

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра слов'янської філології та перекладу

**Н. А. Гайдук
Т. М. Нікольченко**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ІЗ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ**

**для студентів 2–3 курсів спеціальності
«Переклад (українська, російська, польська)»**

Маріуполь – 2019

УДК (811.161.2+811.161.1)'373

ББК 32.973.26-018.2

Методичні рекомендації до практичних занять із російсько-українського перекладу» для студентів 2 – 3 курсів спеціальності «Переклад (українська, російська, польська)» / укл.: **Гайдук Н. А.**, канд. філол. наук, ст. викладач кафедри слов'янської філології та перекладу, **Нікольченко Т. М.**, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри слов'янської філології і перекладу, – Маріуполь: МДУ, 2019. – 206 с.

Курс практичних занять із російсько-українського перекладу є одним із основних у процесі підготовки висококваліфікованих філологів-перекладачів. Він сприяє виробленню у студентів навичок передперекладацького аналізу тексту, знайомить із особливостями організації перекладу текстів різних жанрів, із урахуванням засадничих особливостей перекладу обраних типів текстів.

У кожному з розділів представлені основні поняття та вправи для закріплення матеріалу. На початку розділів розміщено питання, на які студенти повинні звернути особливу увагу. Запропонований практикум призначений допомогти студентам при засвоєнні теоретичних понять, сформуванню навички адекватного та еквівалентного перекладу з урахуванням жанрової приналежності тексту, що перекладається.

Пропонований курс є практичним, тому навчальна програма передбачає дві форми роботи студентів під час процесу навчання: практичні заняття та самостійну роботу. Матеріали методичних рекомендацій можуть бути також використані для самостійної роботи студентів при обов'язковому контролі з боку викладача.

Рецензенти:

С. М. Руденко, професор кафедри суспільних та гуманітарних наук Харківського державного університету харчування та торгівлі, к. філол. н., доцент

Т. М. Наумова, доцент кафедри української мови та слов'янської філології ДВНЗ «ПДТУ», к. філол. н., доцент

Затверджено

науково-методичною радою факультету грецької філології та перекладу Маріупольського державного університету

Протокол № 10 від «20» березня 2019 р.

©Гайдук Н. А.

©Нікольченко Т. М.

©МДУ, 2019

ВСТУП

Пропоновані методичні рекомендації з українсько-російського перекладу призначені для студентів 2-3 курсів спеціальності «Переклад (українська, російська, польська) і мають на меті забезпечення набуття у студентів навичок передперекладацького аналізу тексту, ознайомлення з особливостями перекладу текстів окремих жанрів, як писемних, так і усних.

Курс «Практикум перекладу з української мови на російську», при підготовці до якого можна користуватися даними рекомендаціями, є практичним, тому навчальна програма передбачає дві форми роботи зі студентами у процесі навчання: практичні заняття та індивідуальну роботу під керівництвом викладача.

Мета курсу – прищепити студентам навички перекладу з української мови на російську, і навпаки, познайомити з особливостями перекладу тих чи інших текстових жанрів.

Завдання курсу:

- навчитися розрізняти усні і письмові жанри у процесі спілкування;
- навчитися виокремлювати особливості перекладу певних текстових жанрів;
- набути навички визначення певних труднощів перекладу та шляхи їхнього подолання;
- навчитися використовувати отримані знання на практиці.

Отже, пропоновані методичні рекомендації повинні сприяти головній меті навчання – навчити студентів орієнтуватися у мовних проблемах перекладу, прищепити їм уміння редагувати переклади, при цьому пам'ятаючи, що переклад із близькоспоріднених мов – справа нелегка і сповнена багатьма підводними течіями.

Методичні рекомендації складаються із дванадцяти тематичних розділів, що вміщують основні термінологічні показники з кожної теми, практичні завдання (тексти для перекладу), вправи, спрямовані на набуття перекладацьких навичок.

Окрім того, дані рекомендації містять додатки, в яких запропоновані питання до заліку або екзамену з курсу «Практикум російсько-українського перекладу», орієнтовні тексти для контрольного перекладу, короткий термінологічний перекладацький словник, а також список літератури, якою можуть користуватися студенти при підготовці до практичних занять.

ЗМІСТ

Практичне заняття 1

Перекладацький аналіз тексту – загальні зауваження і пропозиції

Основні поняття.....	6
Практичні завдання.....	14

Практичне заняття 2

Науковий і технічний тексти

Основні поняття.....	15
Практичні завдання.....	20

Практичне заняття 3

Науково-популярний текст. Переклад тексту підручника

Основні поняття.....	40
Практичні завдання.....	44

Практичне заняття 4

Особливості перекладу текстів інструкцій. Компресія як основний засіб при перекладі енциклопедичної статті

Основні поняття.....	58
Практичні завдання.....	63

Практичне заняття 5

Переклад ділового листа. Документи фізичних та юридичних осіб. Юридичний текст

Основні поняття.....	71
Практичні завдання.....	77

Практичне заняття 6

Газетно-журнальний інформаційний текст. Траурний інформаційний текст

Основні поняття.....	83
Практичні завдання.....	89

Практичне заняття 7

Есе (художня публіцистика). Переклад мемуарів

Основні поняття.....	94
Практичні завдання.....	100

Практичне заняття 8

Музикознавчий текст. Мистецтвознавчий текст

Основні поняття.....	107
Практичні завдання.....	112

Практичне заняття 9	
Філософський текст. Проповідь	
Основні поняття.....	123
Практичні завдання.....	126
Практичне заняття 10	
Рекламний текст. Переклад афоризмів, прислів'їв, заголовків	
Основні поняття.....	142
Практичні завдання.....	151
Практичне заняття 11	
Художній текст – передача часового простору, дистанції та рис літературного спрямування. Передача індивідуального стилю автора в художньому тексті. Переклад поезії	
Основні поняття.....	155
Практичні завдання.....	164
Практичне заняття 12	
Особливості усних жанрів. Засвоєння текстових жанрів при усному перекладі	
Основні поняття.....	165
Практичні завдання.....	169
Додаток 1	
Тексти для контрольного перекладу.....	170
Додаток 2	
Питання до екзамену / заліку.....	180
Додаток 3	
Термінологічний словник.....	181
Рекомендована література.....	200

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1.

ПЕРЕДПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ. ОСНОВНІ НАСТАНОВИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

ПЛАН

1. Основні положення про передперекладацький аналіз тексту.
2. З'ясування повної інформації про текст.
3. Визначення джерела і реципієнта.
4. Склад інформації, її щільність.
5. Комунікативне завдання.
6. Розмовний жанр.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

Аналіз зв'язного тексту

Формування професійних умінь та навичок зазвичай проводиться при роботі з окремими висловлюваннями, що мають конкретні перекладацькі труднощі. Однак на практиці перекладач перекладає не окремі висловлювання, а зв'язні тексти, й робота з ними є важливою частиною певного курсу навчання перекладу [Комісаров, 2004].

Переклад зв'язного тексту припускає комплексне використання методів та способів із урахуванням того, що текст – це єдине ціле значеннєвому та структурному планам. Виходячи зі змісту тексту та його структури, перекладач вирішує, яким способом йому слід діяти та яким чином це краще зробити.

Особливості конкретного тексту можуть тим чи іншим чином змінити спосіб застосування перекладацьких прийомів, навіть змусити перекладача відмовитися від використання стандартних методів перекладу й спробувати знайти нове розв'язання. Тому робота з текстом має два взаємозалежні етапи – формування перекладацької стратегії, з використанням якої характеризуються загальні перекладацькі проблеми; встановлюються особливості даного тексту, які необхідно врахувати при виборі варіанта перекладу. Це – передперекладацький аналіз. Другий етап – безпосередній аналіз вихідного тексту (а також і тексту перекладу). Під час перекладу зв'язного тексту в процесі навчання використовуються два основні види аудиторної роботи – аналітичний та синтетичний.

При виконанні синтетичного перекладу студент самостійно передає заданий текст певного обсягу в зазначений час; потім переклад перевіряється

викладачем із наступним аналізом позитивних та негативних сторін певної роботи.

Аналітичний переклад припускає докладний аналіз (під керівництвом викладача) усього комплексу перекладацьких труднощів, виявлення типових проблем та обговорення стандартних способів їхнього розв'язання, визначення особливостей даного тексту та пов'язаних із ними конкретних варіантів перекладу. Аналітичний переклад (переклад з аналізом) вимагає серйозної підготовки, оскільки його мета – практично опрацювати застосування достатнього числа способів та засобів перекладу. Розглянемо структуру аналітичного перекладу.

Початку роботи з текстом передуює підготовчий, або, як його називає В. Н. Комісаров, передперекладацький, аналіз тексту, коли насамперед формується перекладацька стратегія.

Перекладацька стратегія являє собою вірний підхід до обраної роботи, своєрідне перекладацьке мислення, яке лежить у підґрунті дій перекладача. Відпрацювання перекладацької стратегії припускає знання й застосування перекладачем загальних принципів здійснення перекладу, які мають три основні групи: 1 – деякі вихідні постулати; 2 – вибір загального напрямку дій, яким перекладач буде керуватися при ухваленні конкретного рішення; 3 – вибір характеру дій та їхньої послідовності в процесі перекладу.

Говорячи про вихідні постулати, насамперед слід наголосити на необхідності посередницької ролі перекладача, вторинний характер його творчості. А це означає наявність неодмінної поваги до вихідного тексту (тобто, тексту оригіналу), усвідомлення того, що переклад (тобто текст перекладу) представляє автора оригіналу, й тому перекладений текст повинен якомога повніше відтворювати оригінал, бути його повновартісною заміною. Як зазначає В.Н. Комісаров, діяльність перекладача лише тоді має сенс, коли вона виправдовує надії учасників міжмовної комунікації.

Перекладач повинен докласти максимум зусиль, щоб вірно зрозуміти перекладуваний текст та дібрати найбільш точну відповідність до кожної деталі у мові перекладу. Перекладач повинен пам'ятати, що будь-яка частина вихідного тексту може містити у собі явні або приховані перекладацькі проблеми, а бездумне й поверхневе їхнерозв'язання необхідно виключити. Серед таких проблем є типові, що зустрічаються досить часто, та мають відносно стандартні розв'язання. Однак є й унікальні ситуації, що вимагають пошуку зовсім нового шляху розв'язання, зміни відомих способів.

Критичне ставлення до своїх дій – важливий **стратегічний** принцип перекладача. Вище вже наголошувалося на безумовній повазі до тексту оригіналу – обережний та гнучкий підхід перекладача до створюваного

нимтексту перекладу. Якщо обрана відповідність не «вписується» в текст, суперечить іншим частинам тексту, порушує послідовність викладу, то слід відшукати інші шляхи вирішення проблеми, а не намагатися підганяти під цю «невідповідність» усе інше. Адже якщо вихідний текст видається незрозумілим / позбавленим змісту або суперечливим, причиною такої його оцінки може бути не помилка автора оригіналу, а саме недостатність знань перекладача.

Стратегія перекладача при розв'язанні конкретних завдань залежить від визначення мети перекладу й умов її виконання. Перекладач повинен чітко уявляти, для кого й що він перекладає, комунікативну мету тексту перекладу, як та ким буде використаний текст перекладу. Ці дані допоможуть визначити, чи буде це власне переклад, чи якийсь інший вид мовного посередництва. А якщо це все-таки переклад, то готовий до опублікування чи «чернетка» (В. Н. Комісаров). Відповідно до конкретного розв'язання будуть обиратися й способи передачі вихідного повідомлення.

Наступний етап вибору перекладацької стратегії – визначення типу вихідного тексту. Це обумовлює основну мету процесу перекладу – головне, до чого буде прагнути перекладач. Тут необхідно врахувати ряд важливих моментів. Насамперед, – це відмінність між текстом художнім та нехудожнім (спеціальний, інформативний, діловий, прагматичний тощо). Так, при перекладі художнього тексту стратегія перекладача визначається прагненням створити повноцінний літературний твір мовою перекладу, зберігши емоційно-естетичний вплив тексту оригіналу. А при перекладі, наприклад, інформативного тексту пріоритетною є точна передача вихідного повідомлення. Також повинна враховуватися і основна функція перекладу, пов'язана з характером вихідного тексту. Тут розрізняється орієнтованість оригіналу й перекладу на форми (художні тексти, тощо), на зміст (технічні, ділові тексти, і т.п.) та на вплив (рекламні, пропагандистські, і т.п.). Нарешті, враховується якість мови всього вихідного тексту: чим більше індивідуалізована мова оригіналу, тим більше уваги приділяється передачі його мовних особливостей; висока якість мови оригіналу вимагає, по можливості, більш точного відтворення, при цьому різні відхилення та виправлення тексту оригіналу зовсім не виправдані.

У підсумку аналізу типу вихідного тексту перекладач обирає домінанту перекладу – основні елементи вихідного тексту, на точне відтворення яких необхідно звернути особливу увагу – наприклад, передача образності, збереження будь-яких елементів форми, термінологічної відповідності тощо. У деяких випадках стратегія перекладача може бути сформульована шляхом загальної характеристики типу вихідного тексту, що обумовлює спосіб

перекладу: можна говорити про семантичний тип тексту (семантичний переклад), де особливу роль відіграють значення мовних одиниць та їхнє, по можливості, більш повне відтворення у тексті перекладу; комунікативному типі (комунікативному перекладі), де домінантою є ціле повідомлення, для передачі якого в тексті перекладу краще використовувати стандартні форми таких повідомлень у мові перекладу. Отже, характер тексту оригіналу визначає стратегію перекладача. Вихідний текст може являти собою комбінацію важливості теми та її образного «обрамлення». Перекладачеві необхідно, з одного боку, дати точні відповідності до термінів, найменувань організацій, установ, власних імен, які внесені у вихідний текст. З іншого боку – перекладач повинен зберегти образну структуру тексту оригіналу.

Аналізуючи характер вихідного тексту, слід звертати увагу на ступінь його віддаленості в просторі та часі. Зазвичай, значний ступінь його просторової та часової віддаленості означає приналежність такого тексту до іншої культури, що може вимагати прискіпливої адаптації тексту оригіналу в процесі перекладу.

Вплив на стратегію перекладача може чинити й характер мови оригіналу у плані її унормованості чи її порушення. Це визначає загальний стиль тексту перекладу.

Зі стратегією перекладача пов'язані дії, які можуть забезпечити достатні відомості про предмет вихідного повідомлення, що може виявитися вирішальним для вірного вибору варіанта перекладу. Цей фактор передбачає ознайомлення зі спеціальною, довідковою літературою, складання термінологічних списків; важливу роль відіграє вивчення паралельних текстів із тієїж, або з близької тематики.

Стосовно заголовка вихідного тексту, то він не являє особливих труднощів для перекладу. Слід пам'ятати, що, наприклад, назви книг, кінофільмів іноді перекладаються досить вільно для досягнення більшого емоційного ефекту.

Стратегія перекладача, як ми вже зазначали, визначає основні етапи процесу перекладу. Якщо це письмовий переклад, перекладач уважно читає уесь текст. Після ознайомлення зі змістом вихідного тексту перекладає заголовок. Потім виписує значення незнайомих лексичних, фразеологічних одиниць. Робить чернетковий (дослівний) переклад або відразу ж намагається подати остаточний варіант. Вибір таких дій залежить від знань та досвіду перекладача, але деякі складові можуть мати загальний характер [Комісаров, 2004, 359]. Серед них перше правило – розуміння передуює перекладу, хоча в процесі перекладу виникне необхідність неодноразово звертатися до вихідного тексту, щоб поглибити своє розуміння тексту оригіналу та відповідно

корегувати текст перекладу. Друге правило – виділення у вихідному тексті послідовних фрагментів, коли перекладач приступає до перекладу чергового фрагмента лише після того, як він перекладе попередній. Досить великий за обсягом текст перекладати відразу неможливо через лінійний характер мовотворення та розуміння мовлення. Зазвичай, таким фрагментом вихідного тексту, який становить «крок перекладу», є одне (рідше – два) висловлювання (речення) [Комісаров, 2004].

Як підкреслює В.Н. Комісаров, стратегія роботи перекладача багато в чому визначається особистісними якостями, а наведені принципи роботи зі зв'язним текстом мають здебільшого рекомендаційний характер.

Однак особисті помилки перекладачів є наслідком невірної підходу до своєї діяльності. Одне з можливих порушень вірної перекладацької стратегії – наявність у тексті перекладу фраз, які не мають змісту, або таких окремих висловлювань, зміст яких суперечить змісту тексту перекладу загалом. У процесі навчання перекладу можливі грубі викривлення змісту, допущені студентами при перекладі тексту у зв'язку з недостатніми знаннями мови вихідного тексту. Причиною помилок може бути й нерозуміння синтаксичної структури речення. Тому не варто забувати й про користь граматичного аналізу окремого висловлювання. Не слід допускати випадків елементарної неуважності, що нерідко зустрічаються у студентських перекладах. Список помилок перекладачів можна уявити у вигляді помилок загального характеру та індивідуальних недоліків перекладача, що є причиною перекладацьких помилок.

Помилки загального характеру: неправильний вибір перекладацької стратегії, схильність до буквализму або ж до невиправданих відступів від вихідного тексту, неуважність, недостатність фонових знань та деякі інші.

Серед індивідуальних недоліків лінгвістичного й психологічного характеру можна виділити незнання будь-якого розділу лексики, фразеології, граматики; невміння або небажання активно використовувати словники та інші довідкові матеріали; зайва уповільненість, нерішучість у виборі остаточного варіанта перекладу (наприклад, спроба додати до тексту перекладу два або більше можливих варіантів тощо).

Отже, при перекладі зв'язного тексту використовуються два види роботи: **синтетичний** та **аналітичний**. Аналітичний переклад вимагає ґрунтовної підготовки, оскільки його мета – практично відпрацювати застосування достатнього числа способів та засобів перекладу, набути необхідні перекладачеві професійні вміння й навички.

Початку роботи з текстом передують підготовчий (передперекладацький) аналіз тексту, формування перекладацької стратегії, яку визначає не лише

специфіка тексту, перекладацькі труднощі, що містяться в ньому, але й тип адресата, для якого створюється текст перекладу. Визначаються тема, характер та структура тексту; мета перекладу та тип передбачуваного адресата. Якщо необхідно, студентам повідомляється додаткова фактична інформація або пропонується завдання – знайти цю інформацію самостійно. Потім готується попередній переклад тексту. Аналіз виконаного перекладу може відбуватися після того, як переклад був перевірений, а також без попередньої перевірки [Комісаров, 2004, 375]. Спочатку аналізуються ті висловлювання у тексті, переклад яких має особливі труднощі або вимагає вирішення типових перекладацьких проблем. Після цього обговорюється переклад усього тексту (фраза за фразою).

У процесі навчання робота з обома видами перекладу формує необхідні перекладачеві професійні вміння й навички. Отже, здійснюємо **передперекладацький** аналіз тексту.

Спочатку слід визначити головні параметри тексту.

1. Накопичення попередніх відомостей про текст.

Це наступне: автор тексту, час його створення і публікації, визначення його жанру (стаття у газеті чи журналі, енциклопедична стаття, інструкція, стаття з наукового видання чи художній текст).

Усі ці дані нам потрібні для визначення – що можна, а чого не можна чинити в перекладі. Наприклад, якщо текст виданий досить давно, то потрібна певна архаїзація лексики та синтаксисних структур. Якщо вказаний автор тексту та його стиль різноманітні, можна очікувати рис індивідуального прояву творчості, які повинні бути врахованими під час перекладу. Якщо це уривки з тексту, слід ознайомитися з повним обсягом твору, щоб визначити, яке місце посідає у ньому обраний для перекладу уривок.

2. Визначення джерела та реципієнта.

Важливе питання: хто і для кого створив текст. Помилка при цьому визначить невірні орієнтири під час перекладу. Наприклад, лист може бути приватним, а може бути і діловим. Але якщо лист готується від імені фірми, то композиція листа вимагає дотримання певних стандартів. Енциклопедична стаття має автора, але оскільки вона вміщена у відповідному виданні, віднести її слід до колективного витвору, в якому інформація виходить від авторів.

Простіше визначити реципієнта, тобто того, для кого цей текст призначений. Про це пишеться у передмові. Для чого це потрібно? В залежності від адресата перекладу визначається певна стратегія у виборі мовних рис. Якщо текст призначений для дітей, його синтаксис повинен бути нескладним, лексика повинна бути доступною для дітей, повинна бути збережена яскрава образність. Якщо текст призначений для дорослого

населення, то в ньому можуть бути складні синтаксичні конструкції, але не може бути емоційно забарвлених та діалектних слів.

3. Склад інформації та її насиченість.

Важливим є тип інформації, яка закладена в тексті. Класифікації мовленнєвої інформації є різні. Для практичного володіння перекладом нам важливо виділити три аспекти: *когнітивна (пізнавальна), емоційна та естетична*. Вид інформації є визначальним для типу тексту та має свої засоби мовного вираження. У тексті перекладу слід звертати увагу на наявність усіх типів інформації.

Почнемо з *когнітивної*. До когнітивної інформації відносяться ім'я автора, назва фірми, найменування товарів і т.п. Для цієї інформації є характерною певна термінологічність, нейтральність, однозначність. Тому перекладати такі тексти слід засобами літературної мови (ділова, наукова).

Наступним кроком ми повинні з'ясувати наявність *емоційної* інформації. Це слова-привітання, прощання, висловлені в листі думки та почуття, оціночні судження. Але в перекладі не можна дозволяти собі висловлювати фрази типу «я страшенно радий». У діловому листуванні оцінні та емоційні елементи мають бути нейтральними.

Постає питання: чи є у діловому листуванні *естетична* інформація? Практичний досвід перекладу дає підстави стверджувати, що перекладачеві часто дістаються тексти, в яких співіснують різновиди інформації. Це реклама, у якій по-чудернацькому переплетені *когнітивна* інформація (назви фірм, назви продукції, її вартість, *емоційна* (гіперболізована позитивна оцінка якості продукції) та *естетична* (гра слів, лексика, рима, повтори, часто – у віршованій формі). Це ускладнює дії перекладача.

Для зручності комунікації лінгвісти виділили певні критерії для передачі інформації. Так, науковий текст передає когнітивну інформацію, текст побутового спілкування передає емоційну інформацію, художній текст – естетичну. Але зовсім «чистими» вони не бувають. Навіть суворий науковий текст може вміщувати певну частку емоційної інформації. Отже – від певного виду інформації залежить вибір мовних засобів при перекладі. Тому слід швидко визначити вид інформації.

У залежності від виду текстів тексти *когнітивного* спрямування ми виділимо в групу інформаційно-термінологічних, куди відносяться наукові та технічні тексти. Підручники, інструкції, ділові та юридичні тексти. Для роботи з такими текстами на першому плані повинні бути словники.

Наступна група текстів вміщує *когнітивну* та *емоційну* складові. Це газетно-журнальні тексти, мемуари, траурні оголошення, рекламна продукція, проповідь. Складність цієї групи текстів полягає у тому, що засоби для

перекладу слід постійно урізноманітнювати. Тут потрібне вміння не лише користуватися словником, а й проводити різноманітні трансформації, відшукувати потрібні варіанти та відповідники. Синтаксис у цій групі текстів ускладнюється. Якщо в інформативних текстах це, зазвичай, слово, то в інформаційно-емоційних – може бути ціле речення, або й текст.

У третю групу слід об'єднати тексти з домінуванням естетичної інформації. Вони мають назву традиційну – художні. Окрім художньої прози і поезії до цієї групи слід додати і художню публіцистику як тип тексту, в якому індивідуальне бачення актора та його стиль (естетика) підкорюють собі когнітивну та емоційну інформацію. Засоби передачі такої інформації дуже різноманітні. Оскільки художній текст повинен передати й відчуття прекрасного, то такі тексти перекладати надзвичайно важко.

Під час аналізу інформаційного складу мови з'ясовується, що існує ще один параметр, який є дуже важливим для перекладу – це щільність інформації (компресивність). Наприклад, в енциклопедичних текстах використовується багато скорочень, випускаються другорядні компоненти синтаксичної структури та ін. Це є свідченням того, що в оригіналі є засоби підвищення щільності інформації, а в перекладі їх слід зберегти, відшукавши аналогічні засоби. Зазначимо, що підвищення щільності інформації є характерним лише для текстів когнітивного виду, хоча засоби її підвищення зустрічаються і в художніх текстах (напр. скорочення) та відіграють у них роль виразника естетичної інформації.

4. Комунікативне завдання.

Після визначення інформаційного складу тексту неважко здійснити наступний крок – сформулювати комунікативне завдання тексту. Воно може виглядати по-різному: повідомляти важливу нову інформацію, переконати когось у своїй правоті, налагодити контакти. Це допоможе перекладачеві визначити домінанти перекладу.

5. Мовленнєвий жанр.

Усі наведені вище аспекти передперекладацького аналізу тексту ще не дають нам повного уявлення про те, як оформлений текст. Остаточо ми повинні з'ясувати, до якого мовленнєвого жанру його слід віднести. У кожного народу існують свої усталені традиції спілкування. Ці типові форми є інтернаціональними; вони не приєднані до певної мови, тому цей аспект аналізу однієї мови «працює» для мови перекладу.

Усі характерні риси мовленнєвого жанру обов'язково слід враховувати перекладачеві. Наприклад, не варто змінювати абзацну побудову тексту, замінювати монолог на діалог чи розповідь від третьої особи на розповідь від першої особи. Слід пам'ятати про роль, яку відіграють у тексті художні

елементи (повтори, емоційно забарвлена лексика). На це слід звернути особливу увагу, щоб мати уявлення про текст загалом.

Досвідчений перекладач на передперекладацький аналіз тексту витрачає часу небагато, щоб дійти до перекладу першої фрази. Але необов'язково починати з першого речення. Якщо ви переконані, що на початку тексту перекладу у вас виникнуть певні ускладнення, починайте з іншого місця, а потім відредагуєте переклад, добре з'ясувавши усі тонкощі перекладуваного матеріалу.

Різноманітність написаних текстів величезна. В залежності від характерних ознак тексту перекладач обирає засоби перекладу, оскільки вони є важливими для передачі тексту засобами іншої мови.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Виконайте передперекладацький аналіз наступних текстів:

Н. Воронин. О некоторых работах по истории древнерусской техники (ПЗ№2).

Классификация и принцип работы двигателей внутреннего сгорания (ПЗ№2).

Телескоп Кеплер завершил миссию по поиску экзопланет (ПЗ№3).

Проблема войны і миру (ПЗ№3).

2. Охарактеризуйте здійснений аналіз.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2.

НАУКОВІ ТА ТЕХНІЧНІ ТЕКСТИ

ПЛАН

1. Поняття наукового тексту.
2. Особливості перекладу наукових текстів.
3. Специфіка термінології та потенційна обмеженість словникового запасу непідготовленого перекладача.
4. Особливості лексики технічних текстів.
5. Складнощі, з якими стикається перекладач технічних текстів.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

До наукового/технічного тексту відносяться тексти наукових статей, монографій, технічних описів. Такі тексти мають схожу синтаксичну побудову, але насичені різноманітними знаками (хімічними та математичними формулами, графіками, таблицями). Такі тексти спрямовані на сприйняття фахівців із певної галузі знань, тобто реципієнта (медика, хіміка, математика та ін.). Якщо зміст текстів різниться інформацією, спрямованою на різних фахівців, то авторський стиль наукового тексту схожий. Наукові тексти пишуться за суворими правилами. Це подібні морфологічні та синтаксичні структури, схожі мовні звороти, однаковий авторський стиль. Розбіжності спостерігаються лише у частотності використання певних слів і виразів та інколи у складнощах викладу. Автор наукового тексту виступає не від себе особисто, а як представник певної галузі знань. Отже, він джерело, яке уособлює знання багатьох фахівців у певній галузі.

Науковий текст призначений для передачі когнітивної інформації. Різноманітні мовні засоби забезпечують її обрамлення як об'єктивної інформації. Визначимо кожен із них, що потребує еквівалентної передачі під час перекладу:

1. Семантика підмета. В якості підмета, зазвичай, використовується іменник із тематичного кола певної галузі знань, про які йдеться у перекладуваному тексті, або додаткові засоби вторинної номінації (особисті та вказівні займенники, прислівники), які вказують на такий іменник. Особисті займенники у однині зі значенням суб'єкта зустрічаються досить рідко. Інколи автор-суб'єкт визначає себе ритуальною формою об'єктивованого «ми».

2. Різноманітні висловлювання пасивності щодо формального підмета: пасивні форми дієслова, дієслівні конструкції з пасивним значенням, безособові та неозначено-особові речення.

3. Переважання теперішнього часу дієслова, так званий *praesens generellis*. Його використання дає можливість подати свідчення, про які йдеться, як абсолютно об'єктивні, що знаходяться поза часом, як істина останньої інстанції.

4. Наявність складних слів та слів, побудованих за зразком словотвірної моделі з абстрактним значенням. Ця риса відображає високий рівень узагальненості даних, що описуються, отже—їхньої об'єктивності.

5. Відмінна номінативність текстів – переважання іменників; позначення дії переважно не через дієслово, а через віддієслівний іменник із десемантизованим дієсловом. Це підвищує статус об'єктивності викладу, оскільки підвищує рівень абстрактності.

Відмітною рисою наукового тексту є наявність великої кількості термінів. Терміни є однозначними, не мають емоційної забарвленості та не залежать від контексту. Ці важливі ознаки дають можливість перекладачеві дійти до висновку: для перекладу термінів у науковому тексті слід використовувати однозначні, не залежні від контексту еквіваленти. Переважна більшість еквівалентів міститься у двомовних словниках. Заміна термінів на близькі за значенням слова категорично забороняється.

Решта лексики в науковому тексті одноманітна за складом; після аналізу різних за змістом текстів ми помічаємо наявність схожих слів («аналізувати»/«анализировать», «процес» та ін). Інтернаціональним прошарком лексики є терміни, які прийшли в російську та українську мови через латиницю. Цю лексику інколи називають загальнонауковим прошарком термінології або лексикою загальнонаукового опису.

Після аналізу лексики ми з'ясували наступне:

1. Наукова лексика позбавлена емоційного забарвлення;
2. Її можна віднести до нейтрального варіанта сучасної писемної літературної норми;

3. У науковому тексті використовується синонімія стилістичного спрямування, причому синоніми є рівноправними: «відігравати важливу роль» чи «має важливе значення» та ін. При перекладі нейтральної лексики перекладач вже може користуватися не спеціальним, а загальномовним словником.

У науковому тексті завжди зустрічаються засоби, що підвищують рівень щільності когнітивної інформації. Це, перш за все, різні скорочення. Для визначення перекладацьких рішень важливо визначити їхній тип. Аналіз

свідчить, що можуть бути спеціальні термінологічні скорочення, наприклад, «ЕКГ» – «електрокардіограма», а можуть бути скорочення загальномовні (рос. «и т.д.», укр. «і т.п.»).

До більшості термінологічних скорочень у спеціальних словниках додаються відповідники. Якщо такий відповідник скорочення відсутній, то поняття слід розшифрувати і подати його як повний переклад, так і скорочений варіант (якщо скорочення пропонує сам перекладач, орієнтуючись на тип скорочення в оригіналі: якщо в оригіналі акронім, тобто скорочення за початковими літерами, то у перекладі повинен бути також акронім, але вже відповідним до мови перекладу; якщо в оригіналі складноскорочене слово, то перекладач вибудовує відповідну модель). Контекстуальні скорочення у науковому тексті не допускаються.

Аналіз засобів оформлення когнітивної інформації засвідчує, що система цих засобів фактично блокує емоційну інформацію. Засоби об'єктивації викладу не дають можливості прояву суб'єктивного. Частки суб'єктивної інформації представлені в розмитій, формалізованій подобі засобів модальності наукової дискусії. Засоби ці у кожній мові свої. Напр., у рос. науковому тексті ми зустрічаємо слова «вероятно», «мне представляется», в укр. мові є відповідники «очевидно», «як нам здається» та т.ін. Зрідка у науковому тексті можуть використовуватися «підсилювачі» інформації (рос. «непременно», укр. «неодмінно», рос. «мне представляется», укр. «ми вважаємо»). На ці показники теж слід звертати увагу в перекладі, передаючи емоційну інформацію також. Незначну частку становлять емоційні інтернаціональні засоби наукової дискусії – риторичні питання та оклики.

Абсолютне превалювання когнітивної інформації у науковому тексті залежить від логічного, а не асоціативно-образного шляху його побудови. Ця побудова вимагає спеціальних мовних засобів, що утворюють зв'язність тексту, – засобів семантичної та формальної когезії. Часто вони дублюють одне одного, що дозволяє говорити про їхній надлишок. Але такий надлишок забезпечує логічну побудову тексту і є однією із домінуючих рис тексту наукового.

Передача засобів семантичної когезії у перекладі не викликає особливих складнощів, оскільки більша частина лексики передається однозначними відповідниками і семантичне ядро при цьому зберігається. Інколи перекладач має право скоротити кількість повторів при умові, що це не порушить повноту викладу інформації.

Більш складною виглядає справа з передаванням у перекладі засобів формальної когезії (прислівників, вказівних та особистих займенників, сполучників тощо. Напр. у рос. мові «итак», «ибо», «тем самым», «кроме

этого», «впрочем», «далее», в укр. мові «отже», «бо», «окрім того», «у подальшому» та ін.). Це, зазвичай, «непомітні» слова у тексті, тому перекладач, через відсутність досвіду, їх оминає. Інколи йому здається, що таких слів у тексті багато, тому у перекладі їх можна не зберігати. Але у кожному випадку, видаляючи маленьке слівце, перекладач послаблює логічність викладу в тексті та наближає логічність його побудови до асоціативної. Тому при перекладі цим засобам слід приділяти достатньо уваги і відшукувати у мові перекладу певні відповідники.

Логічність викладу у наукових текстах забезпечується також високим рівнем складнощів через різноманітність синтаксичних структур. Здається, що цю рису – складний синтаксис – перекладач повинен непорушно зберегти. Але інколи складна структура через особливості мови перекладу трансформується таким чином, що з'являється двозначність змісту, або дистанція між компонентами заважає прямувати за думкою автора. У таких випадках перекладачеві слід проводити синтаксичну трансформацію, спрощувати або поділяти речення на два чи декілька періодів (напр. переклад дієприслівникових зворотів на укр. мову).

Якщо ж логічний принцип у науковому тексті присутній від початку й до кінця, читач може отримати насолоду, захоплюючись блиском логіки автора. Тоді можна стверджувати, що текст містить елементи естетичної інформації. Але зазначимо, що не кожен текст вирізняється логічністю побудови. Отже, при такій ситуації слід перекладати текст таким, яким він є. За це вже є відповідальним автор.

Додатковим засобом логічної побудови наукового тексту є графічні зображення, перш за все – шрифтові. Розмір та жирність шрифту в розділах та підрозділах, розрядка, курсив – це компресивні засоби виділення значущої та додаткової інформації. До цього ще слід додати підкреслювання та виділення іншим кольором. Після оформлення перекладу перекладач повинен подати свідчення про характер виділення інформації своїми засобами виділення, або ж сповістити про це у спеціальних примітках.

Комунікативна мета наукового тексту – повідомлення про нові дані у певній галузі знань. Це ґрунтується на значному обсязі вже відомого – зазвичай, не будь-якому читачеві, а лише фахівцю. Рівень базової компетентності, спільний для джерела і реципієнта, є дуже високим, тому науковий текст може бути неприйнятним для непідготовленого читача. Отже, перекладачеві потрібно підвищувати свій рівень компетентності, щоб не помилитися при передачі змісту наукового повідомлення.

Насамкінець, схарактеризувавши науковий текст загалом, ми повинні знову згадати той пункт, який у схемі передперекладацького аналізу ми

вказали першим: добір зовнішніх даних про оригінал. Якщо з'ясується, що конкретний науковий текст – лише частина наукової праці (розділ, підрозділ) або наукова стаття у тематичному збірнику, слід ознайомитися з книгою повністю. Це значно полегшить розуміння змісту. Може з'ясуватися, що наукова праця написана досить давно, напр. на початку ХХ ст., або й раніше, то завдання перекладача ускладнюється, бо у перекладі слід використовувати засоби, що віддзеркалюють часову відстань. Які це засоби, підкаже аналіз оригіналу. Це можуть бути застарілі слова і звороти літературної мови, застарілі терміни, більш архаїчні структури речення (зокрема й застарілі варіанти розташування членів речення).

Настанови для перекладача. Під час перекладу наукового й технічного текстів головними чинниками для передачі їхньої відповідності будуть слугувати всі засоби, що забезпечують об'єктивність та логічність викладу.

Ще раз нагадаємо про них:

Терміни, загальнонаукова лексика без оціночної забарвленості (письмовий варіант), дієслівні форми теперішнього часу, пасивні дієслівні конструкції, неозначено-особові та безособові структури, складні слова, словотвірні моделі з абстрактною семантикою, превалююче зображення процесу через іменник (а, отже, іменник міняти на дієслово з тією ж семантикою не можна!), скорочення, цифри, формули, схеми (останні три переносяться без змін), максимальна складність та різноманіття синтаксичних структур (які у випадках порушення логічної побудови можна членувати), велика кількість засобів когезії, графічні засоби логічної організації, формалізовані засоби емоційності наукової дискусії.

Провідною одиницею перекладу є слово, а для перекладу деяких складних слів – морфема. Найбільш розповсюдженим варіантом відповідників є однозначний еквівалент, на другому місці – варіативний відповідник із рівноправною варіативністю. Але слід пам'ятати, що терміни мають суворо регламентовані словникові відповідники.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Прочитайте запропоновані тексти та виконайте наступні завдання:

- здійсніть вибірковий переклад тексту археологічної тематики (з російської мови на українську); самостійно визначте головні моменти даної статті;

- зверніть увагу на характерні риси подачі матеріалу (поділ на абзаци, структура речень, особливості лексики);

- напишіть анотацію до запропонованої статті на 500 – 700 символів (на мовах оригіналу й перекладу).

Н. Воронин

О некоторых работах по истории древнерусской техники

Исследования в области истории отечественной техники имеют первостепенное значение для правильного суждения об уровне развития производительных сил страны, о техническом творчестве народа. Естественно, что разработке этой темы уделяли много внимания советские историки и особенно археологи, внесшие много нового в освещение этой обширной и интереснейшей области материальной культуры.

Кроме того, для ее исследования в 1944 г. была учреждена особая «Комиссия по истории техники» при Отделении технических наук АН СССР, издавшая 11 выпусков своих «Трудов» (ТИТ); в дальнейшем эта тема вошла в круг работ организованного в 1953 г. Института истории естествознания и техники АН СССР, выпустившего 7 томов своих «Трудов» (ТИИЕТ). Естественно, что первоочередное внимание было направлено на изучение истории техники нового времени и современности. И в этом отношении было сделано много ценных исследований и публикаций. Однако не были обойдены и темы истории средневековой техники, представляющие немалый интерес для археологов и историков-медиевистов. В этой статье я и коснусь некоторых работ в области древнерусской технической культуры.

На некоторых из этих работ сказалось отрицательное влияние тенденциозной «установки» на доказательство русского приоритета в различных областях науки и техники. Под ее воздействием в нашей прессе появлялись совершенно позорные с научной точки зрения статьи, утверждавшие, например, что книгопечатание было изобретено на Руси при князе Владимире Святославиче! В основе подобных «открытий» лежали явно недоброкачественные «источники», принимавшиеся наивными авторами без всякой критики. И особенно досадно, что эта тенденция отразилась и на

страницах академического издания. Я имею в виду две заметки по истории воздухоплавания в России.

Б. Н. Воробьев опубликовал интересную рукопись А. И. Сулакадзева «О воздушном летании в России с 906 лета по Рождестве Христовом...».

Она содержит любопытные сведения о попытках «летания» в конце XVII–XVIII в., видимо, заимствованные из подлинных и доброкачественных источников. Однако следует помнить, что Сулакадзев был не только библиофил и собиратель редкостей, но и известный фальсификатор документов, не раз вводивший в заблуждение современников и потомков. Так что, публикуя рукопись Сулакадзева, следовало бы проявить большую критическую настороженность к ее содержанию и не принимать ее полностью за «чистую монету».

Эта рукопись Сулакадзева открывается цитатой летописного характера о применении князем Олегом «воздушных змеев» в виде «коней и людей бумажных вооруженных и позлащенных», запущенных мудрым князем на осажденный Царьград для устрашения греков. Еще Н. М. Карамзин, приведя, в связи с изложением сюжета об осаде Царьграда, этот текст в примечании к I тому, предпослал ему ироническую фразу: «В некоторых русских исторических повестях прибавлено следующее забавное обстоятельство...».

Т. е. уже Карамзин считал эту фразу позднейшей добавкой, заслуживающей скептической усмешки над забавной выдумкой книжника. И странно, что современный историк техники принимает это «свидетельство» всерьез.

В заметке того же Б. Н. Воробьева и О. А. Яковлевой «Применение воздушных змеев на Руси» публикуется факсимильный снимок с рукописи начала XVIII в. (Отдела рукописей библиотеки им. В. И. Ленина), содержащей данный текст. Авторы считают необходимыми поиски «первоисточников» этого добавления о воздушных змеях Олега, чтобы «восстановить важное звено в развитии русских воздушных змеев, оказавших в дальнейшем значительное влияние на летательное дело в целом».

Странным образом, авторы не обратили внимания на такую «деталь», что бумага появляется в России лишь в XIV веке и «бумажные» змеи Олега уже поэтому должны были бы насторожить исследователей! Можно быть уверенным, что никаких древних «первоисточников» этой басни не будет найдено, так как ее «источником» является любовь к занимательной фантастике русских грамотеев XVII–XVIII вв. Это материал для истории: русского фольклора, а никак не для истории русского «летательного дела в целом».

В том же выпуске ТИТ помещена статья покойного Н. И. Фальковского «Чертежи Полоцкой земли и русских городов XVI в.».

Здесь автор касается серии гравированных изображений крепостей, созданных в 60-х годах XVI в. русскими инженерами в Полоцкой округе. Их рассмотрение приводит автора к довольно скудному выводу, что уже тогда русские горододелы могли умело решать сложные фортификационные задачи. На читателя, однако, производит странное впечатление наивное неведение автора о том, что публикуемые им изображения давно привлекли внимание русских ученых и им посвящены серьезные труды. Еще в 30-х годах XIX в. на них обратил внимание М. Коркунов.

А позднее это сделал также и известный витебский краевед А. Сапунов.

Известно и имя автора этих рисунков – это секретарь Стефана Батория Станислав Пахоловицкий, о чем Н. И. Фальковский даже не упоминает. Нужно сказать, что в 1950 г. были опубликованы и результаты специальных археологических исследований по этим крепостям, внесшие много уточнений в их характеристику. Использование всех этих материалов позволило бы углубить и конкретизировать историко-техническую оценку исчезнувших памятников русского военно-инженерного искусства.

Интересному вопросу посвящена работа А. А. Кузина «Развитие чертежного дела в России (до XVIII в.)». Эта тема давно ждет капитальной монографической разработки. К сожалению, статья А. А. Кузина очень мало приближает нас к решению этой задачи. Она представляет собой местами изложение общих соображений автора, местами беглый анализ некоторых чертежей, рассматриваемых им, как правило, вне связи с изучением самого строительного производства. В своей работе автор использует очень ограниченную и довольно случайную литературу. Вопрос о существовании технических чертежей до 70-х годов XVI в. решается автором просто – они должны были быть. В поисках доказательств автор дает своеобразное толкование известного текста – «Повести временных лет» под 1096 г. об обмене русских железных орудий на меха у югры, как указание на «изготовление металлических изделий кузнечным способом по образцам»: «кто даст нож или секиру, дают скоро противу», – автору неизвестно, что «скора» это мех, а не наречие «скоро».

Никак невозможно принять утверждение автора о том, что якобы изобразительный язык миниатюр выработался под влиянием «потребностей строительства». Если бы автор хотя бы элементарно познакомился с историей древнерусской живописи или со специальной книгой А. В. Арциховского о древнерусской миниатюре, он не делал бы подобных фантастических заключений. Также не требовалось, вопреки мнению автора, чертежа для «перенесения очертаний продольных сводов храмов на их внешние украшения», т. е. попросту устройства закомар. Автору следовало бы также

учесть выводы замечательного исследования архитектора К. Н. Афанасьева о рабочих методах древнерусских зодчих, имеющие прямое отношение к теме о чертеже. При некоторых интересных наблюдениях А. А. Кузина над немногими архитектурными чертежами нельзя согласиться с парадоксальным и неверным основным положением, что «законы построения древнерусского рисунка ближе подводят инженерную графику к проекционному изображению, чем перспективный рисунок западноевропейской живописи» и что «путь, на который встали русские чертежники XVII в., был оригинален и технически правилен».

Что касается последнего положения, то его, видимо, следовало бы сформулировать совсем по-иному. Чертежники XVII в. использовали единственную в то время на Руси изобразительную систему, сложившуюся в церковной живописи и миниатюре; другого «пути», на который они могли бы «стать», тогда не было; в этом была не «оригинальность» древнерусского чертежа, а его исторически определенное и закономерное своеобразие. Эта изобразительная система была глубоко условна, в ней господствовала «обратная» перспектива, искажающая действительное положение вещей, поэтому она не могла быть и «технически правильной». И, конечно, ясно, что, путь к технически точной проекции шел от реальной прямой перспективы и геометрии. Самый же анализ древнерусских чертежей должен вестись не только с позиций начертательной геометрии, но и во всеоружии знания самого древнерусского зодчества, так как только при этом условии можно относительно точно расшифровать подобные сложные чертежи и избежать имеющих в интерпретации автора погрешностей.

Большой интерес вызывает содержание 7-го тома ТИИЕТ, где помещен ряд исследований и публикаций по истории древнерусского строительства. Однако читатель испытывает большое разочарование, когда знакомится с книгой детально.

В частности, поражает удивительное незнание некоторыми авторами литературы разрабатываемых ими вопросов. Так, статья А. С. Бобкова «Сборное строительство на Руси в XVI веке» фактически повествует лишь о широко известном строительстве Свяжской крепости. Ему посвящены две работы специалистов, в которых тема была освещена несравненно серьезнее и детальнее, чем это сделал А. С. Бобков. Читателю, знакомому с этими исследованиями, труд А. С. Бобкова представляется слабым ученическим изложением. Как и в статьях о воздушных змеях в X веке, в статье А. С. Бобкова сказывается нарочитое стремление подчеркнуть русский «приоритет».

Еще большее удивление вызывает научный уровень довольно большой работы А. В. Конорова «К истории кирпича в России в XI–XX вв.». Я не могу судить, сколь серьезны суждения автора о кирпиче XVIII–XX веков и сколь полезны эти его суждения для практиков, но в отношении древнерусской части могу с уверенностью сказать, что она свидетельствует о полном незнании автора с предметом, о котором он пишет. А. В. Коноров основывает свои суждения на ряде случайно прочитанных книг и статей, к тому же он многого в них не понял и, главное, миновал основную литературу вопроса. Ясно также, что автор никогда не изучал и даже не видел древнерусского кирпича в натуре и тем более не знакомился с постройками из этого кирпича. Отсюда трудность рецензирования подобной работы – нужно писать три страницы замечаний и вопросов на одну страницу авторского текста!

Укажем на основное. «Введение» к работе посвящено определению условий развития кирпичного строительства на Руси – бедности Восточной Европы естественным камнем и преобладания деревянного строительства. При этом здесь смешаны в хаотическом изложении данные древности и новейшего времени. «Введение» «вводит» лишь путаницу. Раздел о «первых каменных сооружениях на Руси» изобилует ошибками и нелепостями. Так, на стр. 187-188 автор называет всего 5 «известных» древнейших каменных сооружений на Руси, тогда как их несравненно больше. Автор, видимо, не подозревает, что по каждому из этих древнейших памятников есть значительная литература, в особенности археологическая, содержащая много полезных данных как раз и о кирпиче. В суждении о «византийской кладке из кирпича-плинфы» автор опирается всего на три совершенно случайные работы, в том числе на популярную и компилятивную книжку В. Л. Снегирева о московском зодчестве и на автореферат кандидатской диссертации Б. В. Смирнова. Ясно, что на такой фактической основе ничего построить нельзя. Странно читать такие, например, признания автора: «Если общая характеристика византийской кладки во всех литературных источниках и в натуре одинакова, то в деталях эта кладка изображается по-разному» (стр. 193)! Что же является истинным «изображением» этой кладки, видимо, и сам автор не знает. Кстати, древнерусская кладка имеет свои особенности и называть ее по старинке «византийской» неловко. Здесь же автор утверждает, что «разночтения по размерам кирпича не имеют большого значения; известно, что до 1927 г. никакого стандарта на кирпич не было...» (стр. 193).

Если бы автор дал себе труд по-настоящему изучить древнерусский кирпич XI–XII вв. и технику кирпичной кладки, то он бы легко убедился в том, что разнообразие его размеров имеет большое значение, так как оно связано с определенной системой его применения в постройке, а «разночтения по

размерам» говорят о богатстве и гибкости технической мысли русских строителей. Совершенно поразительны по своей путанности и страницы 194–195 о клеймах на кирпиче и «византийском влиянии» на Кавказе и в Средней Азии. Раздел «Кирпич Владимиро-Суздальской и Московской Руси XIII–XV вв.» ничего о названной теме не сообщает. В этот раздел странным образом свалены случайные данные о кирпиче XII века в гг. Гродно, Смоленске и Полоцке, к Владимировой Руси не относящихся. Здесь что ни абзац, то больше изумляешься представлениям автора. Оказывается (стр. 196), москвичи XIV в. стали строить из белого камня отчасти потому, что они как «жители лесных районов недостаточно еще освоили кирпичное строительство»! Не ясно вообще, какую связь имеет лесная местность с освоением кирпича, не ясно, почему автор ни звуком не обмолвился о владимирской традиции белокаменной кладки в архитектуре ранней Москвы. Далее оказывается, что лишь на «севере Руси» отказались от толстого шва, от добавки в раствор толченого кирпича, от смешанной каменно-кирпичной кладки, да еще стали прибавлять только в XIV–XV вв. в раствор песок. Автор и не подозревает, что все это произошло в архитектуре Поднепровья XII века и «север» к этим новшествам отношения не имеет. На стр. 204 автор пишет, что лишь в конце XVIII в. «начинается производство и более тонких керамических строительных материалов, чем кирпич» – изразцов. Неужели он не слышал об майоликах XI–XII вв., о русском изразце XVII в.?! Подобные примеры можно умножить, но и сказанного достаточно для вывода о том, что работа А. В. Конорова стоит вообще вне науки.

Рядом с названной статьей помещена заметка А. А. Ураносова «Гербы русских городов XVIII в. как материал для истории техники».

Эта заметка, скажу прямо, совершенно бессмысленна. Давно известно, что в эмблемах городских гербов отражались местные исторические, физико-географические и хозяйственные приметы данного города и края. Оказались в гербах и эмблемы промышленного характера. Но, как ясно было и до обзора А. А. Ураносова, эти эмблемы ничего нового для истории техники не дают. К чему же было тратить бумагу и труд на бессмысленное рассуждение? Несравнимо серьезнее и интереснее большая работа М. Г. Милославского «Техника деревянного зодчества на Руси в XVI–XVII вв.».

Автор проделал огромный труд по разысканию в архивах новых материалов по его теме. Это сказалось в публикации новых письменных и графических документов. Особенно интересны новый чертеж деревянного дворца в Коломенском, чертеж хором в селе Либерицы с их огромной шатровой башней и чертежи ряда производственных сооружений XVII в. Собранный материал позволил автору дать довольно детальную картину технических

приемов русских «древделов». Однако, к сожалению, работа производит впечатление сырой, не очень удачно и ее построение.

Так, неясно содержание глав «Принципы планировки сооружений», где никаких «принципов» не выявлено, но дано несколько примеров промышленных и жилых построек без особого их анализа; местами же текст выглядит как «заготовка материала». Можно сделать ряд замечаний и по деталям работы. Так, едва ли можно считать специализированными «резцами» обыкновенные бытовые ножи домонгольского времени и относить их к инструменту плотника XVII в. Сомнение вызывает утверждение автора, что еще в 1195 г. на Руси существовал лесопильный завод – «тартак Корсунский» (?!), приведенное без ссылки на источник («в летописях есть указание...», стр. 49); все данные говорят о том, что в обиходе плотницкого дела пила появилась едва ли раньше XVII века.

Нельзя согласиться с утверждением, что «подвязное» дело касалось лишь устройства подъемников и люлек (стр. 109), ряд источников свидетельствует, что «подвязчик» – это специалист и по сооружению лесов. Было бы нужно дать пояснения к старым, мало понятным для неискушенного читателя терминам, например, «скала» (береста), «байдашные доски» (доски для обшивки судов или половые, толщиной до 1,5 вершков), «белое железо» и др., сказать, есть ли техническое различие между «доской» и «тесом» или же здесь только хронологическая разница («доска» – термин более ранний и, кажется, заимствованный из греческого) и т. п. В чертежах и схемах обязателен масштаб – так, рассматривая схемы планов и силуэтов башен на стр. 100-101, читатель не знает, действительно ли столь разнятся по величине данные объекты и какова эта величина. Однако в целом работа М. Г. Милославского должна быть оценена положительно, она обогащает наши знания о плотницком деле XVI–XVII вв., и к ней будут не раз обращаться ученые.

Интересен ряд помещенных в ТИГ и ТИИЕТ мелких заметок и публикаций. Таковы, например, статьи О. А. Яковлевой о названиях полудрагоценных камней в Московской Руси, о термине «враная» цепь и о данных открытого автором замечательного Пискаревского летописца по истории строительства и техники, статья А. К. Трошина о применении нефти на Руси до XVIII в., сообщение А. А. Ураносова об устройстве в 1682 г. напорного водопровода в Московском Симоновом монастыре.

Одним из замечательных русских архитектурных ансамблей является комплекс зданий XVI в. в г. Александрове – древней Александровской слободе и опричной резиденции Ивана Грозного. Вопрос о взаимоотношении этих зданий, их атрибуции и хронологии оставался спорным. О. А. Яковлева путем детального анализа источников убедительно восстановила облик царской

усадьбы в XVI в., историю строительства ее зданий и их подлинные наименования.

Так, теперь окончательно доказано, что главный собор опричной усадьбы назывался первоначально Покровским и был выстроен в 1513 г. Василием III, шатровый же храм с обширной трапезной носил имя Троицкого и был построен, как и остальные храмы усадьбы (Успенская церковь, Распятская колокольня), Иваном Грозным в 1565–1581 гг. Эти уточнения имеют большое значение для истории русского зодчества.

Так, до недавнего времени большой собор Александровой слободы относили к строительству звенигородского князя Юрия, т. е. к первой половине XV в., что очень искажало подлинную картину русского зодчества этой поры. Шатровый же храм слободы оказывался предшественником прославленной церкви Вознесения в Коломенском и также создавал большие неясности в истории шатровой архитектуры XVI в. Следует все же отметить, что О. А. Яковлева не использовала труды историков искусства, где доказанная ею концепция высказывалась давно и не раз. Однако в печати ни разу не была дана ее развернутая аргументация – это и выполняет рассматриваемая статья.

Превосходная статья В. П. Зубова «К вопросу о роли чертежей в строительной практике западноевропейского средневековья» дает интерпретацию крайне интересного материала не только о чертеже, но и о строительных моделях в практике средневековых зодчих. Эти данные очень важны для освещения тех же вопросов в древнерусском зодчестве. Было бы чрезвычайно ценно, если бы автор получил возможность расширить свои исследования в области организации и техники средневекового строительства и, не ограничиваясь данной статьей, дал бы капитальный труд по этой теме.

Нельзя не отметить небрежность в издании рецензируемых статей 7-го тома. Здесь много опечаток, не замеченных ни авторами, ни корректорами и не внесенных в список. Так, известный исследователь Н. Б. Бакланов упорно именуется Б. Н. Баклановым, покойный академик Б. Д. Греков – В. Грековым, в ссылке на работу известного историка П. Г. Любомирова опущена его фамилия и т. д. (стр. 110-111), знаменитая книга И. Е. Забелина «Черты самобытности в древнерусском зодчестве» переименована в «Герои самобытности в древнерусском зодчестве» (стр. 118) и т. п. Не даны списки сокращений. Вообще аппарат работ составлен крайне небрежно с элементарной технической стороны, не говоря уже об отмеченной случайности и неполноте приводимой авторами литературы.

Сделанный критический обзор свидетельствует о преобладающем низком научном уровне работ в области истории древнерусской техники и малой научной квалификации их авторов. Почти во всех этих работах сказывается

незнание авторами литературы по изучаемым ими вопросам, отсутствие исследования ими памятников в натуре, слабость общеисторических знаний. Не ясно, какую роль играет многолюдная редакционная коллегия «Трудов», пропускающая в печать подобные рассмотренным выше статьи (впрочем, ответственным редактором 7-го тома ТИИЕТ является автор самой слабой работы этого тома).

Особенно удивляет почти полная изоляция авторов рассмотренных статей от археологической науки, от накопленного и осмысленного ею огромного вещественного материала. Создается впечатление, что работа историков техники ведется в полном отрыве от смежных исторических наук, тогда как история техники не является особой наукой, а лишь частью исторической науки. Необходимо как можно скорее изжить этот отрыв историков техники от смежных отраслей знания, установить с ними живой контакт в исследовательской работе. Следует подумать и о специфике направления работы по истории техники.

Мне представляется, что одним из основных ее направлений должна быть история именно техники и технологии производств, связанная с изучением вещей и реалий в натуре лабораторными методами точных наук. Следует пожелать также расширения интересов Института истории естествознания и техники в области истории техники древней Руси. Здесь непечатый край важнейших тем. В частности, следует специально заняться разработкой истории военно-инженерного искусства, строительной техникой. Следовало бы организовать особый сектор для разработки этой богатейшей «целины». Это тем более необходимо, что западноевропейская наука давно и углубленно изучает историю техники средневековья и отставание нашей науки на этом участке недопустимо.

За матеріалами сайту:<http://www.rusarch.ru/voronin8.htm>

2. Законспектуйте запропоновану статтю. Виконайте переклад свого конспекту російською мовою. Визначте, якою мірою текст конспекту наближений до наукового чи до науково-популярного стилю.

Історія порівняльно-історичного мовознавства

19 – початку 20 століття

Порівняльно-історичне мовознавство – це галузь загального мовознавства, об'єктом якої є споріднені, генетично пов'язані мови. Порівняльно-історичне мовознавство встановлює відповідності між цими мовами та описує їхню еволюцію в просторі і часі. Як основним засобом своїх

досліджень, порівняльно-історичне мовознавство користується порівняльно-історичним методом, основною метою якого є побудова моделі прамовних станів окремих мовних родин і груп споріднених мов світу, їх поступового розвитку та поділу на самостійні мови, а також побудова порівняльно-історичних описів (граматик і словників) мов, що входять до тієї чи іншої генетичної спільноти.

Виникнення порівняльно-історичного мовознавства пов'язують із знайомством європейських лінгвістів із санскритом у кінці 18 ст. На той час у природничих науках був накопичений великий матеріал, який дав змогу створити перші класифікації, розглядати ціле та визначати ієрархію його частин. Разом із таким позитивним впливом, наука про мову й сама починає брати участь у виробленні спільних ідей. У 1770р. Гердер висуває факт історизму в мовознавстві. Згідно з ним, природні закони визначили необхідність виникнення мови та її подальшого розвитку. На початку 19 ст. Аделунг формулює критерії відмінності в ступенях мовної спорідненості та пропонує порівнювати мови за їхніми граматичними структурами. В 10-х роках 19 ст. ідеї порівняльно-історичного мовознавства проявилися в дослідженнях порівняльно-історичного характеру, в яких була застосована відповідна техніка досліджень, що спиралася на дані індоєвропейських мов, і таким чином порівняльно-історична граматики стала провідною дисципліною порівняльно-історичного мовознавства. Найбільш відзначилися в цьому Ф. Бопп, Р. К. Раск, Я. Грім.

У 1816р. побачила світ перша робота Франца Боппа (1791-1867) –«Про систему відмінювання санскриту в порівнянні з грецькою, латинською, персидською і германською мовами». У ній Ф. Бопп розглядає у порівняльному плані граматичні форми наведених у заголовку мов, спираючись переважно на санскрит, який у його праці був вперше залучений для лінгвістичного дослідження. Ф. Бопп висловлює думку, що на основі порівняння засвідчених мов можна встановити їхній«первинний стан». Зокрема, до заслуг Ф. Боппа належить розроблена ним теорія аглютинації, в якій автор висловлює думку, що зовнішня флексія утворилася з колишніх самостійних слів, а саме, – що відмінкові закінчення іменників та особові закінчення дієслова є, головним чином, застиглими елементами займенників.

У 1818р. з'явилася робота датчанина Расмуса Раска (1787-1832) про походження ісландської мови. Взагалі ж, Р. Раск не ставив перед собою таких широких задач, як Ф. Бопп: він досліджував скандинавські мови, встановлюючи спорідненість між ними та іншими індоєвропейськими мовами, але не намагаючись при цьому відновити первинну форму порівнюваних мов. Він не залучає санскрит і значну увагу приділяє як граматичним, так і

лексичним зіставленням, вказуючи при цьому на необхідність урахування, в першу чергу, лексики, пов'язаної з найнеобхіднішими поняттями, явищами і предметами. Головна заслуга Р. Раска перед порівняльно-історичним мовознавством – вироблення методики аналізу граматичних форм і демонстрація різних ступенів спорідненості між мовами.

Роботи Р. Раска стали поштовхом до утворення схеми історичного розвитку близьких мов. Така схема була запропонована Якобом Грімом (1785-1863), який у своїй праці «Німецька граматики» 1819р. розглянув три ступені розвитку германських мов – від готської до ново англійської. Проте Я. Грім не займається ніякими реконструкціями і не висуває ніяких глотогоністичних теорій (подібні теорії він висував пізніше), але наголошує на історичному підході до вивчення споріднених мов і дає ретельний і докладний опис усіх граматичних форм германських мов у їхньому історичному розвитку. Як зазначав А. Мейє, «Німецька граматики» Гріма «...була першим описом цілої групи діалектів, починаючи з найдавніших засвідчених форм, і тим самим стала зразком для наступних досліджень інших груп діалектів, засвідчених давніми документами» Також, починаючи з Гріма, поняття «історичної граматики» групи мов стало в мовознавстві реальністю.

Дуже часто до прізвищ Ф. Боппа, Р. Раска, Я. Гріма – початківців порівняльно-історичного мовознавства – додається ще прізвище росіянина О. Х. Востокова (1781-1864). Його праця – «Роздуми про слов'янську мову» (1820) є фактично першою роботою з історичної фонетики однієї з груп індоєвропейських мов. Її значення полягає як у тих конкретних висновках, які робляться стосовно слов'янських мов (періодизація історії слов'янської і російської мов, віднесення давньоруської мови до церковнослов'янської, польської та сербської), так і у визначенні методів історичного вивчення близькоспоріднених мов.

У 1861р., коли вийшов останній том видання «Порівняльної граматики» Ф. Боппа, з'явився «Компендій порівняльної граматики індоєвропейських мов» Августа Шлейхера. Ця праця стала новим етапом у розвитку порівняльно-історичного мовознавства. Вперше в історії компаративістики була розроблена методика реконструкції і встановлене поняття вихідного мовного стану – прамови. Уведене поняття прамови і методика його реконструкції дозволили відобразити порівняльну граматику індоєвропейських мов як ланцюжок безперервної еволюції вихідного стану до окремих індоєвропейських мов.

Починаючи з А. Шлейхера, в мовознавстві виникла нова течія – так званий натуралістичний напрямок. Така назва пояснюється тим, що представники цієї течії, як і А. Шлейхер, уважали, що мова – це такий же природний організм, як рослини і тварини. У мові, на думку А. Шлейхера, є два

моменти: значення, що знаходиться у корені, і відношення, яке міститься у словотворчих частках. Виходячи із взаємозв'язку цих явищ, він поділяє мови на три групи:

1) ізолюючі мови – мови, в яких є лише значення, отже, самі корені;

2) аглютинуючі мови – мови, в яких до елементів значення приєднуються елементи відношення;

3) флективні мови – мови, в яких елементи значення і елементи відношення утворюють єдність.

Ці три типи мов Шлейхер уважав трьома ступенями або періодами розвитку всіх мов (кожний наступний – «вищий» від попереднього). Одночасно – це ніби стадії органічного росту: ізолюючий тип – дитинство мови, аглютинуючий – період зрілості мови, а флективний – стан занепаду, розпаду мови, період старості. А. Шлейхер також зазначав, що мова не має історії розвитку, у неї лише біологічний ріст. Спираючись саме на таке «біологічне» розуміння мови, він і створює свою теорію «генеалогічного дерева», де спільний стовбур і кожна гілка завжди поділяються навпіл, а першоджерелом є прмова-організм, у якому повинна бути симетрія, регулярність.

Впевнений у правильності своїх реконструкцій та спираючись на власні дослідження фонетики мов, що вивчаються, а потім і морфології, А. Шлейхер навіть написав байку на «індоєвропейській мові», де вокалізм він реконструює за зразком санскритського, а консонантизм – за зразком грецького. Багатоманіття звуків і форм він пояснює подальшим ростом дерева. Як зазначав А. Мейє, Шлейхер реконструював спільну мову, визначив її суттєві риси і еволюцію, але він був неправий, розглядаючи в цій еволюції лише занепад; він не зміг дотриматися принципу закономірності, який сам же теоретично визнавав, але застосований ним метод став із тих пір методом усіх лінгвістів та підкорив собі весь наступний розвиток науки.

Іншим представником натуралістичного напрямку в мовознавстві був Й. Шмідт, відомий своєю «хвильовою теорією» (1871). «Хвильова теорія» Шмідта була спрямована проти теорії «генеалогічного дерева» Шлейхера, яка фіксувала послідовність етапів розпаду мов, але ігнорувала проблему локалізації прмови та її наступних продовжень, а також випадки багатосторонніх мовних контактів. На матеріалі народних говорів Шмідт намагався довести, що нові мовні явища поширюються хвилями від певних центрів політично об'єднаної мовної території. З цього він зробив висновок, що сучасні групи мов індоєвропейської сім'ї існували в індоєвропейській мові як її діалекти. Головним доказом правильності цієї гіпотези мав бути факт, що всі індоєвропейські мови, зафіксовані в писемних пам'ятках, поділяються на дві

групи: групу «кентум» і групу «сатем». Хвилі нових якостей групи «сатем» мали центр поширення в Азії, а хвилі мовних явищ «кентум» поширювалися в Європі. Хетська мова, виявлена в Азії, розбила головний аргумент Шмідта, вона виявила характерні риси не групи «сатем», а «кентум».

Проте теорія хвиль Шмідта і теорія родовідного дерева Шлейхера у змодифікованому вигляді, доповнені третьою теорією субстрату (яка говорить про наявність елементів переможеної мови в мові-переможцеві), слугують у сучасному мовознавстві поясненням різноманітності і спорідненості індоєвропейських мов.

Третьою генерацією представників порівняльно-історичного мовознавства вважають течію молодограматиків, яка виникла в 70-х роках 19 ст. Один із початківців цього напрямку К. Бругман перетворив цю назву на назву нової лінгвістичної школи. До цієї школи приєднались здебільшого вчені Лейпцизького університету: Лескін, Остгоф, Пауль та ін. Основними працями молодограматиків є: 1) Передмова Г. Остгофа та К. Бругмана до першого тому «Морфологічних досліджень» (1878); 2) Пауль. «Принципи історії мови»; 3) Дельбрюк. «Вступ до вивчення мови. З історії і методології порівняльного мовознавства».

Превалюючим для концепції молодограматиків є бачення мови як індивідуальної психофізичної діяльності. Всі мовні зміни відбуваються у «звичайній розмовній діяльності» індивіда. Звідси їхня вимога повернутися до вивчення живих мов, які легше, ніж мертві, піддаються дослідженням і надають більше матеріалу для вивчення закономірностей розвитку мови. З цим пов'язане їхнє скептичне ставлення до реконструкцій індоєвропейської прамови, хоча вони і займались вивченням давніх мов. Велику увагу молодограматиками приділяють історичному методу при вивченні мови. Вони навіть пропонували ізольований розгляд окремих явищ мови (так званий «атомізм» молодограматиків).

Взагалі ж у працях молодограматиків перше місце посідає фонетична система мови.

На думку молодограматиків, у світі звуків можна встановити належний порядок. Звукам властиві такі явища, як заміщення, зміна. Заміщення бувають регулярними і нерегулярними. Нерегулярні заміщення не означають, що у звуковому складі мови панує хаос. Як регулярні, так і спорадичні, або нерегулярні, зміни звуків підпорядковані закону звукових змін. Закон звукових змін формулюється молодограматиками на основі визначення: 1) конкретної мови, 2) певних умов, 3) певного періоду. Наприклад, зміна -o, -e давнього походження у новозакритому складі на -i відбулася: 1) в українській мові, 2) у позиції перед складом із голосним повного творення у слабкій позиції, 3)

уперіод після диференціації східнослов'янських племен (конь, стоць – кінь, стіл) або в слов'янських мовах – палаталізація задньоязикових у позиції перед голосними переднього ряду у праслов'янський період тощо.

Закон звукових змін проявляється у сфері часткових і загальних явищ мови, а також у тенденції звукових зміщень. Молодограматики визначають ці тенденції. Сутність їх полягає у спрощенні звукової системи, в спаді, «вивітрюванні» звуків. «Вивітрювання» звуків вони пояснюють не зовнішніми факторами. Причина цього процесу вбачалася попереднім мовознавством у самих носіїв мови, зокрема в їхньому прагненні зробити процес мовлення зручним і легким. Саме тенденція до зручності, полегшення і є основною причиною змін у системі фонетики. Молодограматики висловили інший погляд на причину спаду, а саме: усі ці зміщення, «вивітрювання» звуків відбуваються за твердими законами звукових змін, які не знають винятків і аналогії.

Молодограматики протиставляли звуку закони фонетичної та морфологічної аналогії, хоча її значення вони оцінювали по-різному. Пауль, наприклад, уважав, що аналогія має виняткове значення для розвитку мовної діяльності і мови загалом, а К. Бругман і Г. Остгоф дотримувалися думки, що використовувати аналогію можна тільки тоді, коли до цього спонукають звукові закони. Поряд із цим, вони пояснювали, чим відрізняються закони звукових змін від аналогії. Якщо зміна звука передбачає зміну творення звука, і ця зміна виявляється скрізь за однакового збігу звуків, то аналогія пов'язана із заміною старої форми на новоутворену. Наприклад, в українській мові слова *кілок*, *кінець* уживаються за аналогією форм більшості відмінків (*кілка*, *кінця*, *кілком*, *кінцем* тощо).

Найбільшою заслугою молодогограматиків, уважав Ф. де Соссюр, є те, що вони правильно визначили об'єкт лінгвістичної інтерпретації – мови, а також те, що порівнювані факти вони розглядали як у ретроспективному, так і в перспективному планах, тобто в тій хронологічній послідовності, яка диктувалася природою мовотворчих явищ або тенденціями подальшого їхнього розвитку.

Засновником загального мовознавства і водночас творцем теоретичних засад, на які спираються усі ідеалістичні напрями в науці про мову, вважається Вільгельм Гумбольдт (1767-1835). Важко назвати іншого вченого, який би міг порівнятися з ним глибиною і силою впливу на весь наступний розвиток теоретичної лінгвістики.

Його лінгвістичні роботи відкриваються доповіддю «Про порівняльне вивчення мов стосовно різних епох їхнього розвитку» (1843). У цій доповіді він визначає свою програму дослідницької роботи в галузі мовознавства, обґрунтовує правомірність створення окремої науки про мову. Тут же він

зазначає, що мова навіть на початкових етапах свого існування являла собою цілісне утворення. «Для того, щоб людина могла зрозуміти хоч одне-єдине слово не просто як духовне спонування, а як членороздільний звук, що визначає певне поняття, вся мова цілком і в усіх своїх зв'язках повинна вже бути закладена в ньому. В мові нема нічого окремого, кожний елемент є лише частиною цілого». Гумбольдт підкреслює важливість і необхідність членування для функціонування мови, яке повинно здійснюватися в обох планах мови – в плані змісту (світ ідей) і в плані вираження (звукове позначення).

Для теоретичної лінгвістики особливе значення має остання тритомна праця, зокрема перший її том, який має окрему назву «Про відмінність будови людської мови і про вплив цієї відмінності на розумовий розвиток людського роду». Тут доречно буде зазначити, що філософська позиція Гумбольдта визначалася поглядами відомого філософа Канта. Отже, подібно до Канта, Гумбольдт пише: «Мова – це душа в усій її сукупності. Людина є людиною тільки завдяки мові. Людина, її природа є основою виникнення мови. Вона безпосередньо закладена в людині. Мова є внутрішньо притаманною суттю людської істини».

Питання про момент виникнення мови розв'язувалося спеціальною і філософською літературою по-різному. В. Гумбольдт припускав, що одночасно і незалежно могло виникнути кілька мов. Він висловив припущення, що в різних куточках землі могли з'явитися звідкілясь люди і їхні мови. «Яким би природним, – наголошував В. Гумбольдт, – не здавалося припущення про поступове утворення мов, вони могли виникнути тільки відразу».

Окрім того, Гумбольдт помічає у мові єдність суперечностей, представлених ним у вигляді антиномій: позитивне і негативне, частина і ціле, одиничне і множинне, наслідок і причину, відносне і абсолютне, випадкове і необхідне, вимір у просторі та визначення у часі.

Філософські та психологічні ідеї В. Гумбольдта стали лінгвістичною основою теоретичного становлення Фердинанда де Соссюра (1857-1913), який вважається засновником соціологічної школи в мовознавстві.

Творчий доробок лінгвіста складається з кількох статей і однієї монографії «Курс загальної лінгвістики», написаних ним у 20 років. Відома ця книга також під назвою «Мемуар про початкову систему голосних в індоєвропейських мовах», вона привернула увагу дослідників мови аргументацією і далекосяжністю висновків, які відкривають нову сторінку в іншій галузі – морфології. У цій праці було науково обґрунтовано невідому до кінця 70-х років 19 ст. теорію індоєвропейських коренів.

Інтерес Ф. де Соссюра до індоєвропейського вокалізму був викликаний наступними двома обставинами.

Перша: представник Лейпцизької школи молодогограматиків К. Бругман, спростовуючи твердження Ф. Боппа про те, що праіндоєвропейське *-a* розщепилося в сучасних мовах на *-e* і *-o*, доводив, що *-e* та *-o*, як і *-a*, функціонували паралельно і в спільноіндоєвропейській мові.

Друга: К. Бругман та його колега по молодогограматичній школі Г. Остгоф висловили думку, що в індоєвропейській прамові були сонантні звуки *-p*, *-l*, *-m*, *-n*, які в позиції між приголосними або між приголосними і на межі слова ставали складотворчими. Обидва ці твердження були ілюстровані вірогідними мовними фактами. Спираючись на ці факти, Ф. де Соссюр дійшов таких висновків: по-перше, за безладною різноманітністю індоєвропейських коренів криється сувора одноманітна структура кореня; по-друге, вибір варіантів кореня підпорядковано простим правилам. Перше правило: будь-який корінь має голосний *-e*, за яким може йти сонант *-m*, *-n*, *-p*, *-l*, *-y*, *-i*.

Ці сонанти Ф. де Соссюр назвав сонантними коефіцієнтами. Друге правило: в певних коренях *-e* може замінюватися *-o*. Умови такого заміщення, які були б спільними для всіх коренів, тут не виявлено. Третє правило: *-e* може випадати. Четверте правило: сонантний коефіцієнт, після якого йде приголосний, виступає у ролі голосного.

Аналіз функціонування *-o*, *-e* та *-a* в мовах різних груп індоєвропейської сім'ї дав підстави Ф. де Соссюру твердити, що в спільній індоєвропейській період фонема *-a* не була синкретичною: поряд з нею вживалися й *-e* та *-o*.

До теорії сонантного коефіцієнта європейське мовознавство повернулося через 50 років. На її основі виникла так звана ларингальна гіпотеза, яка підтвердила правильність висновків Ф. де Соссюра щодо системи індоєвропейського вокалізму і сонантів.

У монографії Ф. де Соссюра «Курс загальної лінгвістики» мовознавчу концепцію викладено як цілісну систему поглядів автора на науку про мову. Історія його мовознавчих концепцій характеризується трьома послідовними фазами: 1) логічною граматикою, яка була більш нормативною, ніж науковою; 2) філологічною обробкою писемних пам'яток; 3) порівнянням явищ споріднених мов.

На початку 20 ст. у мовознавстві стає відомим прізвище Леонарда Блумфільда (1887-1949), яке пов'язане з новим етапом у житті науки про мову, а саме – зародженням дескриптивної лінгвістики. Дескриптивну лінгвістику можна розглядати як різновид структуралізму, проте вона має низку особливостей. Нарешті, вона базується і на іншому вихідному принципі, зокрема, не є прямою похідною положень, висунутих Ф. де Соссюром.

Розпочинав свій шлях Л. Блумфільд у рамках традиційного мовознавства. Перша його книга – «Вступ до вивчення мови» (1914) – містить вплив

младограматичних традицій. Але вже в 20 роках він виступає із декларацією нової лінгвістичної теорії і методики. Блумфільд був фактично першим мовознавцем, який не тільки поставив питання про необхідність побудувати суворий об'єктивний метод аналізу і опису мови, але і висунув цю проблему як основну задачу теоретичного мовознавства.

Значний вплив на погляди Л. Блумфільда мав біхевіоризм. Біхевіоризм – у мовознавстві – система поглядів на сутність і функції мови, яка наближається до однієї з течій у психології, в основі якої є розуміння поведінки людини як сукупності рухомих і зведених до них вербальних і емоційних реакцій організму на стимули зовнішнього середовища й заперечення свідомості як предмета психологічного дослідження.

Блумфільд створив біхевіористську теорію мови. Він стверджує, що кожний вислів повністю утворюється формами, розуміючи під формою речову ознаку, яка повторюється і має значення. Мова – це особлива форма поведінки людини, комунікативна функція мови – ланцюг стимулів і реакцій, соціальна природа мовної діяльності – процес одного порядку з біологічними процесами. Спілкування – такий же біологічний акт, як будь-які інші форми пристосування людини до середовища і його реакції на зовнішні стимули.

Окрім того, до заслуг Блумфільда можна віднести закладення основних принципів дистрибутивного аналізу – методу дослідження мови, побудованого на вивченні оточення окремих одиниць у тексті без використання даних про повне лексичне або граматичне значення цих одиниць.

Сучасне порівняльно-історичне мовознавство вважає своїм об'єктом дослідження мовних змін у часі. Одиницею виміру стає квант мовної зміни – величина, яка визначає відхилення мовного стану A1 від мовного стану A2, якщо ці стани є суміжними в часі.

На основі праць Ф. де Соссюра була розроблена ларингальна теорія – теорія про походження і чергування індоєвропейських голосних, про існування у прамові особливих фонем – ларингалів. Ця теорія була доведена за допомогою даних віднайденної хетської мови. Розроблена також теорія найдавнішого складу, фонетичних представлень і подальшого розвитку індоєвропейських зімкнених приголосних фонем – глотальна теорія.

У галузі граматики виникають нові погляди, що постулюють відмову від розрізнення традиційних частин мови в прамовному індоєвропейському стані. Висловлюються твердження, що праіндоєвропейська мова не була мовою номінативної будови (в той час, як всі сучасні мови вважаються такими), а була мовою активної або ерегативної конструкції.

Сучасне порівняльно-історичне мовознавство широко використовує дані, отримані іншими науками. Наприклад, воно спирається на результати

ареальних досліджень (існує навіть ареальна лінгвістика), враховуючи те, що територіально-суміжні мови можуть запозичувати певні риси від мов-сусідів, хоча довести це запозичення дуже важко.

Перед порівняльно-історичним мовознавством стоїть і важлива задача по встановленню мовної прабатьківщини окремих народів, зокрема слов'ян. За допомогою і інших наук висувуються, спростовуються, підтверджуються різні гіпотези, теорії.

Отже, порівняльно-історичне мовознавство не втрачає своєї значущості і понині. Воно допомагає нам зрозуміти, ким ми були, хто ми є, і, відповідно, ким можемо стати.

За матеріалами сайту:<http://www.bur.com.ua/referaty/open.307.html>

3. Виконайте переклад тексту з науково-технічної тематики обсягом до 500 знаків з української мови на російську (за вибором студента). Прокоментуйте ускладнення, що виникли в процесі перекладу.

4. Виконайте переклад нижчеподаного технічного тексту українською мовою. Проаналізуйте використані перекладацькі прийоми та трансформації.

Классификация и принцип работы двигателей внутреннего сгорания

Поршневым двигателем внутреннего сгорания (ДВС) называют такую тепловую машину, в которой превращение химической энергии топлива в тепловую, а затем в механическую энергию, происходит внутри рабочего цилиндра. Превращение теплоты в работу в таких двигателях связано с реализацией целого комплекса сложных физико-химических, газодинамических и термодинамических процессов, которые определяют различие рабочих циклов и конструктивного исполнения.

Исходным признаком классификации принят род топлива, на котором работает двигатель. Газообразным топливом для ДВС служат природный, сжиженный и генераторный газы. Жидкое топливо представляет собой продукты переработки нефти: бензин, керосин, дизельное топливо и др. Газожидкостные двигатели работают на смеси газообразного и жидкого топлива, причем основным топливом является газообразное, а жидкое используется как запальное в небольшом количестве. Многотопливные двигатели способны длительно работать на разных топливах в диапазоне от сырой нефти до высокооктанового бензина.

Двигатели внутреннего сгорания классифицируют также по следующим признакам:

- по способу воспламенения рабочей смеси – с принудительным воспламенением и с воспламенением от сжатия;

- по способу осуществления рабочего цикла – двухтактные и четырехтактные, с наддувом и без наддува;

- по способу смесеобразования – с внешним смесеобразованием (карбюраторные и газовые) и с внутренним смесеобразованием (дизельные и бензиновые с впрыском топлива в цилиндр);

- по способу охлаждения – с жидкостным и воздушным охлаждением;

- по расположению цилиндров – однорядные с вертикальным, наклонным горизонтальным расположением; двухрядные с V-образным и оппозитным расположением.

Преобразование химической энергии топлива, сжигаемого в цилиндре двигателя, в механическую работу совершается с помощью газообразного тела – продуктов сгорания жидкого или газообразного топлива. Под действием давления газов поршень совершает возвратно-поступательное движение, которое преобразуется во вращательное движение коленчатого вала с помощью кривошипно-шатунного механизма ДВС. Прежде чем рассматривать рабочие процессы, остановимся на основных понятиях и определениях, принятых для двигателей внутреннего сгорания.

За один оборот коленчатого вала поршень дважды будет находиться в крайних положениях, где изменяется направление его движения. Эти положения поршня принято называть мертвыми точками, так как усилие, приложенное к поршню в этот момент, не может вызвать вращательного движения коленчатого вала. Положение поршня в цилиндре, при котором расстояние его от оси вала двигателя достигает максимума, называется верхней мертвой точкой (ВМТ). Нижней мертвой точкой (НМТ) называют такое положение поршня в цилиндре, при котором расстояние его от оси вала двигателя достигает минимума.

Расстояние по оси цилиндра между мертвыми точками называют ходом поршня. Каждому ходу поршня соответствует поворот коленчатого вала на 180° . Перемещение поршня в цилиндре вызывает изменение объема надпоршневого пространства. Объем внутренней полости цилиндра при положении поршня в ВМТ называют объемом камеры сгорания V_c . Объем цилиндра, образуемый поршнем при его перемещении между мертвыми точками, называется рабочим объемом цилиндра V_h . Объем надпоршневого пространства при положении поршня в НМТ называют полным объемом цилиндра V_a . Рабочий объем двигателя представляет собой произведение

рабочего объема цилиндра на число цилиндров. Отношение полного объема цилиндра V_a к объему камеры сгорания V_c называют степенью сжатия.

При перемещении поршня в цилиндре кроме изменения объема рабочего тела изменяются его давление, температура, теплоемкость, внутренняя энергия. Рабочим циклом называют совокупность последовательных процессов, осуществляемых с целью превращения тепловой энергии топлива в механическую.

Достижение периодичности рабочих циклов обеспечивается с помощью специальных механизмов и систем двигателя. Рабочий цикл любого поршневого двигателя внутреннего сгорания может быть осуществлен по одной из двух схем, изображенных на рис. 1. 3. По схеме, изображенной на рис. 1. 3 а, рабочий цикл осуществляется следующим образом. Топливо и воздух в определенных соотношениях перемешиваются вне цилиндра двигателя и образуют горючую смесь.

Полученная смесь поступает в цилиндр (впуск), после чего она подвергается сжатию. Сжатие смеси, как будет показано ниже, необходимо для увеличения работы за цикл, так как при этом расширяются температурные пределы, в которых протекает рабочий процесс. Предварительное сжатие создает также лучшие условия для сгорания смеси воздуха с топливом.

Во время впуска и сжатия смеси в цилиндре происходит дополнительное перемешивание топлива с воздухом. Подготовленная горючая смесь воспламеняется в цилиндре при помощи электрической искры. Вследствие быстрого сгорания смеси в цилиндре резко повышается температура и, следовательно, давление, под воздействием которого происходит перемещение поршня от ВМТ к НМТ. В процессе расширения нагретые до высокой температуры газы совершают полезную работу. Давление, а вместе с ним и температура газов в цилиндре при этом понижаются. После расширения следует очистка цилиндра от продуктов сгорания, и рабочий цикл повторяется.

В рассмотренной схеме подготовка смеси воздуха с топливом, т. е. процесс смесеобразования, происходит в основном вне цилиндра, и наполнение цилиндра производится готовой горючей смесью, поэтому двигатели, работающие по этой схеме, называются двигателями *свнешним смесеобразованием*. К числу таких двигателей относятся карбюраторные двигатели, работающие на бензине, газовые двигатели, а также двигатели с впрыском топлива во впускной трубопровод, т. е. двигатели, в которых применяется топливо, легко испаряющееся и хорошо перемешивающееся с воздухом при обычных условиях.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ТЕКСТ. ПЕРЕКЛАД ТЕКСТУ ПІДРУЧНИКА

ПЛАН

1. Головні особливості лексики і стилістики науково-популярного тексту.
2. Відмінності наукового та науково-популярного текстів.
3. Текст підручника: адаптація за віковими ознаками.
4. Структура та графічні засоби оформлення інформації у текстах підручників.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

Науково-популярний текст за своїми конструктивними особливостями побудований дещо простіше, ніж науковий, отже, він має бути легшим для перекладу. Але це лише поверхове враження. Не завжди текст, у якому речення складні і довгі, являє собою більш складну єдність для перекладача. Хоча в науково-популярному тексті синтаксичні структури є більш простими, але комунікативне завдання є більш складним, отже, різноманітність перекладацьких засобів є більшою. Завдання перекладача – донести до читача пізнавальну інформацію і водночас захопити цією інформацією. Серед емоційних засобів «долучення» до теми, збудження зацікавленості нею позначаються й засоби, що є характерними і для художнього тексту, тобто, «обрамляють» естетичну інформацію.

Для з'ясування цих засобів звернімося до пошуків джерела і реципієнта науково-популярного тексту. Джерелом є фахівець у вказаній галузі (біолог, математик, мистецтвознавець тощо). Факти, які він повідомляє, достовірні та об'єктивні. Але повністю усієї глибини знань він не демонструє, оскільки читачем його тексту є некомпетентний або малокомпетентний реципієнт. Відпадають і вікові обмеження – велика кількість науково-популярних текстів розрахована на дітей та підлітків. Те, яким чином конкретний автор пристосовує інформацію до сприйняття некомпетентним реципієнтом, залежить від самого автора, хоча мовні засоби популяризації у різних авторів однакові. Відрізняються, зазвичай, композиція засобів та алгоритм їхнього застосування. Ось саме за цими показниками і визначається індивідуальність автора і завжди вказується його індивідуальний внесок в адаптацію наукових свідчень.

Науково-популярний текст містить великий обсяг когнітивної інформації. Діапазон засобів, за допомогою яких вона передається, нагадує діапазон засобів наукового тексту. Але під час аналізу ми зустрічаємося як із кількісними, так і з якісними відмінностями:

1. Терміни. Кількість їх у науково-популярному тексті значно меншою. Це стосується також і спеціальної термінології, і лексики загальнонаукового опису.

2. Щільність інформації. Вона також є нижчою, ніж у науковому тексті. Рідше використовуються скорочення і дужки.

3. Засоби, що забезпечують об'єктивність викладу: пасивні конструкції, неозначено-особові та безособові речення, переважання теперішнього часу, безособова семантика підмета. Всі ці засоби використовуються у науково-популярному тексті у значно меншому обсязі, хоча вони і представлені всі.

4. Тло нейтральної писемної літературної норми також представлене, але його межі розмиті, і відхилення, особливо в бік розмовного стилю, багаточисельні.

Отже, кількість і різноманітність засобів, що забезпечують передачу когнітивної інформації, зменшується. Але у науково-популярному тексті з'являються, у порівнянні з науковим, особливі засоби, що забезпечують виконання другої частини комунікативного завдання – зацікавити читача. Тут домінують наступні мовні засоби:

1. Засоби, що створюють ефект наближення автора до читача: розповідь від першої особи; розмовна і навіть розмовно-просторічна лексика; безпосереднє звернення до читача; риторичні запитання.

2. Емоційно-оцінні засоби: лексика з емоційно-оцінною коннотацією; інверсії, що підсилюють оцінні компоненти речення і т.п.

3. Уведення у текст цитат із інших джерел, які контрастують із науково-популярним текстом за типологічними ознаками: фрагментів із поетичних та прозових художніх творів, літописів, наукових статей та ін.

4. Фразеологізми та образні кліше, що виконують функцію полегшення розуміння змісту. Часто використовуються деформовані фразеологізми.

5. Зіткнення несумісних мовних засобів для досягнення ефекту неочікуваності, іронічного забарвлення чи комізму. Ефект несподіваного допоможе загострити увагу на головному; іронія та комізм слугують засобом емоційної розрядки під час сприйняття складного матеріалу (що нагадує анекдот, який розповідає в аудиторії професор).

Досить різноманітними є засоби передачі естетичної інформації, що запозичені з художньої літератури: вигадані персонажі, епітети, порівняння і особливо – метафори.

Настанови для перекладача. Під час перекладу науково-популярного тексту головну роль відіграють засоби, що забезпечують адаптовану автором подачу когнітивної інформації та підтримують зацікавленість нею: терміни і лексика загальнонаукового опису, розмовна лексика, емоційно-оцінна лексика, емоційна інверсія, риторичні питання, фразеологізми та образні кліше, що передаються функціонально відповідними засобами переважно за допомогою варіативних відповідників; епітети, порівняння, метафори, що перекладаються за допомогою збереження особливостей кожного тропу; зіткнення несумісних мовних засобів (напр. висока лексика – розмовна мова), але обов'язково – зі збереженням принципу несумісності.

До текстів підручника відносяться тексти будь-яких підручників, навчальних посібників та рекомендацій, а також тексти спеціальних енциклопедій, що побудовані за тематичним принципом. Підручники перекладаються часто, а невдачі перекладача пов'язані з тим, що він не зрозумів специфіку такого тексту, і надав йому рис або суто наукового, або суто науково-популярного видання.

Специфіка такого перекладу полягає у тому, що більшість підручників призначена для передачі читачеві досить великої за обсягом кількості наукових знань, для підвищення рівня його професійної компетентності. Різниця у рівні компетентності джерела та реципієнта досить суттєва. Власне, джерелом тексту підручника є фахівці, які адаптують специфіку наукового тексту до рівня читацької аудиторії, орієнтуючись на її особливості.

Читачеві тексту може не вистачати не лише професійної, а й вікової компетентності. Тоді потрібна ще й вікова адаптація: усім відомо, що підручники для дітей молодшого віку написані більш зрозуміло, ніж підручники для підлітків, а підручники для підлітків – більш простіші, ніж підручники для дорослих.

Текст підручника, як і науковий текст, спеціалізується на передачі когнітивної інформації. Ці засоби передачі когнітивної інформації дещо спрощені, ніж у науковому тексті. Слід розглянути кожний засіб:

1. Терміни. Мають у підручнику всі головні характерні ознаки (однозначність, нейтральність, незалежність від контексту), але їхня кількість є невеликою; кожен термін має бути обов'язково визначеним. Але у вузькоспеціалізованих підручниках (таких, як «Посібник із кардіології для медсестер») іноді спостерігаємо використання розмовних професійних жаргонізмів.

2. Лексика загальнонаукового опису. Її обсяг досить об'ємний; до неї додається значний відсоток лексики загальнонаціональної мови, що не відноситься до наукового опису.

3. Переважання теперішнього часу.

4. Активні конструкції переважають над пасивними конструкціями.

5. Неозначено-особові та безособові структуриє більш вживаними.

6. Значно спрощуються синтаксичні конструкції речення.

7. Когезія. Чим менший рівень засобів формальної когезії, тим вищий рівень асоціативної зв'язності тексту.

8. Щільність інформації. У тексті підручника вона розподілена дещо інакше, ніж у науковому тексті. Допоміжні знакові системи невербального характеру використовуються активно (формули, схеми, графіки), присутні ілюстративні матеріали. Скорочення використовуються рідше. Розповсюджене поміщення в дужки частини повідомлення.

9. Вживаються складні слова і словотвірні моделі з абстрактною семантикою.

10. Активно використовуються графічні засоби логічної організації. До вже вказаних вище додаються підкреслювання, вміщення фрагмента тексту в рамку, винесення його на поля. Слід зазначити, що для передачі саме цих особливостей тексту перекладач не докладає особливих зусиль.

Емоційна інформація у навчальному тексті більш різноманітна, ніж у науковому. До традиційних засобів, що відображають емоційність наукової дискусії, додаються іноді лексичні емоційно-оцінні засоби, що використовуються для повідомлення читачеві певної оцінки чи усталеної думки про будь-яке явище чи певний процес (напр. у рос. мові: *«крупнейший», «не имеющий себе равных», «величайший»*). Емоції до інформації додають також засоби прямого звернення до читача, що спонукає його до сприйняття когнітивної інформації, – закличні речення, риторичні питання і т.п. (*«давайте вместе задумаемся о том...», «давайте разом поміркуємо», «как вы думаете..?» – «як ви вважаєте?..»*).

Висновки для перекладача. Під час перекладу навчального тексту домінантами перекладу, як і в науковому тексті, залишаються усі засоби, що забезпечують його об'єктивність, компактність та логічну зв'язність. Слід враховувати, що всі ці засоби подані у спрощеному, адаптованому до специфіки реципієнта вигляді, тому ускладнювати текст, намагаючись наблизити його до наукового, ми вважаємо неправомірним.

Додаткові зусилля знадобляться, щоб передати емоційну складову інформації оригіналу, зокрема емоційно-оцінних слів. Провідна одиниця перекладу – слово. Серед відповідників, поруч з однозначними (словниковими) еквівалентами, досить розповсюдженими є відповідники як із однаковою варіативністю, так і суто залежними від контексту. Але якщо кількість

варіативних відповідників у перекладі значно збільшити, текст непомітно перетвориться на науково-популярний.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Виконайте переклад українською мовою статті з науково-популярного журналу на астрономічну тему. Визначте перекладацькі складнощі, що виникли під час роботи. Запропонуйте шляхи їхнього вирішення.

Телескоп Кеплер завершил миссию по поиску экзопланет

Орбитальный телескоп «Кеплер» больше не сможет выполнять своей основной функции по поиску планет. НАСА приняло такое решение после того, как телескоп, который обнаружил рекордное количество экзопланет, утратил часть своей функциональности после неполадок в системе ориентации.

В мае прекратил работу второй из четырех маховиков гироскопической системы, которая стабилизирует положение платформы в пространстве и от которой полностью зависит точное наведение телескопа.

Инженеры НАСА пытались найти решение этой проблемы, но им это не удалось. На счету «Кеплера» – 135 обнаруженных с его помощью планет за пределами Солнечной системы. Однако в базе данных, полученных с борта этой орбитальной обсерватории, есть указания на более 3,5 тысяч возможных экзопланет, которые пока остаются неизученными. Подавляющее большинство этих кандидатов будет признано полноценными планетами.

«Мы действительно ожидаем, что в ближайшие несколько лет на основе этих данных будут сделаны интереснейшие открытия», – говорит Билл Боруски, главный научный специалист программы «Кеплер».

Астрономический спутник НАСА, который обошелся в 600 млн. долларов, был запущен в 2009 году. Он стал первым космическим аппаратом,

специально разработанным для поиска экзопланет за пределами Солнечной системы, причем особенно планет земного типа, расположенных в так называемой обитаемой зоне вокруг своей звезды.

Аппарат оснащен сверхчувствительным фотометром – прибором, который фиксирует мельчайшие изменения в потоке излучения звезды, вызванные прохождением планет через диск звезды.

Такие измерения требуют полной неподвижности во время наблюдений. До сих пор обсерватория обеспечивала такой режим с помощью трех маховиков своей гироскопической системы. На ее борту имеется всего четыре таких гироскопа, и первый из них вышел из строя в июле 2012 года. Второй маховик заклинило в начале этого года.

Специалисты сравнивают нынешние проблемы со стабилизацией «Кеплера» с трудностями, возникающими, когда вы пытаетесь в магазине справиться с тележкой, у которой заклинило одно из колес.

«Кеплер» завершил основную программу исследований в ноябре 2012 года – то есть, обсерватория проработала дольше ожидаемого срока. Однако НАСА надеется, что спутник еще пригодится для поиска комет и астероидов. Для этого среди научного сообщества объявлен конкурс идей и предложений.

В конце текущего года Европейское космическое агентство собирается запустить свою собственную космическую обсерваторию «Гея (Gaia)».

Хотя она будет предназначена в основном для составления подробной карты распределения звезд в нашей галактике Млечный Путь, точность ее фотометра настолько велика, что становится возможным обнаружение тысяч новых экзопланет.

За матеріалами сайту:

https://www.bbc.com/russian/science/2013/08/130816_kepler_nasa_retirement

2. Виконайте переклад статті з науково-популярного журналу на зоологічну тему українською мовою. Які спеціальні терміни могли викликати утруднення під час перекладу?

В Америке нашли новый вид млекопитающего – олингито

Американские ученые нашли новый вид млекопитающего, который живет в лесах Колумбии и Эквадора. Его назвали *олингито*. Это первый обнаруженный в Западном полушарии за 35 лет новый вид плотоядного животного.

Животное размером с енота и с мордой плюшевого мишки назвали *олингито*. Более 100 лет его ошибочно принимали за похожего на него *олинго*. Понадобилось более 10 лет, чтобы выделить животное в отдельный вид.

По словам ученых, в XXI веке подобные открытия происходят чрезвычайно редко.

Лавры научного открытия достались группе исследователей из Смитсоновского института в Вашингтоне.

Этот проект стартовал после того, как зоолог Кристофер Хелген наткнулся на кости и кожу животного в хранилище музея в Чикаго.

«Я замер, – рассказал он в интервью Би-би-си. – Кожа была ярко красного цвета, а взглянув на черепа, я не узнал их анатомии. Они отличались от всех подобных животных, которых я видел ранее. Я сразу подумал, что это неизвестный науке вид».

Хелген заведует отделом млекопитающих в Музее естественной истории в Вашингтоне, в котором находится одна из крупнейших коллекций млекопитающих в мире.

Более 600 тысяч образцов упакованы в плоские коробки с целью экономии места. Кости животных подготавливают к хранению, после чего их помещают в коробки вместе с кожей.

Многие образцы появились в музее более 100 лет назад, и иногда их неверно маркировали, либо животное определялось неверно. Но современные достижения в технологии позволили ученым получать образцы ДНК даже из самых старых останков.

Олингито, длина которого составляет 35 см, относится к семейству *енотовых*. Сравнив образцы ДНК с другими пятью уже известными видами этого семейства, Хелген смог подтвердить правильность своего открытия.

«Трудно описать, насколько я взволнован. *Олингито* относится к плотоядным, то есть к той группе животных, в которую входят кошки, собаки, медведи. Это – первый обнаруженный на американском континенте за 35 лет новый вид плотоядного животного».

Хелген и ранее использовал подобные коллекции млекопитающих для определения новых видов животных, в том числе крупнейшей в мире летучей мыши или самого маленького бандикута. Но, по его словам, открытие *олингито* – научное название *Bassaricyon neblina* – является самым важным. Последним обнаруженным плотоядным животным в Западном полушарии была колумбийская ласка.

Но открытие *олингито* поставило другой важный вопрос: остаются ли они еще в дикой природе?

«Мы попытались найти в образцах указания на то, откуда происходит животное и в каком лесу его можно найти, и мы его нашли!» – радуется Кристофер Хелген.

Сейчас известно, что *олингито* обитает в лесах от центральной Колумбии до западного Эквадора. Хотя это животное плотоядное, питается оно в основном фруктами, ведет ночной образ жизни и живет в одиночестве. Самки вынашивают лишь по одному детенышу за один раз.

Сейчас ученые полагают, что *олингито* обитали в некоторых американских зоопарках с 1967 по 1976 год. Работники зоопарков принимали их за ближайших родственников – *олинго* – и не понимали, почему эти животные не размножаются. Их отправили в различные зоопарки, но они умерли до того, как их правильно классифицировали.

«Большая часть открытий новых видов происходит в музейных коллекциях», – говорит президент Общества сохранения коллекций естественной истории Крис Норрис, который работает в Йельском музее естественной истории Пибоди в Коннектикуте.

«Зачастую люди, работавшие 70 или более лет назад, по-другому представляли, что различает разные виды. Возможно, они не считали отличительными те особенности, которые различаем мы сегодня, и у них не было технологий, которые позволяют извлекать и изучать ДНК», – сказал он.

Ученые описали лишь небольшую часть животного мира планеты. Регулярно находятся новые виды насекомых, паразитических червей, бактерий и вирусов, но открытие новых млекопитающих случается крайне редко.

«Это напоминает нам, что мир изучен не до конца, и век открытий еще не завершился, – подчеркивается Кристофер Хелген. – *Олингито* подталкивает нас к вопросу: чего еще мы не знаем?».

За матеріалами сайту:

https://www.bbc.com/russian/science/2013/08/130815_olinguito_new_mammal

3. Виконайте переклад статті з науково-популярного журналу з медичної тематики українською мовою. Укладіть тезаурус медичних термінів зі статті.

Британские ученые предложили новый способ обнаружения хромосомных дефектов у зародышей

Единственный способ обнаружения хромосомных дефектов у эмбрионов при искусственном оплодотворении – предимплантационная диагностика. Но теперь ученые предложили новый метод.

Хотя экстракорпоральное оплодотворение, то есть «зачатие в пробирке», было впервые успешно применено уже более 35 лет назад и сегодня является, можно сказать, рутинным методом преодоления бесплодия, ряд проблем,

связанных с этой репродуктивной технологией, все еще не решен. В частности, перенос эмбриона в матку далеко не всегда приводит к беременности.

Как правило, это связано с генетическими дефектами эмбриона, чаще всего – с так называемой анеуплоидией, то есть аномальным количеством хромосом в оплодотворенной яйцеклетке. Британский эмбриолог Элисон Камбелл (Alison Campbell), научная сотрудница Центра репродуктивной медицины CARE Fertility Group в Ноттингеме, говорит: «Анеуплоидные эмбрионы внешне ничем не отличаются от нормальных. Если же мы по неведению перенесем такой эмбрион в матку, в большинстве случаев беременность не наступит. Второй по частоте вариант – это выкидыш. И лишь в очень редких случаях дело доходит до рождения ребенка с геномным дефектом – например, с синдромом Дауна при трисомии по 21 хромосоме. Поэтому мы стараемся всеми доступными нам способами избежать переноса в матку анеуплоидного эмбриона».

До сих пор таких способов было... всего один: предимплантационная генетическая диагностика. Она заключается в том, что на третий день развития эмбриона, когда он состоит всего из 6-10 клеток-бластомеров, производится забор одной такой клетки, которая и подвергается анализу на предмет выявления генетических нарушений.

Доказано, что эта процедура при правильном выполнении не причиняет вреда эмбриону. Однако она, как и любая инвазивная манипуляция, все же связана с определенным риском. Кроме того, поскольку предимплантационная диагностика является предметом жарких дискуссий на морально-этические темы и воспринимается обществом неоднозначно, в ряде стран, включая Германию, она регулируется жесткими ограничительными законами, а, скажем, в Австрии, Швейцарии или Италии и вовсе категорически запрещена. Поэтому поиск альтернативных методик идет уже давно полным ходом.

Эмбриоскоп – это инкубатор со встроенными в него микроскопом и видеокамерой. Устройство позволяет непрерывно отслеживать и регистрировать развитие эмбриона с первых минут оплодотворения яйцеклетки до имплантации в матку. Камера в автоматическом режиме производит съемку каждые 10 минут, и из этих снимков складывается фильм, в ускоренном виде показывающий развитие эмбриона в первые дни его жизни. «Таким образом, мы имеем систему, обеспечивающую постоянный мониторинг, – говорит Элисон Камбелл. – Нам не нужно ежедневно вынимать эмбрион из инкубатора, чтобы изучить его под микроскопом. В то же время мы получили возможность рассмотреть процесс клеточного деления более подробно, ведь видеозапись можно промотать вперед, назад, поставить на паузу. Это дает гораздо больше информации, чем у нас было раньше».

Но, пожалуй, еще важнее другое: эмбриоскопия позволила исследовательнице обнаружить, что развитие анеуплоидных эмбрионов во времени протекает несколько иначе, чем развитие здоровых. На протяжении первых трех суток сохраняется практически полная синхронность. Однако на четвертый день, когда эмбрионы начинают формировать бластулу, или зародышевый пузырь – полый шарик из одного слоя бластомеров, – все более заметным становится отставание анеуплоидных эмбрионов. Оно может достигать нескольких часов.

На основе этих наблюдений Элисон Камбелл разработала модель, которая позволяет разделить эмбрионы на три группы – с высокой, средней и низкой вероятностью хромосомных нарушений. Исследовательница поясняет: «Это дает нам возможность неинвазивно оценить и классифицировать эмбрионы по степени риска анеуплоидии. Конечно, этот метод не может и никогда не сможет дать 100-процентную достоверность, как биопсия и генетический анализ. Но я думаю, что нам в дальнейшем удастся заметно повысить точность метода. По мере накопления данных и опыта надежность метода возрастет – у него большой потенциал».

Впрочем, метод уже и сегодня может дать пациенткам Центра ощутимые преимущества. Элисон Камбелл проанализировала эмбриоскопные видеозаписи 88 эмбрионов, имплантированных затем – без генетического анализа – в матки пациенткам, и сопоставила квоту успешных беременностей со своим прогнозом анеуплоидии, выполненным ею задним числом. «Мы обнаружили, что у тех эмбрионов, которые, согласно нашим критериям, относились к группе с низкой вероятностью хромосомных нарушений, квота успешных беременностей и успешных родов оказалась значительно выше, чем у остальных эмбрионов, – говорит исследовательница. – По эмбрионам с низкой вероятностью хромосомных нарушений квота успешных родов выросла ни много ни мало на 56 процентов по сравнению со средним показателем».

Новый метод может стать основой системы сплошного скрининга эмбрионов с целью отбора наиболее перспективных с точки зрения успешной имплантации. И он мог бы найти применение и в тех странах, где предимплантационная диагностика регулируется крайне рестриктивным законодательством или вовсе запрещена.

За матеріалами сайту:<https://korrespondent.net>

4. Виконайте переклад українською мовою статті з науково-популярного журналу археологічного спрямування. Порівняйте отриманий

текст із текстом археологічної тематики, поясніть головні ознаки, якими вони різняться.

На Ставрополье культурная сенсация: группа археологов ГУП «Наследие» министерства культуры СК обнаружила уникальные артефакты.

В соответствии с требованиями законодательства в области охраны памятников «Наследие» вело плановые археологические раскопки в зоне строительства водовода в Шпаковском районе на объекте «Курганный могильник «Сенгилеевский-2». При раскопках в погребении раннего железного века были обнаружены уникальные золотые вещи середины IV в. до нашей эры.

До сих пор самыми значимыми археологическими находками на Ставрополье считались т. н. Казинский клад, открытый местными крестьянами в 1910 г. и хранящийся ныне в Золотой кладовой Эрмитажа, и золотые украшения из Ипатовского кургана, обнаруженные «Наследием» в 1998 г. И вот новая сенсационная находка, словно полученная в подарок ко Дню археолога, который российские специалисты празднуют 15 августа.

Как рассказал нашей газете участник экспедиции, заместитель директора ГУП «Наследие» Арсений Лычагин, сперва археологи наткнулись на погребение более позднего сарматского периода. Но кроме этого, в срезе кургана они увидели так называемый грабительский ход, указывающий, что ниже имеется более раннее захоронение, по-видимому, разграбленное, по некоторым приметам, еще в XIX веке.

И действительно, погребение, на первый взгляд, было опустошено. И вдруг... Замечательное археологическое «и вдруг»! В одном из углов захоронения специалисты обнаружили потрясающую находку – уникальные золотые изделия, как уже ясно, относящиеся к скифскому периоду.

Грабители, когда-то прокопавшие в кургане лаз, до них просто не добрались. Не хватило пятидесяти сантиметров и металлоискателя, которого тогда попросту еще не существовало. «Мы как стояли в раскопе, – сказал Арсений Лычагин, – так и сели...»

Более подробно о находке журналисты узнали на пресс-конференции директора ГУП «Наследие» Андрея Белинского. Уникальные артефакты были нам продемонстрированы. Это массивные золотые украшения: гривна, браслеты, перстень, две вазы или чаши, в которых украшения были спрятаны.

По словам А. Белинского, даже предварительный анализ свидетельствует о том, что это предметы высочайшего класса, сделанные греческими мастерами. Увидеть подобные им можно только в собраниях крупнейших музеев мира. На найденных артефактах изображены сцены из скифской

мифологии, которые известны в изложении греческих историков, в первую очередь, Геродота.

Например, на одной из чаш изображена сцена из мифа Геродота о возвращении скифов из тридцатилетнего похода в Переднюю Азию и об их сражении с новым поколением, рожденным от рабов на родине. На другой – фантастические птицы-грифоны терзают лошадей и оленей...

Андрей Белинский предполагает, что такие вещи могли быть сделаны только на заказ для особ царской крови. И это загадка: ни в каких исторических документах не зафиксировано, что на территории современного Ставрополя две с половиной тысячи лет назад могли проживать очень знатные скифские кланы. Появилась возможность по-иному взглянуть на историю Скифского царства перед его закатом.

За матеріалами сайту:

http://www.stpravda.ru/amp/20130815/unikalnye_zoloty_e_izdeliya_skifskogo_perioda_obnaruzhili_arkheol_70500.html

5. Перекладіть українською мовою уривок із підручника з біології для 11-го класу. Випишіть та поясніть перекладацькі трансформації.

24. Макроэволюция. Прогресс и регресс в эволюции.

Понятие макроэволюции. Понятием «макроэволюция» обозначают происхождение надвидовых таксонов (родов, отрядов, классов, типов, отделов). В общем смысле *макроэволюцией можно назвать развитие жизни на Земле в целом, включая ее происхождение.*

Макроэволюционным событием считается также возникновение человека, по многим признакам отличающегося от других биологических видов.

Между микро- и макроэволюцией нельзя провести резкую грань, потому что процесс микроэволюции, первично вызывающий дивергенцию популяций (вплоть до видообразования), продолжается без какого-либо перерыва и на макроэволюционном уровне внутри вновь возникших форм.

Отсутствие принципиальных различий в протекании микро- и макроэволюции позволяет рассматривать их как две стороны единого эволюционного процесса и применять для его анализа понятия, разработанные в теории микроэволюции, поскольку макроэволюционные явления (возникновение новых семейств, отрядов и других групп) охватывают десятки

миллионов лет и исключают возможность их непосредственного экспериментального исследования.

Прогресс и его роль в эволюции. На протяжении всей истории живой природы ее развитие осуществляется от более простого к более сложному, от менее совершенного к более совершенному, т.е. эволюция носит прогрессивный характер. Таким образом, общий путь развития живой природы – от простого к сложному, от примитивного к более совершенному. Именно этот путь развития живой природы и обозначают термином «прогресс». Однако всегда закономерно возникает вопрос: почему же в современной фауне и флоре одновременно с высокоорганизованными существуют низкоорганизованные формы? Когда подобная проблема встала перед Ж. Б. Ламарком, он вынужден был прийти к признанию постоянного самозарождения простых организмов из неорганической материи. Ч. Дарвин же считал, что существование высших и низших форм не представляет затруднений для объяснения, так как естественный отбор, или выживание наиболее приспособленных, не предполагает обязательного прогрессивного развития – он только дает преимущество тем изменениям, которые благоприятны для обладающего ими существа в сложных условиях жизни. А если от этого нет никакой пользы, то естественный отбор или не будет вовсе совершенствовать эти формы, или усовершенствует их в очень слабой степени, так что они сохранятся на бесконечные времена на их современной низкой ступени организации.

К этой проблеме в начале 20-х гг. 20 в. обратился А. Н. Северцов. Учение о прогрессе в эволюции было в дальнейшем развито его учеником И. И. Шмальгаузенем, а также А. А. Парамоновым, А. Л. Тахтаджяном, Дж. Хаксли.

Процесс эволюции идет непрерывно в направлении максимального приспособления живых организмов к условиям окружающей среды (т. е. происходит возрастание приспособленности потомков по сравнению с предками). Такое возрастание приспособленности организмов к окружающей среде А. Н. Северцов назвал **биологическим прогрессом**. Постоянное возрастание приспособленности организмов обеспечивает увеличение численности, более широкое распространение данного вида (или группы видов) в пространстве и разделение на подчиненные группы.

Критериями биологического прогресса являются:

- увеличение численности особей;
- расширение ареала;
- прогрессивная дифференциация – увеличение числа систематических групп, составляющих данный таксон.

Эволюционный смысл выделенных критериев заключается в следующем. Возникновение новых приспособлений снижает элиминацию особей, в результате средний уровень численности вида возрастает. Стойкое повышение численности потомков по сравнению с предками приводит к увеличению плотности населения, что, в свою очередь, через обострение внутривидовой конкуренции вызывает расширение ареала; этому же способствует и возрастание приспособленности.

Расширение ареала приводит к тому, что вид при расселении сталкивается с новыми факторами среды, к которым необходимо приспособливаться. Так происходит дифференциация вида, усиливается дивергенция, что ведет к увеличению дочерних таксонов. Таким образом, биологический прогресс – это наиболее общий путь биологической эволюции.

В работах по теории эволюции иногда встречается термин *«морфофизиологический прогресс»*. Под морфофизиологическим прогрессом понимают усложнение и совершенствование организации живых организмов.

Регресс и его роль в эволюции. *Биологический регресс* – явление, противоположное биологическому прогрессу. Он характеризуется снижением численности особей вследствие превышения смертности над рождаемостью, сужением или разрушением целостности ареала, постепенным или быстрым уменьшением видового многообразия группы. Биологический регресс может привести вид к вымиранию.

Общая причина биологического регресса – отставание темпов эволюции группы от скорости изменения внешней среды. Эволюционные факторы действуют непрерывно, в результате чего происходит совершенствование приспособлений к изменяющимся условиям среды. Однако, когда условия изменяются очень резко (очень часто из-за непродуманной деятельности человека), виды не успевают сформировать соответствующие приспособления. Это приводит к сокращению численности видов, сужению их ареалов, угрозе вымирания. В состоянии биологического регресса находятся многие виды. Среди животных это, например, крупные млекопитающие, такие как уссурийский тигр, гепард, белый медведь, среди растений – гинкговые, представленные в современной флоре одним видом – гинкго двулопастным (рис. 4.22).

Морфофизиологический регресс – это упрощение в строении организмов того или иного вида в результате мутаций. Приспособления, формирующиеся на базе таких мутаций, могут при соответствующих условиях вывести группу на путь биологического прогресса, если она попадает в более узкую среду обитания. Таким путем достигли биологического прогресса многие паразитические формы.

Происхождение и развитие крупных групп организмов (типов, отделов, классов) называется макроэволюцией. Развитие живой природы от более простых форм к более сложным называется прогрессом. Выделяют биологический и морфофизиологический прогресс. Биологический прогресс характеризуется увеличением численности особей, расширением ареала, прогрессивной дифференциацией группы. Явление, противоположное прогрессу, называется регрессом. Биологический регресс может привести к вымиранию группы в целом или большей части ее видов.

Питання до тексту 24.

1. Що таке макроеволюція?
2. У чому полягає сутність біологічного прогресу та які його критерії?
3. Чим відрізняється морфофізіологічний прогрес від біологічного?
4. У чому полягає сутність морфофізіологічного регресу?
5. Які види організмів перебувають у стадії біологічного регресу?

За матеріалами сайту:<https://docbaza.ru/urok/biology/11/01/txt/24.html>

5. Перекладіть уривок із підручника з географії для учнів 10-го класу російською мовою. Як би відрізнялась його лексика, якби викладений матеріал був призначеним для наукового видання?

Проблема війни і миру

За 5,5 тис. років на Землі відбулося близько 15000 війн. Із часом вони ставали все більш жорстокими. Якщо у XVII ст. всі війни у Європі забрали життя 3,3 млн. чол., то у XVIII ст. – вже 5,4, а у XIX ст. – 5,7 млн. чол. Але найбільше людських втрат було у XX ст. Протягом двох світових війн та локальних конфліктів загинуло понад 100 млн. чол.! Нині у світі накопичено стільки зброї, що нею можна знищити людство кілька разів.

Глобальною проблема війни і миру стала з появою зброї масового ураження: спершу хімічної та бактеріологічної, а наприкінці Другої світової війни – і ядерної. Саме застосування останньої унеможливило проведення локальної війни. Аварія на Чорнобильській АЕС у 1986 р. підтвердила, що ядерна катастрофа не може бути місцевою. За розрахунками фахівців, після кількох ядерних вибухів на всій планеті за кілька тижнів розпочнеться «ядерна зима». Внаслідок пожеж попіл та отруйні гази закриють Сонце. За рахунок циркуляції в атмосфері це явище пошириться по всій Землі.

Настане «ядерна ніч», наслідком якої буде глобальне зниження температури на 15-20°C. У таких умовах зникне все живе. Офіційно в світі існують 5 країн, які мають право утримувати ядерну зброю на своїй території, –

це так звані держави «ядерного клубу»: США, Росія, Китай, Франція та Велика Британія. Вони виступають гарантом миру та безпеки в світі. Ці країни були визнані ядерними у 1970 р. Згодом членами «ядерного клубу» стали Індія, Пакистан та Ізраїль, які всупереч міжнародним нормам, утримують на своїй території ядерну зброю.

У 2005 році КНДР оголосила про наявність ядерної зброї на її території. Існують також «порогові» («наркоядерні») держави, які володіють технологіями виробництва цієї зброї і можуть її створити у найкоротші терміни. Серед них – Ірак, Іран, Південно-Африканська республіка, Японія, Тайвань, Бразилія, Аргентина. Це становить реальну небезпеку для людства. Після розпаду Радянського Союзу Україна разом із Казахстаном та Білоруссю відмовилася від утримування на своїй території ядерної зброї та оголосила про свій без'ядерний статус.

Окрім прямої загрози людству, військова сфера забирає величезну кількість матеріальних, фізичних та інтелектуальних сил, які можна було би спрямувати на соціальний розвиток та подолання інших проблем. Так, на військові потреби щорічно витрачається 1 трлн доларів – саме стільки, скільки потрібно для подолання глобальних проблем. У військовій сфері та для її обслуговування працюють понад 100 млн. чол., що вдвічі перевищує населення України.

До середини 80-х рр. ХХ ст. існувала велика вірогідність застосування ядерної зброї через наявність двох ворогуючих систем: капіталістичної, уособленням якої були США, та соціалістичної, основу якої становив Радянський Союз. В цей час у США навіть розроблялися проекти розміщення ядерної зброї на орбіті Землі, які одержали назву «зоряні війни».

Із розпадом СРСР відбувся перехід від конфронтації до співробітництва Заходу і Сходу. У 1994 р. країни НАТО схвалили програму «Партнерство заради миру», до якої приєдналися 24 держави, зокрема й нейтральні Фінляндія, Швеція, а також Україна, Росія та ряд інших країн. Але у 90-ті рр. ХХ ст. гостро постала проблема локальних війн та конфліктів. Вони були викликані суперечками, що мають міжетнічний (Афганістан, Індія, Бангладеш, Нігерія, Чечня в Росії, Косово в Сербії та Чорногорії) або прикордонний (Фолклендські острови, між Китаєм і Тайванем, між Індією та Пакистаном, між Сомалі та Ефіопією, між Руандою та Демократичною Республікою Конго) характер. Часто буває важко провести межу між ними. Для врегулювання локальних конфліктів при ООН існують Рада Безпеки та військовий контингент «блакитні шоломи». У 90-х рр. ХХ ст. обмежений контингент ООН був присутнім у 17 країнах, зокрема в Афганістані, Камбоджі, Анголі, колишній Югославії. Саме з останньої було найбільше біженців – 2 млн. чол.

Локальні конфлікти підтримуються світовою торгівлею зброєю. Нині найбільшу кількість військової техніки продають США, а купують бідні африканські країни. Останнім часом було докладено багато зусиль щодо зменшення міжнародної торгівлі зброєю, яка скоротилася удвічі. Усі вжиті заходи залишають надію на реальність подолання проблеми війни і миру, непоширення ядерної зброї.

Екологічна проблема

З різким погіршенням стану навколишнього середовища у ХХ ст. постало питання про глобальне виживання людства. Адже сама людина є біологічною істотою, яка не може нормально існувати без чистого довкілля. Накопичення в усіх оболонках Землі отруйних речовин – відходів господарської діяльності – відбувається поступово, непомітно. Та рано чи пізно межа буде перейдена. Тому екологічні проблеми тепер стали навіть актуальнішими за всі інші. Якщо втрачати час, то буде пізно.

Найголовніша екологічна проблема – забруднення природного середовища. Основними джерелами забруднення атмосфери є автомобільний транспорт і теплові електростанції. При спалюванні нафтопродуктів та вугілля у повітрі зменшується концентрація кисню та зростає частка вуглекислого газу. Наслідком цього є «парниковий ефект», тобто глобальне потепління клімату. За останні 70 років концентрація вуглекислого газу у повітрі зросла на 15 %, а вже у 2030 р. можна очікувати подвоєння його кількості. При згоранні нафти та вугілля у повітря виділяється багато оксидів сірки, які, з'єднуючись із парами води, викликають кислотні опади. Вони завдають великої шкоди природним екосистемам та будівлям.

Унаслідок роботи деяких галузей хімічної промисловості у повітря виділяються фреони – речовини, що містяться у холодильниках та дезодорантах-розпилювачах. Вони руйнують озоновий шар Землі. «Озонові дірки» вперше були помічені над Антарктидою та Гренландією. У результаті викидів шкідливих речовин у повітря у великих промислових районах утворюються смоги. Розрізняють смоги вологі (лондонські) та сухі (лос-анджелеські). Вони викликають важкі хвороби легенів у людини.

Гідросферу забруднюють стічні води, що потрапляють до водойм із полів, промислових та побутових об'єктів. Головними речовинами-забруднювачами води є мінеральні добрива, отрутохімікати, пестициди, побутові відходи. Під час аварій танкерів виникає нафтове забруднення. Найбільш забрудненими у світі вважаються Перська та Мексиканська затоки, Північне, Середземне, Балтійське та Японське моря.

Під впливом людської діяльності відбувається деградація ґрунтів. Через неправильний обробіток земель триває процес їхньої прискореної ерозії,

внаслідок чого щороку вилучаються з використання мільйони гектарів. У результаті відкритої розробки корисних копалин ґрунти на значних територіях повністю знищуються. При цьому виникають «місяцеві ландшафти». А для відтворення земель природним шляхом потрібні тисячі років. Частина ріллі зазнає забруднення отрутохімікатами та мінеральними добривами, що вносяться з перевищенням норми. За умов надмірного зрошення ґрунти стають засоленими. І це в той час, коли гостро постала продовольча проблема.

Отже, унаслідок людської діяльності відбувається деградація природних комплексів. Ми живемо у ситуації екологічної кризи. Для того, щоб вона не переросла в глобальну екологічну катастрофу, перш за все потрібно змінити погляди на природу як на щось довічно надане нам у користування, що не потребує охорони. Починати слід із перебудови екологічного мислення та екологічної освіти. На виробництві має відбуватися перехід до нових безвідходних та маловідходних технологій.

За матеріалами сайту:

https://subject.com.ua/textbook/geography/10klas_1/27.html

6. Оберіть один із запропонованих у попередньому практичному завданні текстів (за вибором студента).

Виконайте адаптацію за віковим принципом одного із текстів так, щоб його можна було б умістити в підручник для 10–11-х класів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ІНСТРУКЦІЙ. КОМПРЕСІЯ ЯК ГОЛОВНИЙ ЗАСІБ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОЇ СТАТТІ

ПЛАН

1. Види інструкцій.
2. Інформаційна складова інструкції та місце у ній когнітивної інформації.
3. Засоби компресії в енциклопедичній статті.
4. Об'єктивність викладу когнітивної інформації в енциклопедичній статті.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

Інструкція існує вже багато віків та пройшла довгий шлях розвитку, спеціалізації, а також інтерференції з іншими мовними жанрами. Отже, серед великої кількості сучасних інструкцій є варіанти, що увібрали в себе деякі риси інших типів тексту. Скористаємося зручною, спрощеною класифікацією інструкцій:

- Споживча інструкція щодо товарів широкого вжитку (телевізор, велосипед, дитяче харчування тощо).
- Анотація щодо медикаментів (ліків).
- Відомча інструкція (правила з техніки безпеки, протипожежна інструкція, митна інструкція, правила заповнення особистих документів тощо).
- Посадова інструкція (правила поведінки працівника на певній посаді).

Призначення інструкції – повідомити значущу інформацію та окреслити пов'язані з нею необхідні дії, що регламентують поведінку людини. Отже, у зв'язку з цими завданнями виокремилася оптимальна система мовних засобів, які вибудовують текст інструкції. Аналізуємо мовні засоби за певною схемою.

Реципієнт. Для нього призначена інструкція. Кожна людина може виявитися споживачем товарів широкого вжитку, відвідувачем будь-якої установи чи працівником у певній галузі. Отже, мова інструкції повинна бути зрозумілою кожній людині і не повинна потребувати спеціальної підготовки. Деякі винятки мають анотації до ліків, при ознайомленні з якими хворому

важко обійтися без словника-довідника. Але слід пам'ятати, що ця анотація водночас розрахована й на фахівців.

Текст інструкції ніколи не має підпису *автора*, але вміщує назву фірми, виробника товару, назву міністерства чи відомства. Ці установи і є фактичним джерелом інструкції, але створені вони за суворими правилами мовного жанру і зчаста регламентуються спеціальними правничими документами. Вибудована чітка система: закони – підзаконні, акти – інструкції. Власне, останній щабель і налагоджує прямий і конкретний зв'язок із громадянами, а мовні засоби, якими користується кожен громадянин, надійно цей зв'язок забезпечують.

В інформаційній складовій інструкції провідне місце посідає *когнітивна інформація*. У них зустрічаються відповідні терміни з різних галузей знань, спеціальна лексика з різних сфер діяльності людини. Ця когнітивна інформація не викликає емоцій. Її слід узяти до відома. Цьому сприяють мовні засоби, напр. імперативи («Не торкатися!» «Не палити!»). А емоційність передається опосередковано не через емоції, а через свідомість. Ця ситуація обмежує перекладача під час пошуків засобів перекладу.

Але інструкції, як тексти, що набули правничої сили, використовують деякі засоби *юридичного спеціального тексту*, а саме – юридичні терміни, усталені звороти мови, що використовуються в юриспруденції, особливі синтаксичні структури. Такі терміни зчаста зустрічаються у тих розділах інструкцій, які діють як юридичний документ (напр. у розділі «Гарантія» споживчої інструкції).

Засоби для збільшення щільності інформації присутні нерівномірно. У розділах, що пов'язані з використанням спеціальної термінології (напр. у технічному описі приладу), можуть використовуватися термінологічні скорочення – позначення одиниці-міри (швидкість, теплопровідність, напруга, вага тощо). Загалом же в тексті інструкції зустрічаються лише загальномовні скорочення («і т.п.», «і т. ін.»), синтаксичних засобів не зустрічається. Це пов'язане, вочевидь, з тим, що головне завдання інструкції – донести фактичну та рекомендовану інформацію до реципієнта повною та однозначною.

У тексті, де превалує когнітивна інформація, в інструкції, тлом, на якому формуються терміни та спеціальна термінологічна лексика, є *письмова літературна норма*, причому зчаста використовуються застарілі варіанти мовних зворотів. Ці варіанти ще називають канцелярським стилем, який традиційно використовується в інструкціях, ділових та правничих документах. Особливості використання канцеляризмів повинні бути враховані під час перекладу. Для інструкції є характерним конкретний та узагальнений зміст, тому й використовується підвищена номінативність. Під впливом рекламної складової в інструкціях останнім часом простежується й *емоційна* тональність,

напр. у описах лікувальних препаратів: гіперболізована оцінка позитивних якостей товару, що є характерним для реклами. Інколи до інструкції додається спеціальне повідомлення про роботу того органу, діяльність якого порушена; використовується лексика з емоційною забарвленістю, різноманітні кліше, що є ознакою публіцистики. В інструкціях для споживачів з'являються розділи, присвячені екологічності товарів; у цих розділах спостерігаються як ознаки реклами, так і ознаки публіцистики.

Настанови для перекладача. Домінантними для перекладу тексту інструкції повинні бути ті засоби, що забезпечують об'єктивність викладу та його рекомендаційний характер і є відповідними до теми: терміни, канцеляризми, номінативність стилю, скорочення, відсутність емоційного забарвлення (за винятком реклами та просвітницьких компонентів), імперативні структури, окремі засоби рекламного й публіцистичного стилю.

Насамкінець зазначимо, що в різних мовах існує відмінність у традиціях складових і змісту інструкцій. Так, німецькі інструкції більш детальні; в них більше уваги приділяється техніці безпеки, ніж у російських та українських. Просвітницькі компоненти та питання екології у російських інструкціях майже не зустрічаються. В українських інструкціях менше уваги приділяється рекламі, але екологічне просвітництво зустрічається все більше. Під час перекладу ці фактори слід брати до уваги.

Енциклопедична стаття вміщується, перш за все, в енциклопедії, своєрідному тлумачному словнику. Текст її є суто специфічним, і це викликає неочікувані перекладацькі проблеми. Почнемо з комунікативного завдання енциклопедичного тексту. Енциклопедичний текст призначений для того, щоб отримати достовірні дані про предмет, явище чи особистість, про які ми не знаємо нічого, або знань наших обмаль. Цих даних може бути недостатньо, але, ґрунтуючись на них, ми можемо доповнити їх із інших фундаментальних джерел, напр., із наукових. Відштовхуючись від енциклопедичних загальноприйнятних оцінок, ми можемо сформувані більш глибоке пізнання явища з інших джерел, таким чином сформувані свою думку, яка не обов'язково співпадає із загальноприйнятними твердженнями.

Наступне питання – для кого призначена енциклопедія. Вочевидь, для людей, які вміють читати і в деякій мірі обізнані з предметом, про який вони шукають інформацію. А хто є *джерелом* енциклопедичного тексту? Це питання складне. Зазвичай, тексти в енциклопедіях вміщуються без прізвища автора, хоча і мають окреме авторство. Автор є фахівцем у певній галузі знань, але текст формується за неписаними законами, які на підставі комунікативного завдання перетворили його на усталений мовний жанр, і тому текст не має індивідуально-авторського колориту. Автор є експертом, який добирає головні і

формулює загальноприйнятні відомості. За зміст текстів у енциклопедії несе відповідальність колектив редакції. Фактично *джерелом* тексту є інтелектуальна еліта людства. Тому провідною рисою у енциклопедичному тексті є, безумовно, когнітивна інформація. Об'єктивність її передачі у перекладі повинна забезпечуватися наступними засобами:

- Пасивні конструкції.
- Безособові та неозначено-особові речення.
- Переважання теперішнього часу дієслова.
- Перевага іменника над дієсловом (номінативність стилю).
- Використання термінології, прийнятної у певній галузі знань.
- Висока щільність (компресивність) інформації.
- Тло сучасної письмової літературної мови.
- Відсутність емоційно-оцінного забарвлення у лексиці та синтаксисі.
- Об'єктивна семантика підмета.

Усі ці засоби вже відомі з попередніх матеріалів. Деякі терміни потребують уточнення. Це поняття *щільності* інформації. Енциклопедична стаття – це найбільш компресивний текст. Численність засобів компресії деформує деякі його риси, пов'язані з об'єктивністю подачі інформації. Тут зустрічаються скорочення усіх типів: загальномовні, спеціальні, контекстуальні. Будь-яке слово, що використовується декілька разів, починаючи з другого випадку, оформляється як контекстуальне скорочення. Заголовне означення енциклопедичної статті з другого згадування скорочується до акроніма, тобто до першої літери відповідного слова з крапкою («Франція» – «Ф.»). Окрім того, використовуються графічні шрифтові засоби, які компресують і організовують інформацію (жирний шрифт, курсив, розрядка, петит тощо), а також невербальні умовні знаки (зірочка, хрестик, що супроводжують дати народження і смерті, якщо йдеться про персоналії). Широко використовуються цифри.

Підвищеною компресивністю тексту пояснюється неповнота синтаксичних структур. Енциклопедичний текст послідовно уникає повторень структури. Якщо у двох реченнях, що розташовані поруч, однаковий підмет, у другому реченні він випускається. Але відсутність повноти такої структури компенсується із попереднього тексту (на відміну від розмовного еліпсиса, який відновлюється у спілкуванні). Досить часто випускається допоміжне дієслово в аналітичних структурах, тому зчаста пасивні конструкції можуть бути усіченими. Тяжінням до *максимальної щільності інформації* пояснюється, вочевидь, невеликий обсяг речення та його спрощення. До того ж, текст розрахований на читача без відповідної підготовки, тому спрощений синтаксичний варіант тексту є оптимальним для сприйняття. Засобом

компресії, що дозволяє випускати службові частини мови – сполучники, числівники тощо – є використання дужок.

Окрім форм теперішнього часу енциклопедичний текст досить широко користується формами минулого часу, оскільки будь-яке явище, процес, особистість розглядаються і в історичному аспекті.

У енциклопедичному тексті використовуються лише широко розповсюджені терміни, що відомі переважній більшості носіїв мови. Хоча в цих текстах і використовуються складні слова та переважно іменники, рівень абстракції та узагальнення енциклопедичного тексту є значно нижчим, ніж наукового.

Енциклопедичний текст насичений власними іменами. Передаючи їх, перекладач повинен орієнтуватися на загальноприйнятні сучасні правила: відомі імена передавати згідно з усталеною традицією, а решту – за допомогою міжмовної транскрипції.

Загальним тлом, на якому подаються терміни, слугує літературна мова, причому без відтінку канцелярського стилю. Власне, енциклопедичний текст спочатку і був найважливішим середовищем для розповсюдження літературної мови, але поступово його витіснили ЗМІ. Хоча і повсякчас він залишається її авторитетним зразком.

Загалом, текст енциклопедичної статті позбавлений емоційно-оцінної забарвленості. Але потреба сформулювати загальноприйнятні оцінки явища, процесу, персоналій потребує засобів, що є типовими для формування емоційної інформації. Це, перш за все, оцінна лексика літературної писемної мови («неоцінений внесок», «неприпустиме порушення», «найбільш значущий»), а також різноманітні інверсії, що актуалізують оцінну частину речення. Але в реальності до цього типу настановчо-оцінної інформації може додаватися ще один критерій – ідеологічно забарвлений. Громадські настанови, які є чинними у цей час у суспільстві, можуть накласти свій відбиток на оцінну частину енциклопедичної статті.

І це не дивно, бо енциклопедія – книга, яка має свого масового читача і здатна впливати на розум, радше – на масову свідомість. Слід мати на увазі, що в текстах енциклопедій, які видавалися в СРСР, був присутній відтінок комуністичного режиму. Перекладач не повинен відкидати це явище; він повинен віднайти еквівалентні засоби для його передачі, а якщо потрібно – то й засоби нейтралізації.

Висновки для перекладача. Домінантами перекладу енциклопедичної статті є засоби, що забезпечують максимально сконденсовану передачу когнітивної інформації і передачу настановчо-оцінної емоційної інформації в межах писемної літературної норми. Передачу когнітивної інформації

забезпечують терміни, нейтральне тло писемної літературної норми, пасивні конструкції, неозначено-особові та безособові структури, скорочення, неповні структури з випущенням уже згаданого компонента, невеликий обсяг речень та спрощений синтаксис, поєднання у одному реченні дієслівних форм теперішнього і минулого часу. Емоційна інформація подається за допомогою емоційно-оцінної лексики, інверсій, іноді епітетів, метафор і порівнянь. Головні одиниці перекладу – слово та словосполучення, але для перекладу власних імен у якості одиниці перекладу присутня фонема; види відповідників – однозначні еквіваленти (для перекладу термінів та власних імен), варіативні відповідники та трансформації (для перекладу решти складу тексту).

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

- 1. Алексеева И. С.** Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
- 2. Алексеева И. С.** Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.
- 3. Комиссаров В. Н.** Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Виконайте переклад з української мови на російську запропонований нижче уривок із тексту споживчої інструкції, визначте, яка інформація є у тексті когнітивною.

ІНСТРУКЦІЯ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА ПІДКЛЮЧЕННЯ ПРАЛЬНОЇ МАШИНИ HOOVER DYN 9166 PG/L

При купівлі побутового приладу фірми **Hoover** ви продемонстрували, що компроміси не для вас: Вам потрібне тільки найкраще. Ми раді представити Вам нову пральну машину, яка є результатом багаторічних досліджень та аналізу ринку шляхом прямого контакту зі споживачами. Ви обрали якість, довговічність та високу продуктивність, яку пропонує ця пральна машина. **Hoover** також може запропонувати широкий спектр іншої побутової техніки: пральні машини, посудомийні машини, мікрохвильові печі, традиційні плити, варильні панелі, холодильники та морозильники. Запитайте у продавця повний каталог продукції фірми **Hoover**. Будь ласка, прочитайте уважно цей буклет: тут вказана важлива інформація з керівництва для безпечної установки машини,

використання і технічного обслуговування та деякі корисні поради для досягнення найкращих результатів при використанні пральної машини. Збережіть цю брошуру в безпечному місці для подальших консультацій. Коли будете звертатися до сервісного центру, завжди посилайтеся на модель, номер та G-число пральної машини.

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ

Переконайтеся, що машина не була пошкоджена під час транспортування. Якщо Ви виявили якісь недоліки, негайно зверніться до сервісного центру. **ВАЖЛИВО:** перед технічним втручанням вимкніть прилад із електромережі, перекрийте кран подачі води.

Прилад потребує заземлення згідно з відповідними стандартами та правилами. Підключення повинен проводити кваліфікований фахівець сервісного центру. Прилад відповідає європейським директивам 73/23/ЕЕС та 89/336/ЕЕС, замінені 2006/95/ЕС і 2004/108/ЕС із наступними змінами та доповненнями. Не торкайтеся приладу мокрими або вологими руками чи ногами. Не користуйтеся приладом босоніж.

УВАГА: під час прання вода може сягати температури 90°C. Перед відкриванням дверцят пральної машини переконайтеся, що в барабані немає води.

Цей пристрій відповідає сучасним вимогам правил безпеки. Також доводимо до Вашого відома, що цей виріб сертифікований згідно з вимогами безпеки органом із сертифікації промислової продукції – Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики державної системи сертифікації УкрСЕПРО.

Для відключення пристрою не тягніть за шнур живлення чи за сам виріб. Під час транспортування не обпирайте пральну машину завантажувальною стороною. Не підіймайте її за нижній край чи за ємність для миючих засобів. У випадку виявлення будь-яких поломок – не намагайтеся самостійно виправити недоліки, звертайтеся до сервісної служби.

ТРАНСПОРТУВАННЯ

ДАНІ/РОЗМІРИ

УСТАНОВЛЕННЯ ТА ПІДКЛЮЧЕННЯ

Установіть пральну машину на потрібне місце. Обережно звільніть троси та шланги від тримачів.

Видаліть 4 гвинти кріплення, помічені (А) і видаліть 4 розпірки, помічені буквою (В).

Закрийте 4 отвори спеціальними заглушками; ви їх знайдете в поліетиленовому пакеті разом із інструкцією.

УВАГА! Зберігайте дрібні елементи в місцях, не доступних для дітей.

Розміри	850 X 600 X 600
Максимальне завантаження	9 кг
Споживча потужність,Вт	2400
Сила струму	16А
Швидкість центрифуги	1600 об/хв.
Тиск води	min 0.05 max0.8
Напруга мережі	220-240В
Рівень шуму при пранні за нормою EN 60704-4, дБ (А)	51
Енерговитрат и, кВт/цикл (60°C повне завантаження, за нормою 2010/30/ЕС)	1,8

За матеріалами сайту: <http://www.hoover.ua>

2. Виконайте переклад із російської мови на українську запропонованого нижче тексту медичної інструкції; позначте складнощі, з якими ви зіткнулися у процесі перекладу.

Инструкция

МЕЗИМ® форте.

Регистрационный номер: ПН 013391/01 -060407.

Торговое патентованное название препарата: Мезим® форте.

Международное непатентованное или группировочное название: панкреатин (Pancreatin).

Группа: Пищеварительное ферментное средство.

Действующее вещество: Панкреатин.

Лекарственная форма: драже, капсулы, таблетки покрытые кишечнорастворимой оболочкой, таблетки, покрытые оболочкой.

Состав: в 1 таблетке, покрытой оболочкой, содержится: **ядро:** Панкреатин с минимальной липолитической активностью – 3 500 ЕД Ph.Eur.; амилалитической активностью – 4 200 ЕД Ph.Eur.; общей протеолитической активностью – 250 ЕД Ph.Eur.; **вспомогательные вещества:** целлюлоза микрокристаллическая, карбоксиметилкрахмала натриевая соль (тип А), кремния диоксид коллоидный, магния стеарат. **Оболочка:** тальк, гипромеллоза, азорубиновый лак (Е 122), симетикон эмульсия 30 % (сухая масса), полиакрилат дисперсия 30 % (сухая масса), титана диоксид (Е 171), макрогол 6000.

Фармакологическое действие: Пищеварительное ферментное средство, восполняет дефицит ферментов поджелудочной железы, оказывает протеолитическое, амилалитическое и липолитическое действие. Входящие в состав панкреатические ферменты (липаза, альфа-амилаза, трипсин, химотрипсин) способствуют расщеплению белков до аминокислот, жиров – до глицерина и жирных кислот, крахмала – до декстринов и моносахаридов, улучшает функциональное состояние ЖКТ, нормализует процессы пищеварения. Трипсин подавляет стимулированную секрецию поджелудочной железы, оказывая анальгезирующее действие. Панкреатические ферменты высвобождаются из лекарственной формы в щелочной среде тонкого кишечника, т. к. защищены от действия желудочного сока оболочкой. Максимальная ферментативная активность препарата отмечается через 30-45 мин после перорального приема.

Показания: Заместительная терапия при внешнесекреторной недостаточности поджелудочной железы: хронический панкреатит, панкреатэктомия, состояние после облучения, диспепсия, муковисцидоз; метеоризм, диарея неинфекционного генеза. Нарушение усвоения пищи (состояние после резекции желудка и тонкого кишечника); для улучшения переваривания пищи у лиц с нормальной функцией ЖКТ в случае погрешностей в питании (употребление жирной пищи, большого количества пищи, нерегулярное питание) и при нарушениях жевательной функции, малоподвижном образе жизни, длительной иммобилизации. Синдром Ремхельда (гастрокардиальный синдром). Подготовка к рентгенологическому исследованию и УЗИ органов брюшной полости.

Противопоказания: Гиперчувствительность, острый панкреатит, обострение хронического панкреатита.

Побочные эффекты: Аллергические реакции, редко – диарея или запор, тошнота, дискомфорт в эпигастральной области. При длительном применении в высоких дозах – гиперурикозурия, при использовании высоких доз у больных муковисцидозом – стриктуры в илеоцекальном отделе и в восходящей ободочной кишке.

Передозировка. Симптомы: гиперурикозурия, гиперурикемия. У детей – запоры. Лечение: отмена препарата, симптоматическая терапия.

Способ применения и дозы: Мезим форте принимают внутрь, во время или после еды, проглатывая целиком, запивая большим количеством жидкости (вода, фруктовые соки). Доза препарата (в пересчете на липазу) зависит от возраста и степени недостаточности поджелудочной железы. Средняя доза для взрослых – 150 тыс.ЕД/сут; при полной недостаточности внешнесекреторной функции поджелудочной железы – 400 тыс.ЕД/сут, что соответствует суточной потребности взрослого человека в липазе. Максимальная суточная доза – 15-20 тыс.ЕД/кг. Детям в возрасте до 1-5 лет – в суточной дозе 50 тыс.ЕД; старше 1-5 лет – 100 тыс.ЕД/сут. Продолжительность лечения может варьироваться от нескольких дней (при нарушении пищеварения, погрешности в диете) до нескольких месяцев и даже лет (при необходимости постоянной заместительной терапии).

Особенные показания: При длительном применении одновременно назначают препараты Fe.

Взаимодействие с другими лекарственными средствами: Снижает всасывание Fe.

За матеріалами сайту: https://medi.ru/instrukciya/mezim-forte_2919/

2. Виконайте переклад запропонованої нижче енциклопедичної статті українською мовою. Зверніть увагу на переклад засобів компресії когнітивної інформації.

АВСТРАЛИЙСКИЕ ЯЗЫКИ – языки коренного населения (аборигенов) Австралии. Образуют свыше 20 семей, родственная связь между которыми строго не доказана. Наиболее многочисленная семья пама-н(ь)юнга (названия многих австр. племен и языков передаются в литературе несколькими способами) включает ок. 180 языков и занимает 7/8 территории материка (кроме большей части п-ва Арнемленд, а также Земли Дампира и плато Кимберли на северо-западе Австралии и юго-западного побережья залива

Карпентария). К числу австр. языков часто относят и языки, распространенные на о-вах Торрессова пролива, отделяющего Австралию от о. Новая Гвинея. По крайней мере, некоторые из них, несомненно, генетически родственны языкам материковой Австралии; так, распространенный в Торрессовом проливе очень крупный по австр. меркам язык кала-лагау-йа (от 3 до 4 тыс. говорящих) принадлежит к семье пама-ньюнга. По географическому признаку с австралийскими сближают также языки острова Тасмания, полностью исчезнувшие уже к концу 19 в. Родственная связь этих языков (называемых тасманийскими) с какими-либо языками австр. континента не установлена и считается крайне маловероятной; к тому же об этих языках вообще известно немного. Целый ряд генетически изолированных языков, не имеющих установленных родственных связей с какими-либо другими языками, имеется и на территории материковой Австралии (таковы мангараи, нунггубуйу, тиви, дьингили и др.).

В 18 в., до прихода европейцев, в Австралии насчитывалось ок. 300 тыс. аборигенов, говоривших не менее чем на 200 языках. В ходе европейской колонизации 19 – начала 20 в., нередко сопровождавшейся прямым геноцидом, их численность резко сократилась. В настоящее время насчитывается не более 70 тыс. носителей австр. языков, в основном людей старшего поколения. Большинство австр. языков к настоящему времени либо уже вымерло, либо находится на грани исчезновения; число носителей большинства из них исчисляется несколькими десятками, а то и единицами, и лишь на нескольких языках (в частности, аранта, нганьятьяра, валматьяри, вальбири) говорит до тысячи и более человек. Есть, впрочем, несколько языков, сохранность которых, благодаря целенаправленной, хотя и запоздалой, культурно-языковой политике, сейчас обеспечена: на них существует письменность, издаются газеты, ведутся теле- и радиопередачи и т.д. Наиболее крупный из них – это представленный большим числом диалектов (крупнейший – питьянтьяра) «язык Западной пустыни» (ок. 4 тыс. носителей).

Бытовавшие в период колонизации представления о «примитивности» или «низшей стадии развития» австр. языков не имеют под собой оснований. Так, неверно распространенное мнение об отсутствии в этих языках «родовых» наименований для таких понятий, как «оружие» или «птица», основанное на анекдотических ошибках первых исследователей.

По своему фонетическому строю австр. языки достаточно близки к австронезийским языкам, по грамматическому же типу они скорее ближе к алтайским, кавказским, индоиранским и другим языкам Старого Света, нежели к большинству языков Юго-Восточной Азии и Океании. В большинстве австр. языков (за исключением языков полуострова Кейп-Йорк) имеется простая

фонологическая система, для которой характерно отсутствие фрикативных согласных и противопоставление глухих и звонких; большое число локальных рядов передне- и среднеязычных согласных – интердентальные, апикальные, ретрофлексные, ламинальвеолярные, палатальные (указанные особенности фонетики и объясняют разноречие в передаче названий австр. племен и языков); наличие отдельного носового сонорного в каждом локальном ряду; бедная (обычно трехчленная: *i – a – u*) система гласных. Все австр. языки – агглютинативные, в языках полуострова Арнемленд нередко наблюдается полисинтетизм (см. **ТИПОЛОГИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ**). В языках пама-ньонга и нескольких других семей используются только суффиксы, в остальных языках – также и префиксы (приставки). У существительных – развитая система падежей; число в них обычно не выражается. Отсутствие особой категории числительных объясняется тем, что в традиционной австр. культуре не возникало потребности в языковом счете; сейчас в большинстве австр. языков используются числительные, заимствованные из английского языка. Глагол обладает категориями времени, наклонения, реже – согласовательными категориями лица, числа, согласовательного класса. Морфологическим словоизменением (например, категорией времени) нередко обладают и наречия. Морфологически обычно выражено различие переходных и непереходных глаголов.

Синтаксис большинства австр. языков характеризуется эргативной конструкцией предложения (т.е. используется особая падежная форма для подлежащего переходного глагола, тогда как подлежащее непереходного глагола и прямое дополнение выступают в другой падежной форме, обычно с нулевым окончанием). При этом личные местоимения, имена собственные и нарицательные личные имена нередко тяготеют к более привычному для индоевропейских языков противопоставлению именительного и винительного падежей.

Показатели лица, числа и согласовательного класса субъекта и объекта нередко присоединяются не к сказуемому, а к особой частице («катализатору») или к первому слову в предложении, ср. в языке вальбири (семья пама-ньонга): *wawirri kari-rna pantirni*, букв: «кенгуру «катализатор» – 1-е лицо ед. ч. пронзать», т.е. «Я пронзаю (копьем) кенгуру», где «катализатор» – вспомогательное слово *kari*. Порядок слов является свободным не только для словосочетаний, но и для отдельных слов, причем выражение неместоименных подлежащих и дополнений не обязательно. Этот факт привел К. Хэйла и некоторых других исследователей к предположению об отсутствии, по крайней мере, в некоторых австр. языках иерархической структуры предложения (так называемая гипотеза неконфигурационности австр. языков).

С 1930-х годов описанием австр. языков занимались в основном этнографы и миссионеры. Начало их серьезного изучения связано с деятельностью Артура Капелла и его учеников в 1930–1950-е годы. Начиная с 1970-х годов появляется множество описаний австр. языков и работ обобщающего характера, выполненных на высоком научном уровне, причем некоторые выявленные в этих работах языковые факты оказывают значительное влияние на лингвистическую типологию и общую лингвистику. После публикации Р. Диксоном в 1972 грамматики языка *д(ь)ирбал* получили широкую известность и активно обсуждались особенности синтаксической структуры и системы именных классов в этом языке.

За матеріалами сайту:

[https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/AVSTRALISKI
E_YAZIKI.html](https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/AVSTRALISKI_E_YAZIKI.html)

3. Відшукайте матеріал і охарактеризуйте загальноприйнятні принципи перекладу математичних, хімічних символів, формул, рівнянь.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5

ПЕРЕКЛАД ДІЛОВОГО ЛИСТА ДОКУМЕНТИ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ

ПЛАН

1. Особливості лексичного складу та структури ділового листа.
2. Базові перекладацькі складнощі під час перекладу ділових листів.
3. Кліше ділового листування. Формули ввічливості.
4. Особливості текстового оформлення документів фізичних і юридичних осіб.
5. Складність юридичної термінології як камінь спотикання під час перекладу юридичних текстів.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

Ділові листи мають різновиди: запитання, пропозиція, рекламація, нагадування та ін. Ми навмисно не розглядаємо особисті листи, бо вони формально відносяться до розмовного, епістолярного жанру. Вони мають як спільні риси з діловими листами, так і суттєві відмінності. Особистий лист дуже рідко є об'єктом перекладу (винятком є переклад особистих листів видатних людей). При потребі з'ясування особливостей його перекладу можна здійснювати за вже відомою нам схемою аналізу.

Комунікативне завдання тексту ділового листа – налагодити та підтримати контакт і сповістити актуальну інформацію. Контакт здійснюється через конкретних людей, але це не контакт індивідумів, а контакт представників фірм, установ чи **самостійних** представників вільних професій. Цих людей пов'язує певна діяльність. Отже, і джерело, і **реципієнт** – ділові партнери. І стосунки свої вони будують за суворими правилами ділового партнерства. Не дивлячись на те, що в **діловому** листуванні важливу роль відіграє **когнітивна інформація**, ми розглянемо тип інформації, який міститься в діловому листі, – **емоційний**. Ця інформація вміщується на початку листа в словах, якими починається основний текст листа. Але власне початок та його передача викликає складнощі у перекладача-початківця.

Текст ділового листа, як і текст будь-якого листа, починається **ритуальною формулою привітання**. Це саме формула, тому немає ніякого сенсу перекладати її послівно. У кожній мові для різновидів формул вітання є

готові відповідники, що стосуються етикету офіційного спілкування (напр., у російській: *«Глубокоуважаемый господин...!»*, *«Уважаемая г-жа ...!»*, *«Дорогие коллеги!»*). **Останній із прикладів** (звертання *«Дорогой ...!»*) має певне забарвлення свободи і в суто офіційному листуванні не використовується.

Після звертання на ім'я можна додати титул чи посаду. У перекладі вони повинні бути обов'язково переданими. Немало складнощів виникає під час передачі з європейських мов на російську слова «колеги», оскільки в європейських мовах воно останнім часом розширило свою сполучуваність і використовується відносно до представників будь-яких професій та суспільних груп (колегами можуть бути і сантехніки, і християнські демократи, і футболісти). У російській же мові звернення «колеги» зберегло свій традиційний ареал звертання до вчених, лікарів, юристів, до деяких інших професійних груп. Тому в низці випадків це звертання під час перекладу на російську мову замінюється іншим: *«Уважаемые сотрудники!»*, *«Дорогие друзья!»* та ін. – відповідно до ситуативного контексту. Інакше звернення може набути комічного відтінку.

У зверненні міститься дуже важлива **емоційна** інформація. Існують два полюси інформації – агресивний і доброзичливий. Агресивні емоції спрямовані на розрив відносин, а доброзичливі – на їхній розвиток і зміцнення. Для цього використовуються різні засоби. Це, перш за все, формули ввічливості. Це своєрідні сигнали, маркери доброзичливих емоцій. У якому стані не була б людина (засмучена, роздратована, злостива), але, використавши формулу ввічливості, вона подала сигнал партнеру про те, що вона до нього добре ставиться, поважає його особисто та його діяльність. Отже, формули ввічливості формують підмурівок стабільних позитивних емоцій, хоча і стандартних – але цей підмурівок стабільний.

Для цього ж використовуються і формули ввічливості, що вміщуються в основний текст листа: (*«Не сочтите за труд – не вважайте за працю»*, *«Убедительная просьба – переконливе прохання»*, *«Очень просим – дуже прохаємо»* і т. п.), а також формули прощання (*«С уважением – Із повагою»*, *«Всего доброго – Всього найкращого»*, *«Всего самого наилучшего»*). Нагадаємо, що з багаточисельних формул увічливості, що містяться у масиві загальнонаціональної мови, перекладачеві ділового листа будуть слугувати лише формули офіційно-ділового етикету, приклади яких ми намагалися навести. Недоречні формули просторічно-розмовного стилю, напр.: *«Привіт!»*, *«Пока!»*, *«Бувай!»*, *«Щасливо!»*, *«Слухай, а ти...»* і т. п. Такий же ефект стилістичної невідповідності викликають формули **високого** стилю: *«Достопочтенный!..»* (*«Високошанований»*), *«Дражайший!..»* (*«Найдорожчий»*),

«Засим остаюсь Ваш покорный слуга...» («Потому залишаюся Вашим покірним слугою ...») тощо. Слід зауважити, що у сучасному діловому листуванні все частіше зустрічаються листи, в яких відсутня формула привітання, а вказується лише ім'я адресата та предмет листа. Це стосується листування, у якому з адресатом вже налагоджений сталий контакт.

Формули ввічливості створюють позитивне емоційне обрамлення когнітивної інформації, яка вміщені в листі, і від того, наскільки вірно перекладач їх відтворив, залежить правильність ракурсу, під яким подається ця когнітивна інформація. Офіційно-діловий варіант писемної літературної норми вміщує велику кількість усталених зворотів мови, але які не є фразеологізмами, оскільки вони не є загальнономовними, а вживаються як кліше (*«Заранее благодарны» («Заздалегідь удячні»), «Пользуясь случаем» («Користуючись нагодою»), «В дополнение к нашему предложению» («На додаток до нашої пропозиції»)* тощо. Щільність інформації підвищується за допомогою відтворення кількісних даних цифрами та загальнономовних скорочень (контекстуальні скорочення у діловому листі **не використовуються!**). Пасивні конструкції у діловому листі зустрічаються у розділах, наближених до наукового стилю: у технологічних описах, при обговоренні правових норм. Основний же текст пишеться від імені фірми у формі 1-ї особи у множині (*«ми»*), або інколи – від 1-ї особи однині, але тоді приналежність до фірми у тексті формулюється так: (*«Я, как представитель производственного совета предприятия...» («Я, як представник виробничої ради установи»...)*). Емоційно забарвлена лексика та емоційний синтаксис відсутні. Думки та умовиводи висловлюються за допомогою лексики з оцінною семантикою у межах літературної норми (*«Крайне нежелательно» («Зовсім не бажано»), «Весьма благоприятное впечатление» («Вельми сприятливе враження»)* тощо).

Настанови для перекладача. Визначальними для перекладу тексту ділового листа є мовні засоби, що забезпечують конструктивний контакт та відтворення об'єктивної інформації. Це формули ввічливості в межах офіційно-ділового стилю; терміни; загальне тло нейтральної писемної літературної норми; цифри, скорочення; власні назви; титули, звання, посади; звернення від 1-ї особи множини; лексика з оцінною семантикою у межах писемної літературної норми. Одиниці перекладу: **фонема** (під час перекладу власних назв); **слово** (під час перекладу термінів, титулів, звань та посад); **словосполучення** (під час перекладу клішованих зворотів офіційно-ділового стилю); **речення** (під час перекладу формул контакту). При цьому використовуються види відповідностей: однозначні, не залежні від контексту еквіваленти (терміни, позначення титулів, звань та посад, власні назви); варіанти-відповідники (лексика в межах писемної літературної норми);

трансформації (формули контакту, деякі синтаксичні структури писемної літературної норми).

У повсякденному спілкуванні ми зустрічаємося із найрізноманітнішими документами **фізичних та юридичних осіб**, але всі вони схожі за текстуальними ознаками і, відповідно, вимагають до себе при перекладі однакового підходу, що і дозволило їх об'єднати. Проаналізуємо лише ті документи, які найчастіше потребують перекладу. **Документи фізичних осіб**: паспорт, посвідчення водія, свідоцтво про народження, трудова книжка, пенсійне посвідчення, атестат про середню освіту, залікова книжка, диплом про закінчення вищого навчального закладу, документи, що засвідчують науковий ступінь та вчене звання, довіреність на будь-які права, нагородні документи тощо. **Документи юридичних осіб**: статuti та договори (про поставки, надання послуг, купівлі-продажу, аренди тощо). До останніх можна додати також договори між юридичними та фізичними особами.

Розроблена низка посібників зі створення та перекладу таких документів, у яких наводяться мовні звороти та взірці документів. Якщо перекладач не створює документів, для вірного перекладу йому слугуватимуть зразки документів на мові перекладу. Справа в тім, що всі документи, наділені юридичною силою, мають клішовану форму, і вся когнітивна інформація, що в них уміщена, повинна бути зафіксована назавжди згідно з усталеними зразками. І *джерело*, і *реципієнт* цих текстів – адміністративні органи, які потребують документного підтвердження прав і повноважень відповідних осіб.

Емоційна інформація у текстах документів відсутня. Мовні засоби, за допомогою яких створюється текст, відносяться до канцелярського різновиду писемної літературної норми. Провідні риси канцелярського стилю – велика кількість канцелярських кліше, певна архаїка (консервативність) лексики, складний синтаксис. Але ці елементи тексту, як і юридичного, орієнтовані на максимальну точність та однозначність формулювань, переважання дієслівних форм теперішнього часу, використання юридичних термінів.

Настанови для перекладача. Текст документа перекладається відповідно до тексту, який існує у мові перекладу. Одиницею перекладу буде слугувати словосполучення чи речення (рідше – слово). Якщо відсутній аналоговий текст, домінантами перекладу слугуватимуть засоби канцелярської мови: кліше, складний синтаксис, номінативність стилю, форми теперішнього часу, відсутність варіантів, використання однозначних еквівалентів і однозначних трансформацій.

Юридичний текст має риси, спільні як з науковим текстом, так і з текстом інструкції, оскільки виконує як пізнавальні, так і настановчі функції. Таке комунікативне завдання мають закони, включно Основний закон

(Конституція), а також усі підзаконні акти. Вони регулюють спілкування людей у суспільстві в межах однієї країни. До цього ж типу текстів відносяться конвенції міжнародного права, але їхню специфіку ми розглядати не будемо, оскільки предметом перекладу вони зустрічаються вкрай нечасто.

Джерельною базою юридичних текстів є твори професіоналів-юристів, які готують ці тексти, з урахуванням особливостей побудови суспільства. Але якими б не були закони за змістом, за своїми типологічними ознаками, вони, як тексти, досить однорідні. Комплекс засобів, якими вони оперують, забезпечує повновартісну передачу інформації реципієнту. А *реципієнтом* у конкретному випадку є будь-який повнолітній громадянин країни. Адже для нього закон – дороговказ до дії. Однак, громадянину країни для розуміння (тлумачення) будь-якого закону, за винятком Конституції, потрібна допомога фахівця.

Розглянемо особливості юридичного тексту, які є важливими для перекладу, зважаючи на види інформації, яка в них міститься.

Когнітивну інформацію сповіщають, насамперед, юридичні терміни. Вони мають усі характерні ознаки термінів (однозначність, відсутність емоційного забарвлення, незалежність від контексту); багато з них (напр., у рос., укр. – *«референдум»*, *«частная собственность»* – *«приватна власність»*, *«потерпевший»* – *«потерпілий»*, *«правонарушение»* – *«правопорушення»* та ін.) відомі не лише фахівцям-правникам, але й кожному носієві мови, оскільки ареал їхнього вжитку виходить за межі юридичного тексту.

Об'єктивність подання інформації забезпечується переважанням теперішнього часу дієслова та пасивними конструкціями, а її загальний характер – переважною семантикою підмета, де, поряд з іменниками-термінами з юридичної тематики, розповсюджені іменники та займенники з узагальнюючою семантикою (*«кожен»*, *«ніхто»*, *«усі громадяни»*). Наставчий характер інформації передається за допомогою дієслівних структур зі значенням модальності необхідності та модальності можливості (*«не можуть»*, *«повинен здійснюватися»* та ін.). Юридичні терміни виступають на загальному тлі писемної нейтральної літературної норми мови у її канцелярському різновиді.

Синтаксис юридичного тексту вирізняється насиченістю структурами, різноманіттям засобів, які здійснюють логічні зв'язки. Присутня частотність логічних структур зі значенням умови та приводу, причому ці значення експлікуються спеціальними мовними засобами (*«в случае, если»* – *«у випадку, якщо»*, *«по причине»* – *«з огляду на те»* і т.п.). Необхідність повно та однозначно викласти кожен інформаційний елемент, уникаючи двозначних тлумачень, потребує використання обширу однорідних членів речення та однорідних підрядних речень.

Компресивність для юридичного тексту не є явищем характерним. У ньому зрідка зустрічаються скорочення, лапки, числові позначки. Числівники, зазвичай, позначаються словами. Не використовуються також вказівні та особові займенники, інші засоби вторинної номінації, які у науковому тексті виконують функцію засобів формальної регресивної когезії та збільшують щільність інформації. У юридичному тексті переважає тавтологічна когезія, тобто, повторення у кожній наступній фразі одного й того ж іменника.

Деякі юридичні терміни мають архаїчне забарвлення; їхнє використання у тексті створює колорит високого стилю («відмова від посади», «житло недоторкане» та ін.). Ця емоційна окраса юридичного тексту пов'язана з його високим статусом у суспільстві та відображає ставлення до нього людей. Завдячуючи лексиці високого стилю, ця емоційна інформація передається реципієнту.

Настанови для перекладача.

Під час перекладу юридичного тексту домінуючими системними ознаками є ті, що передають когнітивну інформацію з інтенцією настанови та емоційного забарвлення високого стилю, а саме:

1. Юридичні терміни, частина яких має архаїчне забарвлення, передаються за допомогою однозначних еквівалентів; одиниці перекладу – слово та словосполучення;

2. Теперішній час як провідна форма дієслова передається функціонально еквівалентними засобами; одиниця перекладу – морфема;

3. Пасивні конструкції – передаються граматичними еквівалентними відповідниками, у деяких із них відбуваються синтаксичні трансформації;

4. Узагальнююча **семантика** підмета передається за допомогою варіантних відповідників; одиниця перекладу – слово;

5. Прояв нейтральної писемної літературної норми її канцелярському різновиді передається за допомогою комплексу лексичних та синтаксичних засобів, які є функціонально відповідними засобам оригіналу; одиниці перекладу – слово та словосполучення;

6. Повнота й різноманітність синтаксичних структур, типів логічних зв'язків, переважання структур зі значенням умови та приводу, наявність великої кількості однорідних членів речення та однорідних підрядних речень – системна частотність цих засобів передається у перекладі; при цьому слід дотримуватися усіх правил **формальної** логіки при побудові структур.

7. Відсутність компресивності, наявність тавтологічної когезії – повинні зберегтися у перекладі;

8. Наявність не лише лексичних засобів оформлення високого стилю, але й синтаксичних та графічних – ступінь цього забарвлення відтворюються у

перекладі за допомогою еквівалентних та варіативних відповідників, а якщо такі відповідності не є можливими, то – за допомогою позиційної компенсації.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Виконайте переклад на українську мову наведеної статті з юридичної тематики. Зафіксуйте ускладнення (труднощі), що виникли під час перекладу.

Декретные выплаты в Украине от государства: что нужно знать?

Право на декретные выплаты от государства имеют все женщины Украины, без исключения, вне зависимости от того, работали они до беременности или нет. Разница только в том, что работающие женщины получают декретные выплаты в Украине по месту их работы, а тем, кто не работал, нужно обратиться в службу социальной защиты населения по месту проживания.

Какие виды пособий для женщины имеются в Украине?

Первый вид – это пособие по родам и беременности. Эти выплаты компенсируют потери заработной платы в период отпуска, связанного с родами и беременностью. Пособие будет выплачиваться за весь отпуск, связанный с беременностью и родами в полном объеме за счет финансов Фонда социального страхования в общем размере 100% от средней заработной платы, независимо от общего страхового стажа. Срок больничного листа – семьдесят календарных дней до родов и 56 дней – после родов.

Если же у женщины рождается более одного ребенка или роды проходят с осложнениями, послеродовой период может увеличиться до 70-и дней по заявлению матери. Если женщина имела доходы «в конверте», то она должна быть готова к тому, что средства ей будут начисляться, исходя из официальной заработной платы.

Второй вид декретных выплат – пособие на ребенка (единоразовое). С апреля 2011 года это пособие составляет на первого ребенка – 30 прожиточных минимумов, для ребенка до 6 лет (по закону с 1.12.2012 года – 32,850 тысячи гривен), на второго ребенка – 60 прожиточных минимумов (актуально – 65,700 тысячи гривен). Если рождается третий ребенок – около 131,400 тысячи гривен (120 прожиточных минимумов). Все эти суммы выплачиваются в течении двух, четырех или шести лет.

Но это не все декретные выплаты в Украине. По законодательству, еще одним видом декретных выплат является пособие по уходу за малышом, которое достигает 130 гривен в месяц.

Для того, чтобы оформить пособие, нужно в органы социальной защиты предоставить копии паспортов родителей, идентификационные коды и их копии, свидетельство о рождении и копию, номер счета для того, чтобы получать выплату, справку из загса о назначении одноразовой помощи, справку из центра занятости о том, что мать не состоит на учете (если мама – официально безработная) и справку с места работы. Перечень всех необходимых документов нужно запрашивать в районном собесе, так как каждое учреждение может выдвигать свои требования к документам. Помощь приходит на карточку через два месяца после подачи документов. Социальную карточку можно открыть в любом из отделений Ощадбанка, Укрсоцбанка или Приватбанка.

За матеріалами сайту:<https://telegraf.com.ua>

2. Перекладіть українською мовою наведений уривок із Сімейного кодексу України, не користуючись оригіналом. По закінченню роботи порівняйте власний переклад із оригіналом, наведеним нижче. Зробіть відповідні висновки.

Порівняйте стиль тексту закону з юридичною статтею із вправи. Чим, на ваш погляд, обумовлені їхні відмінності? Відповідь обґрунтуйте.

Текст для перекладу:

Раздел 2 Семейного кодекса Украины

Брак. Права и обязанности супругов

Глава 3 – Общие положения

Статья 21. Понятие брака.

1. Браком является семейный союз женщины и мужчины, зарегистрированный в государственном органе регистрации актов гражданского состояния.

2. Проживание одной семьей женщины и мужчины без брака не является основанием для возникновения у них прав и обязанностей супругов.

3. Религиозный обряд брака не является основанием для возникновения у женщины и мужчины прав и обязанностей супругов, кроме случаев, если религиозный обряд бракосочетания состоялся до создания или восстановления государственных органов регистрации актов гражданского состояния.

Статья 22. Брачный возраст.

1. Брачный возраст для женщины устанавливается в семнадцать, а для мужчины – в восемнадцать лет.

2. Лица, которые желают зарегистрировать брак, должны достичь брачного возраста на день регистрации брака.

Статья 23. Право на брак.

1. Право на брак имеют лица, которые достигли брачного возраста.

2. По заявлению лица, которое достигло четырнадцати лет, по решению суда ему может быть предоставлено право на брак, если будет установлено, что это отвечает его интересам.

Статья 24. Добровольность брака.

1. Брак основывается на свободном волеизъявлении женщины и мужчины.

Принуждение женщины и мужчины к браку не допускается.

2. Регистрация брака с лицом, признанным недееспособным, а также с лицом, которое по другой причине не осознавало значения своих действий и (или) не могло руководить ими, имеет последствия, установленные статьями 38-40 этого Кодекса.

Статья 25. Единобрачие.

1. Женщина и мужчина могут одновременно находиться лишь в одном браке.

2. Женщина и мужчина имеют право на повторный брак лишь после прекращения предшествующего брака.

Статья 26. Лица, которые не могут находиться в браке между собой.

1. В браке между собой не могут находиться лица, которые являются родственниками по прямой линии.

2. В браке между собой не могут находиться родные (полнородные, неполнородные) брат и сестра. Полнородными являются братья и сестры, которые имеют общих родителей. Неполнородными являются братья и сестры, имеющие общую мать или общего отца.

3. В браке между собой не могут находиться двоюродные брат и сестра, родные тетка, дядя и племянник, племянница.

4. По решению суда может быть предоставлено право на брак между родным ребенком усыновителя и усыновленным им ребенком, а также между детьми, которые были усыновлены им.

5. В браке между собой не могут быть усыновитель и усыновленный им ребенок.

Оригінал

Розділ II

ШЛЮБ. ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ.

Глава 3

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.

Стаття 21. Поняття шлюбу.

1. Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

2. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

3. Релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, окрім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану.

Стаття 22. Шлюбний вік.

1. Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років.

2. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу.

Стаття 23. Право на шлюб.

1. Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку.

2. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надане право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Стаття 24. Добровільність шлюбу.

1. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка.

Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається.

2. Реєстрація шлюбу з особою, яка визнана недієздатною, а також із особою, яка з інших причин не усвідомлювала значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, має наслідки, встановлені статтями 38-40 цього Кодексу.

Стаття 25. Одношлюбність.

1. Жінка та чоловік можуть одночасно перебувати лише в одному шлюбі.
2. Жінка та чоловік мають право на повторний шлюб лише після припинення попереднього шлюбу.

Стаття 26. Особи, які не можуть перебувати у шлюбі між собою.

1. У шлюбі між собою не можуть перебувати особи, які є родичами прямої лінії споріднення.

2. У шлюбі між собою не можуть перебувати рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. Повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків. Неповнорідними є брати і сестри, які мають спільну матір або спільного батька.

3. У шлюбі між собою не можуть перебувати двоюрідні брат та сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця.

4. За рішенням суду може бути надане право на шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені ним.

5. У шлюбі між собою не можуть бути усиновлювач та усиновлена ним дитина.

Шлюб між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною може бути зареєстрованим лише в разі скасування усиновлення.

За матеріалами сайту:<https://yaizakon.com.ua>

3. Перекладіть наведені нижче тексти ділових листів українською мовою; зверніть увагу на переклад клішованих фраз та усталених висловів.

Приклад 1.

Шановний Вікторе Івановичу!

Висловлюємо Вам свою вдячність за 20-річну роботу з нами та Ваш великий внесок у розвиток і розквіт нашої компанії! Завдячуючи високому рівню Вашого професіоналізму, спільними зусиллями ми змогли виконати таку важливу місію – здійснити свій внесок в успішний розвиток машинобудування нашої країни. У день Вашого 50 – річного ювілею бажаємо Вам невичерпної творчої енергії, здійснення усіх починань і планів, успіхів, міцного здоров'я, радощів та щастя!

З повагою, директор
ТОВ«Стайл»

Попов Л.Б.

Приклад 2.

Директору
ТОВ «Стандарт»
Є.В. Кузьміну

27.11.2012 № 23

Шановний Євгене Станіславовичу!

Надсилаємо Вам підписаний і завірений печаткою договір № 2012-25-11 від 25.11.2012 із протоколом розбіжностей. Протокол розбіжностей прохаємо підписати, завірити печаткою та один примірник надіслати на нашу адресу протягом 10 днів.

Додатки:

- договір;
- 2) протокол розбіжностей у 2-х прим.

Директор ТОВ «Прайм»
С.М. Диков

Диков

За матеріалами сайту:<https://studopedia.com.ua>

4. Будь-який особистий документ українською мовою, який ви маєте, перекладіть на російську мову та зафіксуйте – чи зіткнулися ви з певними труднощами під час перекладу. Якщо так, то поясніть – чому, і на що, в першу чергу, ви звертали увагу під час перекладу

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6

ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕКСТ. ТРАУРНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕКСТ

ПЛАН

1. Публіцистика: особливості стилю та перекладацькі складнощі.
2. Основні перекладацькі прийоми перекладу публіцистичних текстів.
3. Фразеологізми, кліше та «приховані» цитати як переважні засоби передачі емоційної інформації.
4. Некролог як основний вид траурного інформаційного тексту.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

У глобальних **виданнях газет та журналів** преважають тексти, головною метою яких – сповістити нову інформацію. Різновидів таких текстів багато: короткі інформаційні повідомлення (нотатки), тематичні статті, оголошення, інтерв'ю. Другим розповсюдженим видом газетно-журнального тексту є есе, у якому основну роль відіграють не власне інформаційні матеріали, а суждення про них та форма їхньої подачі.

Та обставина, що вказані нами тексти є частиною глобального **тексту** газети чи журналу, уявляється нам важливим для визначення стратегії їхнього перекладу: адже у цьому глобальному тексті є свій єдиний стиль, своя ідеологія, своє тематичне спрямування. Цим глобально-текстовим ознакам не підпорядковані у складі журналу (газети) хіба що рекламні заставки (а це означає, що переклад реклами з цього журналу, якщо нам його замовлять, ми можемо здійснювати без урахування цих ознак). Однак, у деяких спеціалізованих журналах зустрічається реклама, прямо чи опосередковано пов'язана із глобальним текстом (наприклад, реклама освітніх установ у журналі, що присвячений вивченню іноземних мов; молодіжна реклама в журналі для підлітків).

При визначенні домінант перекладу бажано врахувати *джерело* тексту. Зчаста, матеріали, написані різними авторами, не мають особистісних ознак, бо вони підпорядковані законам мовленнєвого жанру газетно-журнальної публіцистики.

Реципієнтами газетно-журнального тексту є широкі прошарки населення, хоча деякі видання мають меншу станову чи тематичну орієнтацію. Обшир читачької аудиторії викликає потребу доступності тексту. Тому комплекс

мовних засобів, що використовуються у ньому, за століття існування цього жанру вибудувався таким чином, що у сучасному втіленні ідеально виконує своє завдання. Провідною ознакою газетно-журнального тексту є **клішованість** засобів мовного втілення висловлювання, а основним засобом – стійка (у межах конкретного жанру!) поєднуваність. У термін «**кліше**» ми не вкладаємо ніякого негативно-оцінного значення. Йдеться про статус мовних зворотів – між вільним поєднанням і фразеологічним зрощенням: «*демографічний вибух*», «*негативні прогнози*», «*криза довіри*». Із таких, досить звичних для читача, висловлювань складається газетно-інформаційний текст. Такі кліше **утворені за принципом** метафори. Переважна більшість кліше містить просту оцінну конотацію за шкалою «добре» / «погано», наприклад: «*безутримна гонка озброєнь*» (погано); «*майстер своєї справи*» (добре); і те, що читач знаходить у тексті комбінацію відомих оцінювань, полегшує розуміння сумарної оцінки події, яку здійснив кореспондент.

У газетно-журнальному тексті, безумовно, міститься **об'єктивна когнітивна інформація**.

Висловлена вона незалежними від контекстумовними засобами: це цифрові дані, власні назви, назви фірм, установ та закладів. Але їхній перелік (згадування одних даних і не згадування інших), їхнє місце в тексті, розташування імен (наприклад, порядок перерахування імен політичних діячів) уже визначає певну позицію. Ні на вибір даних, ні на їхнє місце у тексті перекладач вплинути не може. А ось достовірність передачі інших засобів оформлення позиції автора – повністю залежить від перекладача.

Специфіку газетно-журнального варіанту писемної літературної норми, окрім деяких відхилень на користь усного варіанту, складають переважно вже згадані кліше та фразеологізми. Їхній переклад – особлива проблема. Адже передача їх послівно, зазвичай, неможлива, оскільки вони являють собою єдиний образ, і, відповідно, їх слід розглядати як єдине семантичне ціле; заміна їх словами у прямому значенні також небажана – зникне атмосфера звичних для читача образів та раніше заданих оцінок, і читач може втратити до тексту будь-яку зацікавленість. Отже, частина комунікативного завдання – сповіщення певної позиції – не буде виконана.

Техніка передачі «справжніх» фразеологізмів – ідіом, приказок і прислів'їв давно розроблена. Перекладач розглядає їх як семантичну єдність та намагається віднайти в мові перекладу аналогічний фразеологізм, бажано – з тим же ступенем семантичної зв'язності. Наприклад, ідіома («*бить баклуши*»). Для неї перекладач намагається дібрати у перекладі еквівалент із такою ж затемненою формою. Якщо такого еквіваленту у мові перекладу не існує, перекладач змінює ідіому на фразеологічну єдність, у якій образність

зберігається («бити байдики»). Під час перекладу фразеологізмів у сучасному газетно-журнальному тексті перекладач має бути уважним, тому що існує такий феномен, як деформація і контамінація фразеології. Найпростіший варіант деформації – втрата повного складу: «Із ким поведешся...». Це назва однієї з публікацій за політичною тематикою. Йдеться про приказку «Із ким поведешся, від того й наберешся». У цьому випадку перекладачеві слід зберегти принцип неповноти, тобто, обірвати приказку в тексті перекладу, але так, щоб збереглася семантика оригіналу.

Контамінація, тобто переплетення двох фразеологізмів, наприклад: «Не плюй в колодязь, вилетить – не впіймаєш» (контамінація двох прислів'їв: «Не плюй в колодязь – стане в нагоді води напитися» і «Слово не горобець, вилетить – не впіймаєш») вимагає від перекладача знову-таки відтворення прийому. Коли еквіваленти знайдені, їх доведеться перекласти. Це всього лише два приклади, насправді варіантів зміни складу фразеологізмів значно більше, і завдання перекладача – помітити зміну і намагатися відобразити її у перекладі.

Значно складніше рухається справа з передачею кліше, оскільки багато з них не зафіксовані в словнику. Саме словосполучення з цією, клішованою, єдністю, А. Фалалєєв пропонує увести до активного запасу усного перекладача. Приблизно те ж саме доводиться радити перекладачеві письмового тексту. В даному випадку немає необхідності завчати ці звороти на слух, але слід натренувати себе на те, щоб легко впізнавати їх у тексті оригіналу та уявляти собі, що саме в даному контексті зазвичай використовують у мові перекладу. Без цього досвіду доброго володіння текстовою специфікою однаково як на мові оригіналу, так і на мові перекладу, ніколи не відбудеться; що російське «закулісні угоди» та українське «підкласти свиню» – це одне і те ж. Ще більш «хитромудру» проблему являє собою висока аллюзивність газетно-журнального тексту. Виражається вона в тому, що журналісти використовують у якості готових «блоків», про які йшлося вище, приховане або явне цитування добре знайомих усім читачам фрагментів тексту з відомих кінофільмів, мультфільмів, популярних пісень, звукової і письмової реклами – коротше кажучи, спираються на широкий вербальний контекст усіх джерел масової інформації. Висновок один: перекладач повинен прагнути якомога краще знати цей контекст. Тоді хоча б частину прихованих цитат він розшифрує і буде намагатися відтворити або прокоментувати їх у перекладі. Тут, однак, ми стикаємося зі складною ситуацією, про яку багато сперечаються теоретики і практики: а чи треба передавати цю аллюзивність, якщо читач перекладу все одно не володіє широким контекстом ЗМІ? На наше переконання, розшифрована перекладачем глибина змісту тексту, його аллюзивний підтекст, має право бути переданим. Більше того, у перекладача якраз немає права

позбавляти читача цієї глибини, але прямої цитати, вочевидь, із серіалу, буде, мабуть, недостатньо. Заповнити недостатній контекст допоможе внутрішній коментар у перекладі, щось на зразок: «Чим довше зріє, тим солодший буде, як говорить одна популярна в Німеччині реклама термінових банківських вкладів», де прихованою цитатою є текст реклами буквально: «Кращі плоди дозрівають найдовше». Втім, як уже зазначалося, це питання дискусійне. Не виняток, що перекладач обере більш академічний варіант коментування – виноски.

Окрім фразеологізмів, кліше і прихованих цитат, емоційна інформація в газетно-журнальному тексті передається за допомогою широкої палітри синтаксичних засобів. По-перше, це довжина і складність речення. Короткі фрази дозволяють різко збільшити динаміку оповіді, а контраст коротких простих і довгих складних речень дозволяє виділити необхідне. Зазвичай, виділяється таким чином оцінка, укладена в короткій фразі. По-друге, це інверсія, що дозволяє виділити в реченні головне. Зрідка для посилення емоційності використовується також парцеляція, тобто відділення частини речення і оформлення його як окремого.

Особливу роль у газетно-інформаційному тексті відіграють так звані «модні» слова. Це можуть бути слова іноземного походження, що тільки входять у мову (такі, як у сучасних українській та російській мовах «маргінальний», «офіс» та багато інших), або старі слова, що несподівано розширили діапазон сполучуваності (як слово «стилістика»: «стилістика меблів», «стилістика автомобіля» тощо). У будь-якому випадку, це слова, частотність вживання яких сьогодні є високою. «Модні» слова підвищують довіру читача до тексту (цим же засобом активно користується реклама), підкреслюють актуальність інформації. Однак, якщо вони не мають міжнародної популярності, то при перекладі на іншу мову не будуть справляти враження «модних». Що ж робити перекладачеві? Як передати цей функціонально важливий засіб? Мабуть, тут можлива тільки лексична компенсація, тобто, введення до тексту перекладу «модних» слів мови перекладу, вірніше, заміна при перекладі нейтральних з точки зору «модності» слів – на «модні», тобто перенесення функціонального параметра «модності» на іншу лексему.

Повернімося до прикладу контамінації двох прислів'їв «Не плюй в колодязь, вилетить – не впіймаєш». Тут відбилася ще одна істотна риса газетно-журнального тексту – наявність іронії, яка допомагає розставити акценти у вираженні автором оцінки. Іронія – прихований комізм, який будується, зазвичай, на зіставленні несумісного (семантично, стилістично і т. п.). У газетно-журнальному тексті вона часто базується, наприклад, на використанні

лексики високого стилю в нейтральному або наближеному до розмовного контексті. Так чи інакше, перекладачеві доведеться для передачі цього контексту спробувати відтворити принцип контрасту, тобто знайти серед варіантних відповідностей такі, які контрастують за тим же принципом.

Говорячи про газетно-журнальний текст, ми виключили з нашого розгляду інтерв'ю і оголошення. Деякі особливості інтерв'ю – це слово при усному перекладі. Оголошення ж, характерною рисою яких, поряд із іншими, є компресія, ми вирішили взагалі не зачіпати, оскільки вони вкрай рідко є об'єктом перекладу.

Настанови для перекладача. Домінантами перекладу газетно-журнального інформаційного тексту є засоби, що відображають його комунікативне завдання; повідомити нові відомості, надавши їм певну оцінку. Ще раз коротко перелічимо ці засоби і ресурси їх передачі:

1. Дані, імена, назви фірм, установ і організацій передаються однозначними еквівалентами; одиниця перекладу – слово або словосполучення.

2. Кліше і фразеологізми – переклад варіантними відповідниками; одиниці перекладу – словосполучення чи речення.

3. Приховані цитати – переклад за допомогою варіантних відповідностей або трансформацій, із коментуванням (внутрішнім або зовнішнім).

4. «Модні» слова – переклад за допомогою лексичної компенсації.

5. Контраст коротких і довгих речень, контраст речень за складністю, парцеляції – переклад за допомогою функціонально подібних структур, найчастіше – використанням трансформацій (зі збереженням контрасту).

6. Іронія – передається за принципом збереження контрасту функціонально подібних засобів. Одиниці перекладу – слово, словосполучення, речення. Зустрічаються всі види відповідностей.

Траурний інформаційний письмовий текст не має різновидів – це опублікований у друкованих ЗМІ некролог, але він має цілу низку унікальних характерних рис, які спонукають особливим чином підходити до нього під час перекладу.

На перший погляд, комунікативне завдання траурного тексту – проінформувати нас про факт смерті людини, описати його життєвий шлях і поцінувати його. Але якщо обмежитися таким формулюванням призначення траурного тексту, то він виявиться надзвичайно схожим на статтю із енциклопедії, присвячену персоналіям. Насправді ж траурний текст виконує ще одну важливу функцію – слугує невід'ємною частиною давно сформованого траурного ритуалу.

І ця обставина істотно змінює ті мовні засоби, які використовуються у некролозі. Некролог – ритуальний мовний жанр, а кожний давній ритуал має

свій містичний зміст і релігійне коріння. Шанування померлих і священний трепет перед ними по-різному переломилися у різних релігіях. Забороняється погано говорити про померлих. Окрім того, спроба ідеалізувати померлого – природна психологічна реакція на його смерть. У результаті виникає особливий емоційний стан, відбитий у тексті некролога. Він накладає відбиток на більшу частину когнітивної інформації і послаблює об'єктивність її подачі, інколи навіть зводить її нанівець.

Безумовно, об'єктивні дані передаються однозначними відповідниками: особисті та географічні назви, дати, назви організацій, що зустрічаються у тексті некролога. Загалом же він – один із небагатьох у сучасному побуті текстів, де широко використовуються різноманітні засоби високого стилю: висока лексика і штрихи високого стилю («помер», «непохитний», «тернистий шлях», «у розквіті сил», «служив справі»), інверсії високого стилю («Чесно і самовіддано боровся він ...»).

Широко поширена гіпербола позитивної оцінки, яка передається за допомогою підсилювачів різного типу («ніколи», «надзвичайно» та ін.), а також прикметників, прислівників та іменників із семантикою високою позитивної оцінки («незрівнянний», «майстерно», «корифей»). Виступає вся названа лексика на тлі письмової літературної норми. Отже, засоби передачі когнітивної та емоційної інформації у некролозі виявляються у складному переплетінні. Зверніть увагу на те, що у некролозі, особливо присвяченому видатній людині, присутній біографічний елемент.

Настанови для перекладача. Домінантами перекладу траурного інформаційного тексту є засоби, що забезпечують передачу об'єктивних даних про смерть людини і оцінку його життя та діяльності в межах траурного ритуалу. Це назви власні і дати, тло письмової літературної норми, висока лексика і штрихи високого стилю, інверсії високого стилю, гіпербола позитивної оцінки. При перекладі переважають еквіваленти і варіантні відповідності. Трансформація стосується переважно синтаксису. Одиниці перекладу – слово і словосполучення.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Перекладіть українською мовою запропоновану статтю з журналу зі спортивної тематики.

Суд Лозанны повторно отказал «Металлисту»

28 августа будет вынесено окончательное решение об участии харьковского клуба в еврокубках этого сезона. Спортивный арбитражный суд Лозанны снова отказал харьковскому «Металлисту» в приостановке решения УЕФА о дисквалификации клуба из Лиги чемпионов. Об этом сообщил вице-президент клуба Константин Пивоваров.

«Нам отказали в приостановке решения о дисквалификации. С «Шальке» не играем. Ждем 28 августа», – написал Пивоваров на форуме болельщиков «Металлиста». Таким образом, с «Шальке» в решающем раунде квалификации Лиги чемпионов сыграет греческий ПАОК. 28 августа CAS рассмотрит апелляцию «Металлиста» по сути. Тогда будет вынесено окончательное решение об участии харьковского клуба в еврокубках этого сезона.

Напомним, 16 августа Верховный суд Швейцарии приостановил решение суда в Лозанне о дисквалификации «Металлиста». Юристы были уверены, что на этом основании решение УЕФА может быть приостановлено. Однако, суд Лозанны отклонил прошение харьковского «Металлиста» о приостановлении решения УЕФА.

14 августа УЕФА принял решение исключить «Металлист» из Лиги чемпионов-2013/2014 за участие в договорном матче против «Карпат» в 2008 году. Место его в решающем раунде квалификации Лиги чемпионов занял греческий ПАОК, проигравший харьковчанам в третьем квалификационном раунде. «Металлист» подал ходатайство в Спортивный арбитражный суд Лозанны (CAS), в котором просил приостановить решение УЕФА.

За матеріалами сайту:<http://sport.bigmir.net/football/ukraine/1587340-Verhovnyj-sud-Shvejcarii-vnov--priostanovil-reshenie-Lozanny-po-Metallistu>

2. Перекладіть наступну статтю на українську мову. Охарактеризуйте використані вами перекладацькі трансформації.

В Полтаве водителя, сбившего женщину, вытащили из машины и избili.

Сегодня в Полтаве на улице Октябрьской произошло ДТП. Со слов сотрудников ГАИ, автомобиль Honda в районе кафе «Вогнык» сбил женщину. После столкновения водитель попытался скрыться, но его догнали на подъезде к площади Зыгина, сообщает «Полтавщина».

Прибывший на место происшествия корреспондент застал водителя – 19-летнего парня, сидящим на заднем сидении патрульной машины ГАИ, руки и ноги у него были ободраны, а над ним плакала приехавшая на место ДТП мать.

Сам водитель рассказал, что ехал со скоростью 30 км/ч, но все равно не успел среагировать на выскочившую на проезжую часть женщину. После этого, как он утверждает, он очень сильно испугался и попытался уехать.

Мать рассказала, что ее сына вытащили из автомобиля четверо мужчин и начали его бить ногами. Последние в это время давали показания другому инспектору ГАИ, на месте непосредственного столкновения. Сотрудники ГАИ продолжают устанавливать обстоятельства ДТП. По их словам, пострадавшая женщина доставлена в городскую больницу Полтавы.

За матеріалами сайту:

https://news.liga.net/incidents/news/v_poltave_sbivshego_zhenshchinu_voditel_ya_vytashchili_iz_mashiny_i_izbili

3. Перекладіть запропоновані тексти на російську мову; поясніть використані перекладацькі трансформації.

Росія загрожує Анкарі не пускати своїх туристів до Туреччини

У зв'язку з отруєннями росіян, які почали частіше відпочивати на турецьких курортах, у Росспоживнагляді висловили різкі претензії на адресу Анкари. Росспоживнагляд стурбований ситуацією із масовими отруєннями російських туристів у Туреччині, звинувачує Анкару в небажанні співпрацювати в сфері охорони здоров'я і загрожує їй припиненням турпотоків з Росії, як вказано в заяві російського відомства, з 2011 року

Росспоживнагляд неодноразово пропонував Міністерству охорони здоров'я Туреччини підписати меморандум про співпрацю у сфері боротьби з інфекційними хворобами. «Однак даний документ до теперішнього часу не підписаний з вини турецької сторони, яка затримує обговорення проблем у м. Москва», – сказано в заяві.

Федеральна служба з нагляду у сфері захисту прав споживачів і благополуччя людини також піддала жорсткій критиці і російських

туроператорів, через яких нібито «йде дискредитація російських курортів і замовчується об'єктивна інформація з Туреччини». «Росспоживнагляд стежить за розвитком ситуації в Туреччині, у випадку погіршення якої буде поставлене питання про заборону виїзду російських громадян», – резюмували у відомстві Геннадія Онищенко.

Нагадаємо, минулого тижня майже 70 російських туристів отруїлися у п'ятизірковому готелі Кемера, а вчора стало відомо про отруєння ще 47 росіян у п'ятизіркових готелях Белека та Аланії.

За матеріалами сайту:

<https://www.krugosvet.ru>

В Україні запровадили утилізаційний збір із автомобілів.

На вечірньому засіданні 4 липня Верховна Рада проголосувала за впровадження в Україні утилізаційного збору з автомобілів. У четвер, 4 липня, 235 народних депутатів проголосували за зміни до Податкового кодексу України щодо сплати екологічного податку за утилізацію знятих із експлуатації транспортних засобів, передає кореспондент ЛІГАБізнесІнформ.

Згідно закону, екологічний податок за утилізацію платять особи, які ввозять транспортні засоби на митну територію України, виробляють транспортні засоби для продажу на внутрішньому ринку України, купують транспортні засоби в осіб, які не платять цей збір у відповідності до Податкового кодексу.

Обсяг збору визначається, виходячи зі ставок і коефіцієнтів для кожного виду транспортного засобу, об'єму двигуна, року випуску, маси та інших характеристик.

Також депутати прийняли закон «Про утилізацію знятих із експлуатації транспортних засобів» №0936. «За» проголосувало 233 народних депутата. Законом запроваджується система збору та утилізації непридатних до використання колісних транспортних засобів.

Нагадаємо, представники Світової організації торгівлі та Європейського Союзу неодноразово закликали Україну утриматися від впровадження захисних заходів, таких, як утилізаційний збір із автомобілів, які потенційно можуть порушувати зобов'язання, взяті перед СОТ.

За матеріалами сайту:

<https://www.radiosvoboda.org/a/25139126.html>

4. Перекладіть запропонований некролог українською мовою, поясніть перекладацькі складнощі.

25 августа 1982 года на 46-ом году жизни скончалась известная польская певица Анна Герман. Ее смерть наступила в ночь с 25 на 26 августа – спустя 15 лет после автоаварии, в которую она попала. Причиной смерти Герман стала саркома – рак кости. Похороны Герман состоялись 30 августа – она была похоронена на Кальвинистском кладбище Варшавы.

По рассказам ее близких, в детстве Анна вообще не пела, но, когда запела – оказалось, что она обладает удивительно сильным и красивым голосом. В честь нее названа звезда, что вполне заслуженно – она была самой настоящей звездой на земле. Биография Анны Герман – биография девушки с трудной судьбой. Ее предки переехали в Россию во времена Екатерины II. Ее родители – голландка и немец – были репрессированы; когда началось раскулачивание. Их сослали в Среднюю Азию, где и родилась Анна – в узбекском городе Ургенче. Она была совсем ребенком, когда ее отец был репрессирован и расстрелян, а саму Аню с мамой и братом отправили в Киргизию, где они долго переезжали из одного города в другой. Война застала их в Джамбуле. Там мама Ани снова вышла замуж – за поляка Германа Бернера, что позволило семье переехать в Польшу. Отчим Анны погиб во время войны.

В Польше Анна Герман закончила лицей и факультет геологии во Вроцлавском университете, одновременно участвуя в художественной самодеятельности. Уже первое участие певицы в фестивале песни в Сопоте изменило творческую биографию Герман и принесло ей успех, за которым последовали следующие фестивали и первые премии, и контракт с итальянской студией. Она также успешно выступала в бывшем СССР. Только при жизни Герман студия «Мелодия» выпустила пять долгоиграющих пластинок с песнями певицы.

Карьера певицы Герман была на самом взлете, когда произошла страшная трагедия – в 1967 году, находясь на гастролях в Италии, Анна попала в автокатастрофу. Герман не приходила в сознание 12 дней. А после того, как пришла в себя, оказалось, что ее нужно собирать буквально по кусочкам. Последовали мучительные месяцы восстановления. В этот сложный в жизни Герман период рядом с ней оказался инженер Збигнев Тухольский, с которым она познакомилась за семь лет до катастрофы. Он выхаживал певицу и заботился о ней; в 1973 году Анна и Збигнев поженились. На эстраду Герман вернулась лишь спустя два-три года после аварии – ее не только не забыли, но и встретили невероятными овациями. А в 1975 году родился сын Анны Герман – Збигнев-младший. В жизни Анны появились семья, ребенок, а ее творческий потенциал не был исчерпан даже наполовину, когда в дом Герман ворвалась очередная трагедия.

В 1980 году во время выступления Герман в «Лужниках» ее парализовало прямо на сцене, диагноз – тромбофлебит. Несколько операций, сильные боли – все это не остановило Герман от продолжения гастролей, но после возвращения домой она почувствовала себя совсем плохо. Смерть Анны Герман наступила в ночь с 25 на 26 августа – спустя 15 лет после автоаварии, в которую она попала. Перед самой смертью она вдруг сказала мужу: «Мне не трудно уйти...», и действительно ушла. «Поющий ангел», как ее называли, покинул землю, но оставил после себя самое главное – память о Герман, ее песни, ее пластинки, книги и воспоминания о великой певице.

За материалами сайта <http://epitafii.ru/necrolog/anna-german>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7

ЕСЕ (ХУДОЖНЯ ПУБЛІЦИСТИКА). ПЕРЕКЛАД МЕМУАРІВ

ПЛАН

1. Особливості есе як різновиду нехудожнього літературного тексту.
2. Різноманітність жанру і пов'язані з цим перекладацькі складнощі.
3. Емоційна інформація у текстах есе.
4. Аллюзивність есеїстики.
5. Мемуари як особливий письмовий розповідний жанр.
6. Проблематика перекладу мемуарів.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

Серед розмаїття публіцистичних текстів під цим різновидом публіцистики ми маємо на увазі ті з них, де на перший план виступає авторське начало, – від невеликої статті до цілої книги. Зараз, коли поняття есе стало тлумачитися часто дуже широко, а під художньою публіцистикою розуміється, зазвичай, відомий жанр прози кінця XVIII – початку XIX століття, необхідно зазначити, що по суті це два історичні етапи розвитку одного і того ж типу тексту.

Однак у нашу типологічну класифікацію ми уводимо есеїстику до розряду нехудожніх текстів, оскільки авторський вимисел тут не відіграє визначальної ролі. Все-таки у підґрунті комунікативного завдання таких текстів лежить повідомлення когнітивної інформації, але під кутом зору певного автора.

Отже, джерелом є автор не тільки як творча індивідуальність, але і як носій певної суспільної позиції, як представник певної колективної думки. Тому відгук на повноту сприйняття інформації, що повідомляється, він знаходить, у першу чергу, у людей зі схожими громадськими поглядами. Нам легко буде виявити особливості есеїстичних текстів та специфіку їхнього перекладу, якщо при аналізі ми будемо відштовхуватися від того, що нам відомо про тексти газетно-журнальної публіцистики.

Перш за все – про ту когнітивну інформацію, яку несе есеїстичний текст. Числові дані, особисті та географічні назви, назви фірм і організацій тут не вигадані (вони за законами жанру зобов'язані бути такими); вони відображають об'єктивну дійсність і передаються при перекладі однозначними еквівалентами.

За цими ознаками есеїстичний текст подібний до будь-якого тексту з газети або журналу. Вельми своєрідним засобом передачі когнітивної інформації, типовим для есе, є включення у текст екзотизмів і фрагментів іноземного тексту для створення екзотичного колориту. Екзотизми перекладачеві доводиться, в залежності від глобального тексту (тобто, скажімо, від специфіки журналу), або транскрибувати, або зберігати графіку оригіналу (популярний за останні роки прийом). При необхідності (на розсуд перекладача) до екзотизмів додаються пояснення – у тексті (вступне слово) або поза текстом (виноска).

А ось **емоційна інформація** представлена більш багатю палітрою засобів; їхнє використання індивідуалізоване і свідчить про наявність на тлі емоційної інформації також і естетичної. Тло письмової літературної норми розмите, хоча воно все ж є переважним. Але в ній впроваджуються різноманітні відхилення – від діалектних слів до злодійського жаргону. Оскільки лексична специфіка функціонально значуща, в кожному випадку вона передається тими варіантними відповідниками, які функціонально відповідають специфіці лексики оригіналу: висока лексика, просторіччя, грубо-просторічна лексика, жаргон тощо. Наявні прямі арготичні відповідності в перекладі, діалектні особливості компенсуються просторіччям. Есеїстичні тексти не створюють ефекту об'єктивності та беземоційності, як це заведено в газетно-журнальному інформаційному тексті. Активно використовується, наприклад, емоційно-оцінна лексика.

У есеїстичному тексті також помітна висока частотність уживання фразеологізмів, але випадки їхньої деформації зустрічаються частіше. Чимало також і різноманітних кліше, але клішованість не є основою побудови тексту; він не справляє враження зібраного з конструктора, а власне принцип використання стандартних мовних зворотів часто іронічно обігрується. Зате істотну роль відіграють індивідуальні засоби образності. Це епітети, порівняння, метафори тощо. При передачі індивідуального образного слововживання перекладачеві доводиться орієнтуватися, по-перше, на необхідність збереження самого факту образного засобу (його не можна замінити словами тієї ж семантики в прямому значенні), по-друге, на збереження його індивідуального характеру. Авторські неологізми, порушення сполучуваності також відображають авторський стиль і повинні бути передані.

Діапазон синтаксичних засобів передачі емоційної інформації надзвичайно широкий: це і контраст речень за довжиною і складністю, і інверсія, і парцеляція. Але до всіх цих засобів додаються так звані синтаксичні фігури стилю, тобто засоби, які мають естетичну цінність. На першому місці за частотністю серед них слід зазначити синтаксичний паралелізм, тобто двокомпонентний і багатоконпонентний повтор членів речення, однорідних

підрядних речень, структури цілих самостійних речень. Зазвичай, синтаксичний паралелізм супроводжується лексичним повтором, а зрідка – і фонемним повтором. Якщо комплекс лексичних і синтаксичних повторів утворює певний алгоритм, виникає риторичний період, і тоді текст есе набуває певної ритмічності. Зазначимо, що до індивідуальної авторської стилістики відноситься також переважання певного типу структур і синтаксичних зв'язків. Одні автори есе люблять прості речення, інші – широко користуються парцеляцією, треті – помітно надають перевагу сурядним реченням над підрядними. Якщо ми не помітимо частотність певних структур у даного автора, ми нівелюємо його стиль.

Аллюзивність есеїстики є надзвичайно високою. Спираючись на широкий, відомий масовому читачеві контекст текстів ЗМІ (від реклами до серіалів), журналістами додається використання контексту світової художньої літератури, Біблійних сюжетів і імен, фонових знань із різних галузей людської діяльності. Тому часом «розшифрувати» натяки і приховані цитати дуже важко, оскільки розраховані вони на компетентного читача. Тут у випадку ускладнень перекладачеві доведеться звернутися за консультацією до фахівців із відповідної тематики.

Настанови для перекладача. Домінантним під час перекладу есе виступає комплекс засобів, що передають когнітивну, емоційну та естетичну інформацію. Засоби оформлення когнітивної інформації: цифрові дані, імена власні і дорівняні до них назви фірм і установ – передаються однозначними еквівалентними відповідниками, а екзотизми – транскрипцією або прямим перенесенням у текст перекладу. Одиниці перекладу – фонема, слово, словосполучення. Засоби оформлення емоційної інформації у сфері лексики: емоційно-оцінна лексика, просторіччя, висока лексика, жаргон – передаються варіантними відповідниками зі збереженням стилістичного забарвлення. Діалектна лексика компенсується просторіччям. Одиниці перекладу – слово і словосполучення. Фразеологізми і кліше розглядаються як семантичні єдності і передаються варіантними відповідниками, по можливості – зі збереженням їхніх формальних особливостей і ступеня семантичної спаяності (одиниці перекладу – словосполучення і речення). Якщо в тексті вони деформовані, перекладач мусить намагатися відобразити характер деформації. Приховані цитати виявляються за допомогою збору фонових відомостей і при передачі, якщо потрібно, коментуються. Цитати з відомих джерел (наприклад, із «Гамлета» Шекспіра) відтворюються напідставі авторитетного перекладу – тоді перекладач у виносках повинен зробити посилання на автора перекладу. Контраст речень, інверсія, парцеляція – синтаксичні засоби оформлення

емоційної інформації – передаються за допомогою функціонально відповідних засобів мови перекладу варіантними відповідниками і трансформаціями.

Естетична інформація, оформлена за допомогою індивідуальних образних засобів, передається варіантними відповідниками або трансформаціями зі збереженням індивідуальних засобів даної фігури: епітета, порівняння, метафори і т. п. Відтворюються також неологізми (перекладачеві доведеться за авторськими моделями побудувати свої), спотворення форми і порушення сполучуваності. Тип і частотність синтаксичних структур, характер синтаксичних зв'язків також характеризують індивідуальність автора і в перекладі відтворюються функціонально адекватними засобами.

При перекладі такого тексту, де на верхній сходинці рангової ієрархії домінує перекладу, в галузі інваріанта, знаходиться так багато різноманітних мовних засобів, часто виникає конфлікт форми і змісту. Простіше кажучи, аналіз засвідчив, що перекладачеві необхідно передати багато різноманітних засобів, а передача одного з них заважає передати інше. Скажімо, лексичний повтор зберегти вдалося, але він не вміщується у фонематичний, бо слова в перекладі починаються з іншої літери. Або: обраний фразеологізм не вбудовується в ритм фрази. Тоді перекладачеві доводиться чимось жертвувати. Це можливо, але за однієї умови: усі домінуючі в даному тексті мовні засоби є системними, і важлива не передача кожного епітета, а збереження епітетів загалом, тобто збереження системної ознаки. Можливо замінити один фразеологізм словами в прямому значенні, але не можна усі фразеологізми в тексті перекладу замінювати на слова в прямому значенні. Окрім того, саме в таких текстах велику допомогу надає прийом позиційної компенсації: якщо фразеологізм втрачений в одному місці тексту, може бути, в іншому місці словами в прямому значенні вдасться замінити фразеологізм інший. Правда, позиційна компенсація не годиться для відновлення синтаксичних особливостей: інверсія, перенесена в інше місце тексту, виділить зовсім інші компоненти змісту, а не ті, які виділив автор.

Мемуари – особливий письмовий розповідний жанр (за обсягом це може бути невеликий нарис або цілі томи спогадів), тісно пов'язаний своїм корінням із науковою історіографією. Але до наукового типу тексту його віднести не можна, оскільки, по-перше, автор мемуарів не володіє компетентністю фахівця в галузі історії та, по-друге, неодмінним учасником описуваних подій є він сам. Ніяка людина не в змозі, описуючи саму себе, бути абсолютно об'єктивною, але формально мемуарист на це претендує. Створюється складне переплетіння рис, що відбивають об'єктивні і суб'єктивні ознаки подачі інформації. **Комунікативне завдання** такого тексту ми, власне кажучи, вже

сформулювали – повідомити відомості про минуле в трактуванні автора оповідання.

Джерелом тексту в даному випадку є автор, але для забезпечення достовірності він може залучати документальні матеріали з газет, архівів і т. п. і цитувати їх у своїх мемуарах. Тоді переклад цих фрагментів здійснюється відповідно до того типу тексту, який цитується. *Реципієнтом* мемуарів може бути будь-який дорослий читач, хоча в залежності від його життєвого досвіду і віку сприйняття фактів може бути більш-менш адекватним – не випадково читачами мемуарів часто бувають люди похилого віку, які могли бути учасниками або навіть очевидцями описуваних подій, і у них є можливість порівняти зміст мемуарів із власними враженнями і вибудувати в свідомості більш багатшаровий асоціативний ряд. Перекладачеві такого тексту доведеться заповнювати відсутні в його особистому досвіді відомості збором великої фонові інформації: читанням історичних праць та архівних матеріалів, бесідами з очевидцями, знайомством із періодикою минулих років, вивченням музейних експонатів – предметів матеріальної культури минулого, іноді і зовсім недавнього.

Завдання – повідомити історичні відомості – змушує автора розташовувати їх у хронологічній послідовності, яка іноді порушується екскурсами в минуле і майбутнє, але загалом за логічною структурою нагадує науковий текст. Когнітивна основа інформаційного потоку забезпечується мовними засобами, знайомими нам з інших текстів, але в їхньому використанні і частотності вживання визначаються особливості:

1. Дати та інші числові дані, особисті та географічні назви, назви організацій відображають об'єктивну реальність і передаються у перекладі однозначними еквівалентними відповідниками. Але оскільки темою мемуарів завжди є минуле, серед цих мовних одиниць часто зустрічаються застарілі, і перекладачеві доводиться підбирати застарілому однозначну відповідність, оскільки мовні засоби створення історичного колориту – одна з домінант перекладу, і модернізація є неприпустимою.

2. Численні реалії побуту та громадського життя, реалії-заходи і реалії-гроші також є цілком об'єктивними; серед них теж буває багато реалій-історизмів. І ті та інші також передаються за допомогою однозначних відповідників, але їхня модернізація є неприпустимою (заміна німецької «рейхсмарки» часів фашизму на просто «марку» буде очевидним викривленням; так само в мемуарах, що оповідають про початок століття, німецька назва квітки «Dalie» буде перекладатися як «Далія», а не як «жоржина»). Реалії-екзотизми передаються або за допомогою транскрипції, або

за допомогою традиційного відповідника (і треба обов'язково перевірити, чи є такі відповідники).

3. Основним орієнтиром у стилі мемуарного оповідання, безумовно, слугує письмова літературна норма мови; це відбивається і на виборі лексики, і на характері синтаксичних структур. Але і лексика, і синтаксис тексту можуть виявитися дещо застарілими. Це відбувається за цілком об'єктивних причин: автор, який пише мемуари на схилі років, може бути носієм застарілої літературної норми. Окрім того, до відхилень від норми призводить суб'єктивне начало. Звернімося до цих «відхилень». Вони відображають ту емоційну інформацію, яку несе мемуарний текст. Про естетичний бік інформації в тексті мемуарів наврядчи можна говорити всерйоз; мемуари пишуться не для того, щоб «пограти словом», але авторські епітети і метафори все ж інколи зустрічаються, і їхній індивідуально-авторський характер у такому випадку повинен бути переданий. Загалом же ми спостерігаємо відхилення наступного роду:

- у бік високого стилю – патетичний відтінок розповіді, характерний для мемуарів; при цьому використовуються висока архаїчна лексика, риторичні питання і вигуки, емоційний порядок слів;

- у бік усного мовлення – просторічна та грубо-просторічна лексика, жаргон, діалектизми, еліпсис (неповні речення); ці засоби використовуються при передачі прямої мови згадуваних осіб;

- засоби оформлення оцінки – емоційно-оцінна лексика, інверсії з актуалізацією оцінки, називні оцінні речення (властиві тому відтінку внутрішнього мовлення, який притаманний мемуарному тексту: «І нехай. Все одно мені ніколи не забути, як ...»).

Оповідання в тексті мемуарів ведеться від першої особи, пасивні та неозначено-особові конструкції для нього не властиві, не типовою є для мемуарів також різноманітність засобів вираження логічних зв'язків, а власне речення не мають високого ступеню складності, хоча синтаксична складність тексту оригіналу може бути різною. Але засоби формальної когезії, зазвичай, представлені: сполучники, прислівники, модальні слова організують зв'язність розповіді. Особливо чітко простежується експлікація часової послідовності (в українській та у російській вона виражається насамперед за допомогою прислівників часу: «потім», «далі», «незабаром» і т. п.), яка висувається в реченні на перше місце. Інші засоби позначення часової послідовності – дати – також тематично виділені і посідають у реченні або перше, або останнє місце («Це сталося у березні 1944 року»).

Настанови для перекладача. У текстах мемуарів домінантами перекладу є засоби, що відображають їхнє комунікативне завдання – повідомити нові

відомості про минуле з точки зору автора. Когнітивний компонент цих відомостей виражений датами, іменами, історичними реаліями, екзотизмами, які при перекладі передаються за допомогою однозначних еквівалентів із урахуванням тимчасового колориту. Екзотизми, реалії-заходи і реалії-гроші передаються транскрипцією або традиційними однозначними відповідниками в залежності від їхнього характеру. Тло письмової літературної норми також може містити застарілі слова і синтаксичні структури, і при виборі варіантних відповідностей і трансформацій це враховується. Емоційна інформація виражається за допомогою засобів високого стилю, просторіччя, діалектизмів, жаргону, емоційно-оцінної лексики і передається при перекладі функціонально адекватними засобами за допомогою варіантних відповідностей. Синтаксична складність оригіналу може бути різною, і ступінь цієї складності відтворюється у перекладі. При передачі засобів когезії важливим є збереження діалектизмів та інших засобів, що передають тимчасову послідовність подій та їхню тематичну позицію в реченні. У тексті можуть зустрічатися засоби індивідуального авторського стилю (епітети, метафори), і їхня специфіка повинна бути відтворена в перекладі.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Виконайте переклад українською мовою наступних есе із суспільствознавства. Дайте відповідь на такі запитання:

- які основні особливості есеїстичного жанру;
- ознаки яких функціональних стилів наявні у есе;
- з якими перекладацькими складнощами ви зіткнулися під час перекладу есе.

«Объявить себя гением легче всего по радио» (Дон Аминадо)

Радио в 19 веке стало первым шагом к появлению массовой культуры.

Радио, телевидение, пресса, Интернет – продукты информационной эпохи, которые состоят на службе массовой культуры сегодня. Именно в постиндустриальном обществе возможно искусственное создание кумиров литературы, поп-музыки, кино и т. д., так называемые «фабрики звезд».

Зачастую звездами подобного рода становятся люди, не обладающие должными способностями в реальности. Об их мнимой талантливости трезвонят радио, телевидение, пресса, Интернет. Так, за короткий промежуток времени огромные массы людей вдруг узнают имена и фамилии людей, находившихся ранее в неизвестности. В таких случаях говорят: «Он проснулся знаменитым».

Вот более позитивный пример влияния СМИ на сознание общества: чтобы Александра Исаевича Солженицына признали классиком русской литературы, ему пришлось пройти длинный путь непризнания и гонений равный почти 90 годам жизни, а о талантливом писателе Евгении Гришковце сообщили СМИ, и его имя стало широко известным в короткий срок.

Через сколько лет мы бы узнали поэта и барда Владимира Высоцкого, если бы не «магнитофонная революция» в СССР 70-х годов?

Согласимся с мнением русского поэта 20 века Д.Аминадо, что сообщить человечеству, что кто-то гений, легче всего по радио, но является ли человек гением на самом деле, выяснится через много-много лет, когда будет осмыслен вклад данной личности в развитие общества.

За матеріалами сайту:http://schoolbiblio.ucoz.ru/index/primery_ehsse/0-125

«Свобода есть право на неравенство»

Свобода – это основная характеристика человеческого бытия, его суть. Как писал немецкий философ Гегель: «Свобода есть познанная необходимость». Свобода личности в различных ее проявлениях выступает сегодня важнейшей ценностью цивилизованного общества. Но для того, чтобы понять всю ее значимость, необходимо обратиться к примерам из истории.

Закономерной чертой развития человечества является неравномерность распределения свободы между представителями различных сословий, слоев, классов, что порождает неравномерное распределение прав между людьми, и приводит к социальному и правовому неравенству. Даже в первобытном обществе были старейшины и вожди, отличавшиеся своими правами и обязанностями и занимавшие более высокое положение по сравнению с остальными соплеменниками. Самым ярким же примером, показывающим

значение свободы для человека, является рабство – исторически первая и наиболее грубая форма эксплуатации, при которой раб наряду с орудиями производства труда являлся собственностью своего хозяина – рабовладельца. В истории России таким примером является крепостное право. Но каждая новая степень общественного развития добавляет новые качества свободе и равенству людей, распространяя их на все более широкий круг субъектов.

В самом общем смысле слова свобода является возможностью выбора действия, не зависящего ни от какой внешней силы, поэтому она, как и многие социальные ценности, нуждается в праве. Право придает свободе социальное качество, при котором активность каждого человека согласуется с активностью других людей. Право является мерой свободы. Ведь ничем не ограниченная свобода порождает преступность: если человек совершил преступление и не подвергся за это никакому наказанию, он будет считать, что ему все дозволенно и станет совершать все новые и новые преступления. А как писал великий римский государственный деятель Луций Анней Сенека: «Щадя преступников, вредят честным людям». Но для борьбы с нарушениями закона государству необходимо не только ужесточать наказания и приводить их в исполнение, но и развивать правосознание у своих граждан. Люди должны научиться уважать законы и считать своим долгом их соблюдать.

Но почему же тогда и в современном обществе, гарантирующем равноправие, существует проблема разного распределения свободы и как следствие – появления неравенства? Причина этой проблемы на протяжении всей истории человечества остается одна и та же. Люди в процессе своей жизнедеятельности объединяются, и человеческое общество представляет собой множество различных социальных групп. Различные социальные группы занимают разное положение в обществе, которое определяется неодинаковыми правами и привилегиями, ответственностью и обязанностями, собственностью и доходами, отношением к власти и влиянием среди членов своего сообщества.

Социальная дифференциация – разделение общества на социальные группы была и есть главным препятствием на пути к становлению правового государства. И как показывает мировой опыт, на общественное развитие, в том числе и правовое, наибольшее влияние оказывают интересы не всех социальных групп, а только тех, которые находятся у власти: эксплуататорские классы и правящие элиты. Свобода есть право на неравенство, ведь чем у человека больше возможностей, тем больше привилегий. «Свобода, – как писал О. Бисмарк, – это роскошь, которую не каждый может себе позволить».

За материалами сайту:

http://uclg.ru/education/obshetvoznanie/bank_esse/lecture_gotovyie_esse_po_obschestvoznaniyu_ch_31.html

Эссе (по Д. Гранину).

Хорошо, что в пятнадцать лет человек не читает Сенеку, не задумывается о быстротечности времени... Наоборот, юное создание терзается тем, что время ползет медленно-медленно... Для кого-то звучит уже последний звонок, а ему, бедному, еще долгие два года за школьной партой сидеть... Кто-то под марш Мендельсона открывает новую страницу жизни, такую интересную!

А он – мечтает о первом поцелуе и, краснея, дергает за косичку синеглазое чудо... Когда же, когда можно будет считать себя взрослым? Человечек торопит события, часто допускает ошибки, стараясь опередить детство. У него хватает времени на все: на уроки, на их выполнение, на футбол и на дискотеку, на дружеские посиделки и разговоры ни о чем, и на мечту о будущем... Он богат! Он хозяин собственного времени! Возможно, потому что в его жизни, в его мироощущении нет пока обязательств... Он свободен!

Д. Гранин поднимает очень важную проблему: дефицит времени. Прогресс, пишет он, сводится, по мнению делового человека, к тому, чтобы сэкономить время. Но почему: «время куда-то исчезает», «его становится все меньше»... По-моему, Гранин не случайно акцентирует наше внимание на слово «деловой». В одном предложении оно звучит дважды, указывая на источник информации (по мнению делового человека) и поясняет (чтобы сэкономить время этому деловому человеку). Не показалось ли вам, что во втором случае писатель иронизирует? И в этом, я думаю, есть объяснение. Человек сам придумал себе «дела», установил рамки, границы, и оказалось, что в его жизни на первом месте – работа. Не важно, карьеры ради, накопления денег, или просто – потому что интересно...

Работа вышла за границы семичасового рабочего дня. К ней нужно готовиться, совершенствовать свое мастерство, добиваться высоких результатов, следить за успехами и неудачами других, помогать коллегам. Как тут не вспомнить печальный сюжет «Телеграммы» Паустовского: не нашлось времени у Насти на встречу с матерью. Внешне благополучный человек (ценный работник, уважаемый сотрудниками, заботливый, бескорыстный в помощи; деньги высылает матери регулярно...) вдруг показался чудовищем! До боли знакомым... Потому что каждый взрослый увидел в Насте себя!

Мы придумали себе дела, повесили на собственные плечи ответственность за их выполнение, влачим это тяжкое бремя вместо того, чтобы, как говорит Гранин, наслаждаться черенковым хрустом облетающих листьев в осеннем лесу... Встречаться с друзьями, общаться с самыми дорогими и любимыми...

Деловой человек украл собственное время и от себя самого его спрятал... А к старости разучился им пользоваться. Разве не боится каждый из нас пенсионного времени? Того самого, когда остаемся мы вдруг не у дел...

За матеріалами сайту: <https://www.laitman.ru>

2. Виконайте переклад есе з української мови на російську (за вибором студента) обсягом не менше 2000 символів.

3. Напишіть есе на вільну тему об'ємом 1000 – 2000 друкованих знаків, перекладіть своє написане есе, поясніть, з якими труднощами Вам довелося зіткнутися у процесі роботи. Розкажіть про використані Вами перекладацькі трансформації та перекладацькі засоби.

4. Виконайте переклад уривка з біографічної книги В. М. Кривцова «Отець Іакінф» українською мовою; розкажіть, із якими труднощами при перекладі ви зіткнулися.

КНИГА ПЕРВАЯ «ПУТЬ К ВЕЛИКОЙ СТЕНЕ».

Часть первая ВО ВЛАСТИ СЕРДЦА.

ГЛАВА ПЕРВАЯ.

Лето 1800 года выдалось в Казани на редкость знойное. Никогда почти не пересыхающие на правом берегу болотца исчезли, да и сама Волга пообмелела и сузилась. Недвижные листья на липах в монастырском саду покрылись пылью. Немало их, до срока пожелтевших, устилало дорожки, хотя стояла лишь середина июля.

Никита, без кафтана, в рубахе с распахнутым воротом, проскользнул через знакомый лаз в монастырской ограде и широкой луговой поймой зашагал к Волге. С реки доносился плеск и гомон купающихся.

Он обошел их стороной и выбрал местечко поукромней. Скинул одежду, бросился в воду, перевернулся на спину и, широко загребая руками, поплыл на середину реки. Сегодня она была какая-то на удивление тихая – ни волны, ни ряби.

Долго, прищурясь, смотрел он в прозрачную высь. Ему всегда доставляло удовольствие вот так бездумно плыть на спине, отдаваясь течению. Но сейчас он не ощутил привычной радости. И опрокинутое над ним небо, и проступавшие вдали сквозь знойную дымку очертания города, и буровато-

зеленые холмы высокого левого берега – все наполнило душу сознанием одиночества, безысходного, непоправимого...

Через несколько часов лязгнут над головой ножницы и отсекут не только волосы, но и само имя его... Исчезнет из мира Никита Бичурин, и встанет на его место новопостриженный... Он даже не знает своего нового имени, - иннок услышит его лишь в час пострижения, вместе со всеми. В эту минуту он должен будет проститься не только со своим прошлым, но и с будущим, со всем, что значимо и ценно для него в этом мире.

А может, и не стоит дожидаться этой минуты? Нырнуть поглубже и обрести разом то последнее, немое одиночество, которое и так ждет каждого в конце пути?..Да и довольно уже пожил он на белом свете. Двадцать два года, в сентябре будет двадцать три...

Никита закрыл глаза, раскинул руки и несколько минут лежал недвижно, стараясь ни о чем не думать. Двадцать два года... По триста шестьдесят пять дней на круг – это... восемь тысяч тридцать дней... Да еще десять месяцев – восемь тысяч триста тридцать... Так много? А он отчетливо помнит, сколько вмещал в детстве один-единственный летний день, как долго он длился!.. Никита приоткрыл глаза и увидел над собою небо, прозрачное, безмерно глубокое. Вдали чуть белелись на горе кремлевские стены и горели на солнце маковки церквей... Он поспешно зажмурился, чтобы ничего этого не видеть, набрал полную грудь воздуха, перевернулся резким движением и нырнул. Нырнул и поплыл ко дну, головою вниз.

Плыл он долго, преодолевая сопротивление воды, которая норовила вытолкнуть его обратно. Сильными движениями рук разгребал тяжелую, неподатливую воду, погружаясь все глубже. Тут было заметно холодней. Гудела голова, немели ноги, но он плыл и плыл, пока не коснулся руками дна. Тогда он выдохнул остатки воздуха и судорожно глотнул.

Вода хлынула в горло.

Он стал задыхаться... Слабели силы. Раскалывалась голова, тяжелая, как колокол.

Вот и все.

Сердце сжалось и подкатило к горлу. Не отдавая себе отчета в том, что он делает, Никита изо всех сил оттолкнулся ото дна и заработал руками, плечами... Жадно вглядывался он в тусклое пятно света над головой и отталкивался, отталкивался еще и еще раз слабеющими руками...

А сил больше не было. Судорогой сводило ноги. Но он тянулся и тянулся вверх, заставляя себя двигать руками усилием, уже почти нечеловеческим.

Наконец блеснуло небо.

С трудом выдохнул набравшуюся в легкие воду. Она хлынула горлом, носом.

Несколько раз глубоко вздохнул, преодолевая острую боль в груди. Едва добрался до берега и повалился наземь.

Он лежал ничком, распластавшись на горячем песке. Кружилась голова, во рту был привкус меди. Стук вальков с того берега доносился приглушенно, как сквозь сон. Откуда-то сверху долетели крики и повизгивание мальчишек. Ему почудилось вдруг, что они несутся к нему с берега родной Копиры. Даже сквозь смеженные веки он видит, как поблескивает под крутояром ее изгиб. А вот и непролазные заросли смородины у ветхого плеша. Старая, почерневшая ива и бревенчатая изба над Поповским оврагом. Отчий дом! Скрип половиц, запах хмеля...

Еще минута, и ничего этого никогда бы он больше не увидел и не услышал. Не оттого ли с такой пронзительной ясностью проносятся перед глазами полузабытые воспоминания?..

Он лежал на песке, чувствуя, как солнце пригревает спину, а перед глазами вставало детство, родина... Дым костра, крупнозвездное небо, скачка вперегонки на неоседланных лошадях...

Где-то вдали ударил колокол.

Никита приподнял голову и увидел прямо перед глазами не звезды, а солнце, отраженное в гранях песчинок. Чуть маячил сквозь дымку ступенчатый шпиль Сююмбекиной башни. И не с колокольни отцовской церкви над Поповским оврагом, а, должно быть, со звонницы Петропавловского собора доносились приглушенные расстоянием удары колокола.

Никита с трудом поднялся, разыскал на берегу одежду и зашагал к городу.

За матеріалами сайту:<http://booksonline.com.ua/view.php?book=57656>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8.

МУЗИКОЗНАВЧИЙ ТЕКСТ. МИСТЕЦТВОЗНАВЧИЙ ТЕКСТ.

ПЛАН

1. Поняття, основні особливості музикознавчих текстів.
2. Основні принципи перекладу музикознавчих текстів.
3. Особливості лексики і пов'язані з цим труднощі.
4. Відмінні риси мистецтвознавчого тексту.
5. Мистецтвознавча лексика: особливості перекладу.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

Під назвою «музикознавчий текст» ми об'єднуємо тексти, присвячені теорії та історії музики, музичної творчості та аналізу окремих музичних творів. Нам уявляється можливим віднести до їхнього числа як спеціальні, так і популярні музикознавчі тексти, оскільки в них більше схожого, ніж відмінного. При описі музикознавчих текстів ми змінимо звичну схему і, виходячи з його порівняння з науковим текстом, виявимо специфічні риси, а потім спробуємо пояснити їхні функції. На перший погляд, музикознавчий текст схожий із науковим. Досить велика кількість спеціальних термінів (у популярному тексті їх менше), теперішній час дієслова, наявність пасивних конструкцій (але їх менше, ніж у науковому тексті), безособова семантика підмета (але не завжди), складні синтаксичні структури з великою різноманітністю логічних зв'язків – все це свідчить, що текст містить когнітивну інформацію.

Однак є і суттєві відмінності. Ми відразу зазначаємо, що тло письмової літературної норми у музикознавчому тексті не нейтральне, як у науковому, і не близьке до канцелярського, як в інструкції, діловому та юридичному текстах. За лексикою і синтаксичними засобами воно дещо архаїчне і справляє враження піднесеного. Велика кількість застарілих слів, архаїчних інверсій – основні засоби створення цього враження. Однак особливо різючі відмінності спостерігаються при описі самої музики і її впливу. Це, по-перше, велика кількість емоційно-оцінних слів («чудовий», «віртуозний»), у яких чітко простежується тенденція до гіперболізації позитивної оцінки; величезний діапазон епітетів («стрімкий», «тривожний», «гордовитий», «героїчний»), серед яких виділяються метафоричні епітети («радісна звитяжність»), і перш за все

епітети з метафоричним перенесенням за принципом синестезії («масивні акорди», «тепла тональність»); образні кліше («зерно емоційних контрастів», «дихає справжньої міццю», «енергійний пульс руху») і навіть індивідуально-авторські метафори («перша заграва екстазу»). Поширені порівняння, зокрема і розгорнуті. Всі ці лексичні засоби не тільки несуть емоційну інформацію, але і є провідниками естетичної інформації, хоча засоби її оформлення в цілому стандартні.

Емоційну насиченість ми спостерігаємо і у сфері синтаксису. Характерними є повтори синтаксичних структур – синтаксичний паралелізм, що супроводжується лексичними повторами («з якою повнотою, з якою проникливістю...»); іноді вони переростають у риторичні фігури. Риторичні питання і вигуки, емоційна інверсія, часто з висуванням компонентів оцінки в рематичну позицію, – все це свідчить, що в музикознавчому тексті засоби, що забезпечують об'єктивність подачі когнітивної інформації, зовсім не блокують засоби оформлення емоційної інформації, а поєднуються із ними.

Стиль, як і в науковому тексті, номінативний, причому більшу частку в слововживанні становлять іменники зі значенням якості («грандіозність», «масштабність», «примиреність»).

З чим пов'язані всі ці характерні особливості? Перед нами спроба описати і формалізувати музичні враження, що доторкаються до емоцій і естетичного почуття людини і відображені індивідуальним сприйняттям. Сприйняття музики, як і будь-якого мистецтва, суто індивідуальне, але ті враження, які вона викликає, все-таки піддаються впорядкованому опису, і для цього опису у фахівців-музикознавців виробилася особлива система засобів. Серед них провідними є прийоми, що відображають невловиме відчуття прекрасного, яке завжди дає музика: це компоненти високого стилю і засоби художнього опису, сама можливість застосування яких обумовлена предметом опису.

Цілком можна зрозуміти і велику поширеність синестезії; адже музика не має сама по собі зорових або відчутних образів, пов'язаних із дійсністю, вона їх лише асоціативно викликає, і ця асоціативність породжує, перш за все, образи, пов'язані зі сприйняттям іншими органами почуттів, крім слуху: звукові враження асоціюються з колірними, чуттєвими і т. п.

Отже, висока лексика, епітети, метафори і порівняння, синтаксичний паралелізм – усе це засоби передачі естетичної та емоційної інформації. Можна сказати, що частина тієї насолоди, яку відчував автор тексту, слухаючи музику, він втілює у словесних засобах. У всіх цих засобах закладені багаті ресурси варіативності, індивідуалізації та образи для порівнянь і метафор у музикознавчому тексті, окремі епітети бувають не стандартними; у кожного

автора вони можуть бути своїми. Це також відповідає специфіці об'єкта, оскільки, музика сприймається індивідуально.

Підіб'ємо підсумки нашого аналізу. Ми з'ясували, що в музикознавчому тексті міститься когнітивна, емоційна і естетична інформація, і комунікативним завданням можна вважати її передачу. Джерелом тексту є фахівець-музикознавець, а реципієнтами можуть бути і фахівці, і нефахівці. Адже окрім спеціальних термінів і інших засобів, для сприйняття яких потрібно мати високу компетентність, у музикознавчому тексті міститься великий обсяг засобів, що передають емоційну і естетичну інформацію, для сприйняття яких спеціальних знань не потрібно. Однак у будь-якому випадку ці засоби диктують нам певне трактування музики одним індивідом-фахівцем. Це трактування реципієнт сприймає як об'єктивне, визнаючи авторитет фахівця.

Ми не даємо окремої характеристики популярного музикознавчого тексту, оскільки від серйозних музикознавчих розробок він відрізняється меншою кількістю спеціальних засобів, що забезпечують об'єктивність подачі інформації (терміни, пасивні конструкції і т. п.), а також упровадженням у текст засобів розмовного стилю. В інших же своїх рисах обидва різновиди музикознавчих текстів збігаються.

Настанови для перекладача. Домінуючими, а отже, обов'язковими для передачі перекладач може вважати такі засоби:

1. Музичні терміни передаються однозначними еквівалентними відповідниками; одиниця перекладу – слово. Особливу увагу перекладач повинен звернути на інтернаціональну музичну термінологію італійського походження, яка переноситься з оригіналу без перекладу, без скорочень, а також на ті випадки, коли в одній мові прийнятний у даному контексті італійський термін, а в іншій – споконвічно мовний національний – у всіх цих випадках необхідна консультація фахівця;

2. Пасивні конструкції, теперішній час, безособова семантика підмета відтворюються у перекладі функціонально відповідними засобами;

3. Архаїчне забарвлення загального фону письмової літературної норми передається варіантними відповідниками, що мають те ж стилістичне забарвлення, або позиційну компенсацію;

4. Емоційно-оцінна лексика, гіперболи, епітети, метафори, порівняння передаються варіантними відповідниками і трансформаціями;

5. Індивідуально-авторські особливості кожного засобу;

6. Риторичні запитання, синтаксичний паралелізм, лексичні повтори передаються граматичними і лексичними відповідниками зі збереженням стилістичного прийому.

Ми виділили мистецтвознавчий тип тексту в окрему рубрику, оскільки

при всій своїй схожості з музикознавчим аналізом він вимагає від перекладача багато в чому особливого підходу. Його короткий опис, який ми подаємо, передбачає попереднє знайомство з нашим трактуванням музикознавчих текстів.

До мистецтвознавчих текстів ми відносимо статті та монографії, присвячені образотворчому мистецтву та архітектурі, супровідні тексти в альбомах репродукцій, виключаючи есеїстику на теми мистецтва.

Джерелом мистецтвознавчого тексту є фахівець-мистецтвознавець, а реципієнтами – як фахівці, так і дилетанти; в інформаційний комплекс входять всі три види інформації: когнітивна, емоційна і естетична, і комунікативним завданням є їхня передача. Однак аналіз засвідчує, що в мистецтвознавчому тексті значну роль відіграє авторське начало – набагато більш істотне, ніж у музикознавчому. Справа, вочевидь, у тому, що підхід до опису явищ музики набагато більше уніфікований і традиційний, ніж до творів мистецтва. У мистецтвознавчому тексті авторське начало торкається усіх засобів подачі інформації

Почнемо з когнітивної інформації. Поряд із загальноприйнятною термінологією мистецтва, тут зустрічаються терміни, винайдені даним автором (свого роду неологізми), а також терміни, які використовує порівняно невелика група авторів, які сповідують однакові погляди.

Решта засобів: теперішній час, пасивні конструкції, безособова семантика підмета, складні синтаксичні структури, засоби компресії (переважно скорочення) – є досить частотними; за їхньою вживаністю можна провести аналогію із музикознавчими текстами.

Зате істотно відрізняється тло письмової літературної норми, яке в музикознавчому тексті використовує застарілі варіанти, тяжіючи до високого стилю, а в мистецтвознавчому – коливається у досить широких межах – у залежності від індивідуального стилю автора в нього можуть включатися модні слова, просторіччя, жаргон.

Широко варіюється також синтаксис: від складних синтаксичних періодів до парцеляції. Засоби формальної когезії часто відсутні, семантична когезія присутня майже завжди, але трапляються також і випадки чисто асоціативних переходів від однієї мікротеми до іншої.

Переходячи до засобів оформлення емоційної інформації, відразу зазначимо, що частина їх вже названа, оскільки це нейтральне тло письмової літературної норми мови, на якому виступають терміни. До цього можна додати емоційно-оцінну лексику, емоційну інверсію і ін.

Естетична інформація представлена настільки ж великим діапазоном засобів, що і в музикознавчому тексті; тут, у залежності від уподобань автора,

може бути особлива увага приділена розгорнутому порівнянню, часто зустрічається синтаксичний паралелізм або будь-який інший засіб. Завдання перекладача – виявити у процесі аналізу риси індивідуального стилю автора і відтворити їх потрібними засобами.

Настанови для перекладача. Домінантами при перекладі мистецтвознавчого тексту є засоби, які оформлюють комплекс трьох видів інформації, зокрема:

1. Загальноприйняті терміни передаються за допомогою однозначних еквівалентних відповідностей; одиниця перекладу – слово;

2. Терміни-неологізми передаються за допомогою моделювання за словотворчою моделлю (а зовсім не замінюються загальноприйнятими, як це роблять іноді початківці-перекладачі);

3. Абсолютне сьогодення, пасивні конструкції, засоби компресії та інші традиційні засоби оформлення когнітивної інформації передаються у тому обсязі, в якому вони зустрічаються в оригіналі;

4. Конкретний різновид письмової літературної норми, яка обрана автором тексту (зі збереженням варіантних відповідностей для просторіччя, модних слів, високої лексики, якщо вони є в оригіналі);

5. Складні синтаксичні періоди, речення іноді пов'язані не засобами формальної або семантичної когезії, а асоціативно передаються за допомогою граматичних і варіантних відповідностей;

6. Особливості синтаксису, специфічні для індивідуального стилю даного автора (це може бути контраст простих і складних речень, наявність парцеляції, переважання сурядного зв'язку або щось інше), у будь-якому випадку відтворюються за допомогою граматичних відповідностей або, якщо це можливо, за допомогою позиційної компенсації;

7. Лексичні фігури стилю, якщо вони є; відтворюються ті, що вжиті в цьому тексті, зі збереженням їхньої семантичної специфіки і образної структури;

8. Емоційно-оцінні засоби передаються за допомогою варіантних відповідностей і, при необхідності, трансформацій.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Перекладіть українською мовою уривок із нижче наведеної книги Галини Віталіївни Дятлевої «Майстри пейзажу».

История пейзажного жанра.

В переводе с французского слово «пейзаж» (paysage) означает «природа». Именно так именуют в изобразительном искусстве жанр, главная задача которого – воспроизведение естественной или измененной человеком природы.

Кроме того, пейзаж – это конкретное художественное произведение в живописи или графике, показывающее зрителю природу. «Героем» такого произведения является естественный или выдуманный автором природный мотив.

Элементы пейзажа можно обнаружить уже в наскальной живописи. В эпоху неолита первобытные мастера схематично изображали на стенах пещер реки или озера, деревья и каменные глыбы. На плато Тассилин-Аджер в Сахаре были обнаружены рисунки со сценами охоты и перегона стад. Рядом с фигурками животных и человека древний художник схематично нарисовал простенький пейзаж, не дающий возможности конкретизировать место действия. В искусстве Древнего Востока и Крита пейзажный мотив – довольно часто встречающаяся деталь настенных росписей. Так, недалеко от селения Бени-Хасан в Среднем Египте были найдены скальные гробницы древнеегипетских правителей, живших в XXI-XX веках до н. э. Одна из многочисленных фресок, покрывавших стены погребальных камер, изображает дикую кошку, охотящуюся в густых зарослях. Среди росписей залов знаменитого Кносского дворца на острове Крит обнаружена роспись, названная исследователями «Куропатки в скалах».

В древнеримском городе Стабии, разрушенном, как и Помпеи, во время извержения Везувия, среди других росписей, найденных в одном из патрицианских домов, выделяется фреска «Морской порт», представляющая собой настоящий морской пейзаж.

В качестве самостоятельного жанра пейзаж появился уже в VI веке в китайском искусстве. Картины средневекового Китая очень поэтично передают окружающий мир. Одухотворенная и величественная природа в этих работах, выполненных в основном тушью на шелке, предстает как огромная вселенная, не имеющая границ.

Традиции китайской пейзажной живописи оказали большое влияние и на японское искусство. К сожалению, рамки нашего издания не позволяют

рассказать подробно о пейзажистах Китая и Японии – это тема для отдельной книги.

В Европе пейзаж как отдельный жанр появился намного позже, чем в Китае и Японии. В период Средневековья, когда право на существование имели лишь религиозные композиции, пейзаж трактовался живописцами как изображение среды обитания персонажей.

Большую роль в формировании пейзажной живописи сыграли европейские миниатюристы. В средневековой Франции при дворах герцогов Бургундских и Беррийских в 1410-х годах работали талантливые иллюстраторы братья Лимбург – создатели очаровательных миниатюр к часослову герцога Беррийского. Эти изящные и красочные рисунки, рассказывающие о временах года и соответствующих им полевых работах и развлечениях, показывают зрителю природные ландшафты, выполненные с мастерской для того времени передачей перспективы.

Ярко выраженный интерес к пейзажу заметен в живописи Раннего Возрождения. И хотя художники еще очень неумело передают пространство, загромождая его ландшафтными элементами, не сочетающимися друг с другом по масштабу, многие картины свидетельствуют о стремлении живописцев добиться гармоничного и целостного изображения природы и человека. Таково полотно «Шествие волхвов» (первая половина XV века, Метрополитен-музей, Нью-Йорк) итальянского мастера Стефано ди Джованни по прозвищу Сасетта.

Значительный шаг вперед по пути развития пейзажной живописи сделал швейцарский художник XV века Конрад Виц, показавший в своей композиции на религиозный сюжет конкретную местность – берег Женевского озера.

Более важную роль пейзажные мотивы начали играть в эпоху Высокого Возрождения. Многие художники стали внимательно изучать натуру. Отказавшись от привычного построения пространственных планов в виде кулис, нагромождения деталей, несогласованных в масштабе, они обратились к научным разработкам в области линейной перспективы.

Теперь пейзаж, представленный как цельная картина, становится важнейшим элементом художественных сюжетов. Так, в алтарных композициях, к которым чаще всего обращались живописцы, ландшафт имеет вид сцены с человеческими фигурами на первом плане.

Несмотря на столь явный прогресс, вплоть до XVI столетия художники включали в свои произведения пейзажные детали лишь в качестве фона для религиозной сцены, жанровой композиции или портрета. Ярчайшим примером тому является знаменитый портрет Моны Лизы (ок. 1503, Лувр, Париж), написанный Леонардо да Винчи.

Великий живописец с замечательным мастерством передал на своем полотне неразрывную связь человека и природы, показал гармонию и красоту, которые на протяжении вот уже многих столетий заставляют зрителя в восхищении замирать перед «Джокондой».

За спиной молодой женщины открываются безграничные просторы вселенной: горные вершины, леса, реки и моря. Этот величественный ландшафт подтверждает мысль о том, что человеческая личность так же многогранна и сложна, как мир природы. Но постичь многочисленные тайны окружающего мира люди не в силах, и это словно подтверждает загадочная улыбка на устах Джоконды.

За матеріалами сайту:

https://studbooks.net/657923/kulturologiya/peyzazh_izobrazitelnom_iskusstve

2. Здійснить переклад українською мовою запропонованих текстів із музикознавчої тематики.

Текст 1.

Оперы Джакомо Пуччини.

Здесь 22 декабря 1858 года родился Джакомо Пуччини, происходящий из древнего рода музыкантов и достойный вечно живых традиций своей родины. Он создал легко запоминающиеся мелодии, обогатив их новыми голосами жизни. Как прославленный мастер, он – через стилистически совершенные и гибкие формы – вновь утвердил во всем мире национальное содержание искусства.

«Город, гордый своим сыном, на тридцатый день после его смерти
29 декабря 1924 года».

Эту торжественную надпись и сейчас можно прочитать на мемориальной доске, прикрепленной к стене старого дома по улице ди Поджа в тосканском городе Лукка. Здесь в семье потомственного музыканта Микеле Пуччини после четырех дочерей родился мальчик, которого назвали Джакомо в честь прапрадеда, первого композитора из их рода. Ему и суждено было прославить на весь мир фамилию Пуччини.

Рано лишившийся отца, Джакомо с детских лет вынужден был зарабатывать на жизнь в качестве певчего в церкви. Четырнадцати лет отроду он получил место церковного органиста. Его импровизации, в которых нередко слышались тосканские народные напевы, а подчас и оперные мелодии, восхищали прихожан, но вызывали недовольство местного духовенства из-за

излишней «театральности». Яркой мелодической выразительностью отличались и произведения, написанные юношей под руководством К. Анджелони, в чьем классе он занимался в луккском Музыкальном институте им. Дж. Пачини. Исполнение в 1880 г. мессы, сочиненной к окончанию института, принесло Джакомо первый успех. Осенью того же года он отправился в Милан и, без труда выдержав вступительные экзамены, был принят в консерваторию.

В нелегкие студенческие годы Пуччини часто приходилось мерзнуть в нетопленной комнате, недоедать, каждое посещение театра из-за дороговизны билетов становилось событием, но он не унывал. Занимался с утра до позднего вечера. Особенно привлекали его уроки композиции у А. Понкьелли, прославившегося оперой «Джоконда». Среди друзей Джакомо – композиторы А. Каталани и будущий автор «Сельской чести» – П. Масканьи.

За время учебы Пуччини написал немало различных произведений; лучшее из них – Симфоническое каприччио, с успехом исполненное на выпускном экзамене в консерватории 14 июля 1883 г. и получившее одобрительные отзывы в прессе. Но композитор чувствовал, что его жанр – не инструментальная, не симфоническая музыка, а музыка для театра, связанная со словом, с жестом, с живым действием на сцене.

Первые 2 оперы – «Виллисы» (1883) и «Эдгар» (1885-88) – еще только подступы к самостоятельному пути в искусстве. Их традиционные романтические сюжеты, разработанные либреттистом Ф. Фонтаной, мало подходили к творческой индивидуальности Пуччини. Тем не менее, премьера «Виллис» в театре Даль Верме сделала начинающего автора известным в миланских музыкальных кругах. Критики писали о наличии в опере ряда ярких драматических сцен и лирических эпизодов, отличающихся мелодическим богатством. Талантливым композитором заинтересовался издатель Дж. Рикорди, ставший на всю жизнь его покровителем и другом.

Понимая, что основой оперного либретто должна служить сильная жизненная драма, способная взволновать публику, Пуччини уходит в поиски сюжета для новой оперы. Он останавливает свой выбор на «Истории кавалера Де Грие и Манон Леско» А. Прево. Его не смущает огромная популярность «Манон» Ж. Массне. «Это будут две абсолютно разные сестры», – убеждает он либреттистов. – «Музыка Массне французская – с напудренными париками и менуэтом, моя же будет итальянская – с отчаянием и страстью».

«Манон Леско» отличается от первых пуччиниевских опер большей драматургической цельностью, разнообразием музыкального языка. Основным средством выразительности служит мелодия – напевная, гибкая, богатая ритмически. В центре оперы – лирические сцены, связанные с характеристиками главных персонажей, с передачей их чувств и настроений.

После триумфальной туринской премьеры, состоявшейся 1 февраля 1893 г., «Манон Леско» быстро завоевала симпатии слушателей далеко за пределами Италии.

Творческий облик молодого Пуччини формировался в эпоху, когда в итальянском музыкальном театре утверждалось новое направление – веризм, громко заявившее о себе операми «Сельская честь» П. Масканьи (1890) и «Паяцы» Р. Леонкавалло (1892). Однако отдельные веристские тенденции, получившие выражение в некоторых пуччиниевских операх («Тоска», «Девушка с Запада», «Плащ»), не стали для композитора определяющими. Подобно веристам, Пуччини обращается к воплощению обыденной жизни со свойственными ей острыми конфликтами, но его произведения, наполненные тонкой поэзией и глубоким психологизмом, значительно выше типичных образцов веристской оперы с ее предельной концентрацией действия и подчеркнута экспрессивным музыкальным выражением.

Сочинением, открывшим новый, зрелый период в творчестве Пуччини, стала «Богема», написанная по роману А. Мюрже «Сцены из жизни богемы». «Я нашел сюжет, в который совершенно влюбился», – говорил композитор. Ведь для него, прошедшего в молодости через нужду и лишения, этот сюжет был до некоторой степени автобиографичным. С искренней теплотой, мягким юмором и проникновенным лиризмом рассказывает Пуччини о трогательной истории любви бедной швеи Мими и безработного художника Рудольфа. Лирические эпизоды переплетаются в опере с веселыми, живыми жанровыми картинками. Музыка гибко следует за сменой сценических образов. В «Богеме» почти нет завершенных оперных номеров: небольшие ариозо органично переходят в напевную декламацию – речитативы и диалоги. Важное значение в музыке оперы имеют лейтмотивы и их развитие.

Первое представление «Богемы» в Турине 1 февраля 1896 г. вызвало горячие споры. Автора порицали за обращение к «неоперному» сюжету, называли его произведение «оперой оборванцев». В защиту «Богемы» выступил А. Тосканини, предсказавший ей блестящую будущность. Время подтвердило его правоту. Одновременно с Пуччини над сюжетом «Богемы» работал Леонкавалло. Это послужило причиной долголетней размолвки между двумя композиторами, до того находившимися в приятельских отношениях. «Богема» Леонкавалло, поставленная через год после пуччиниевской оперы, успеха не имела.

Еще до начала работы над «Манон Леско» Пуччини думал об опере «Тоска» на сюжет драмы В. Сарду. После премьеры «Богемы» он вместе со своими постоянными либреттистами Л. Илликой и Дж. Джакозой приступил к разработке сценария. В центре сочинения, как всегда у Пуччини, – любовная

драма. Но здесь композитор впервые затрагивает тему борьбы с произволом: главные герои – певица Флория Тоска и художник Марио Каварадосси – гибнут в столкновении с миром тирании.

Премьера «Тоски» состоялась в Риме 14 января 1900 г. Оперу сразу подняли на щит сторонники веристского направления, которых привлек неистовый драматизм отдельных ее сцен. Но не это определило успех «Тоски» у публики – ее покорила красивая, выразительная, богатая мелодиями музыка Пуччини, неразрывно связанная с действием. За один год «Тоска» обошла крупнейшие театры мира.

Мысль написать оперу по пьесе «Гейша» американского драматурга Д. Беласко родилась под впечатлением спектакля, увиденного в Лондоне, куда Пуччини ездил летом 1900 г. в связи с постановкой «Тоски» в театре Covent Garden. Правдивый рассказ о трагической судьбе бедной японской девушки Чио-Чио-сан, или, как ее называли, мадам Баттерфляй (Мотылек), – глубоко взволновал композитора. «Мадам Баттерфляй» завершает центральный, наиболее интенсивный период деятельности Пуччини – период непрерывных творческих поисков и решений. Она предвосхищает характерный для оперы XX века тип монодрамы, где все события сосредоточены вокруг главного персонажа.

Образ «маленькой японочки из Нагасаки», утверждающий высокие нравственные идеалы, – самый сложный и многогранный в галерее пуччиниевских женских характеров. Основное внимание композитора направлено на раскрытие душевной драмы Чио-Чио-сан, внешнее сценическое действие в опере почти отсутствует.

Пуччини – один из первых европейских композиторов, обратившихся к японскому сюжету. Чтобы как можно достовернее передать в музыке локальный колорит, он использует подлинные японские напевы, применяет необычные сочетания звуков, хрупкие, звенящие оркестровые тембры.

Премьера «Мадам Баттерфляй» 17 февраля 1904 г. в миланском театре Ла Скала стала настоящим провалом. Виной тому в немалой степени был допущенный самим Пуччини драматургический просчет, в результате чего второй акт оказался слишком растянутым. Через 3 месяца после сделанных автором небольших изменений опера одержала блистательную победу в Брешии. В главной роли выступила молодая украинская певица Соломия Крушельницкая, которая к тому времени уже прославилась как превосходная исполнительница опер Р. Вагнера. Спустя несколько дней она получила в подарок портрет композитора со следующей надписью: «Самой великолепной и очаровательной Баттерфляй. Джакомо Пуччини, Торре дель Лаго», 1904.

Успех «Мадам Баттерфляй» упрочил мировую славу Пуччини. Его оперы ставятся повсюду, его имя произносится рядом с именами крупнейших композиторов.

«А как поют индейцы?» – спрашивал себя композитор, посмотрев в Нью-Йорке драму Беласко «Девушка с Золотого Запада» из жизни калифорнийских золотоискателей. В опере на этот сюжет Пуччини продолжает линию «Тоски» – в ней еще отчетливее выступило влияние веристских тенденций. Лучше всего автору удалось сильные драматические сцены, где раскрываются характеры главных героев – Минни и Джонсона; здесь преобладает напряженная мелодическая декламация. Существенное место отведено жанровым эпизодам, в которых благодаря тонко вплетенным в музыку джазовым элементам, интонациям и ритмам негритянского и индейского фольклора ярко запечатлен своеобразный быт «дикого Запада». Премьера «Девушки с Запада» в Нью-Йорке 10 декабря 1910 г. проходила в атмосфере сенсации, но популярности своих предшественниц опера не достигла.

Второе десятилетие XX в. было трудным для Пуччини. Гнетущая обстановка первой мировой войны заметно ослабила его творческую активность. Лирическая комедия «Ласточка» (1914-16) не стала крупным художественным достижением композитора. Перебрав множество различных сюжетов (среди них и произведения русской литературы – Л. Толстого, М. Горького), Пуччини приходит к идее создания триптиха – цикла, состоящего из трех контрастирующих друг с другом опер. Первая часть – «Плащ», основанная на стремительном развитии драмы любви и ревности, – и по типу драматургии, и по музыкальному выражению близка к веристским операм.

Лирическая середина – «Сестра Анжелика», повествующая о печальной судьбе молодой монахини, – выдержана в мягких, приглушенных тонах. И наконец, искрометный финал – веселый, озорной, в духе старых комических опер – «Джанни Скикки», сюжет которого навеян строками из «Божественной комедии» Данте.

Получившей восторженный прием на премьере в нью-йоркской Metropolitan Opera, этот шедевр Пуччини и до сих пор сохраняет свое значение лучшей части цикла.

Уже будучи тяжело больным (рак горла), Пуччини работает над своим последним сочинением – монументальной экзотической оперой-легендой «Турандот» по мотивам пьесы К. Гоцци. Героев условно-сказочного мира композитор наделяет живыми человеческими страстями. Основная сюжетная линия связана с историей неприступной, гордой и жестокой китайской принцессы Турандот, побежденной великой любовью неизвестного принца – Калафа. Масштабность и многоплановость «Турандот» обусловили

особенности ее музыкальной драматургии: контрастные сопоставления различных жанровых сфер – лирико-драматической, комической, эпической; наличие развернутых хоровых сцен; необычный характер музыки, сплавленной из европейской мелодики и подлинных китайских мотивов; разнообразие оркестровых колористических эффектов.

Закончить оперу композитор не успел, на четвертый день после мучительной операции Пуччини не стало. Тело его было перевезено в Италию и захоронено в часовне Торре дель Лаго. Первое представление «Турандот», завершённой по эскизам автора композитором Ф. Альфано, состоялось в Ла Скала 25 апреля 1926 г. Дирижировал А. Тосканини. Когда отзвучал последний аккорд, написанный Пуччини, Тосканини опустил дирижерскую палочку и, обернувшись к публике, сказал: «Здесь смерть вырвала перо из руки маэстро». Все встали. Публика разошлась в глубоком молчании.

Пуччини явился последним представителем итальянской оперной классики. Чуткий к веяниям эпохи, он постоянно искал пути обновления художественно-выразительных средств оперы. Его творчество оказало заметное воздействие на развитие европейской оперы XX столетия. Верный традициям реалистического искусства, художник-гуманист, Пуччини создал бессмертные произведения, которые навсегда вошли в сокровищницу мировой музыкальной культуры.

За матеріалами сайту: <https://www.lucca-tour.com/blog-puccini.php>

Т. Келдыш

Текст 2.

Дэниел Хоуп

КОГДА МОЖНО АПЛОДИРОВАТЬ?

(Путеводитель для любителей классической музыки).

ПОЧЕМУ НУЖНА ЭТА КНИГА

«Станут ли люди и через двадцать лет ходить на концерты классической музыки»? Если бы мне задали этот вопрос в начале моей карьеры музыканта, я бы от него отмахнулся как от несерьезного. Само собой, ответил бы я, концерты будут всегда – как автомобили, футбольные матчи и поездки в отпуск. Потому что концерты – это часть нашей жизни, а музыка в живом исполнении нужна человеку ничуть не меньше, чем воздух.

Однако со временем интерес к классической музыке заметно упал, и уверенности у меня поубавилось. Устроители концертов сетуют на

сокращающийся приток посетителей, индустрия компакт-дисков фиксирует драматическое обрушение спроса, а программы классической музыки на радио в основном обходятся крохотными «кулинарными» отрывками. Так есть ли у традиционных концертов будущее?

Когда несколько лет назад меня спросили об этом, я не стал скрывать своих сомнений: если не удастся сохранить интерес к классической музыке у публики завтрашнего дня, концертная деятельность в том виде, в каком она существует сегодня, и впрямь может умереть. Два часа сидеть неподвижно и благоговейно слушать программу, составленную по определенным – одним и тем же – правилам, для молодых людей – занятие малопривлекательное. Они требуют новых форм и не хотят, чтобы их без всякой пользы держали на дистанции с помощью устаревших ритуалов и элитарного жеманства, они хотят непосредственного переживания музыки, без боязни нарушить какие-то правила, им, не считающим себя знатоками, неприятно чувствовать себя как бы не в своей тарелке.

Из бесед с любителями музыки я часто выносил впечатление, что от посещения концерта многие отказываются, прежде всего, из-за устаревшей, старомодной атмосферы. К этому следует добавить разного рода моменты, возникающие в ходе концерта, привычные для бывалых меломанов, но для новичков совершенно непонятные. О таких, на первый взгляд, трудно объяснимых церемониальных моментах, вроде бы курьёзных обычаях и вошедших в привычку правилах игры и пойдёт речь в этой книге, включая вопрос о том, когда же, наконец, можно аплодировать. Это не музыкальный энциклопедический словарь, не правила хорошего тона и уж, конечно, не научное сочинение о музыке, а всего лишь путеводитель. И поскольку я, будучи музыкантом, часто бываю во многих концертных залах и хорошо разбираюсь в деятельности такого рода, я и предлагаю себя в качестве гида или лоцмана, который поможет ориентироваться в этой области, расскажет о музыке и её исполнителях, музыкантах, а также о том, что происходит не только на сцене, но и за кулисами.

Эта книга, надеюсь, поможет преодолеть представление о концертном зале как чуждом, неведомом мире, а может быть, подтолкнёт к занятиям музыкой. И прежде всего к тому, чтобы пойти на концерт, не отказав себе в удовольствии послушать классическую музыку – живьём.

Глава 1

ЗАЧЕМ НУЖНЫ КОНЦЕРТЫ.

Я люблю концерты. Нет ничего более увлекательного и волнительного, чем слушать Бетховена, Мендельсона, Брамса в живом исполнении. Ничто так

не способствует мгновенному выделению адреналина и гормонов счастья. Не преувеличиваю ли я?

Не исключено, что в своём восхищении музыкой я немного увлекаюсь. Но одно знаю твёрдо: кто ни разу не был на концерте инструментальной музыки, тот не догадывается, как много потерял.

Это надо испытать хотя бы раз. Побывать там, где благодаря инструментам из дерева и металла и значков и чёрточек на нотной бумаге внезапно, подобно взрыву, рождаются звуки. Это похоже на магию.

Разумеется, не все воспринимают музыку именно так. Некоторым она представляется чем-то вроде «тарзанки»: один раз попробовал – и хватит! Но большинство тех, кто стал свидетелем этого чуда, никогда уже им не пресытятся. Вопрос лишь в том, как долго это будет продолжаться. О кризисе классики говорят даже профессионалы, пророчествуя о близком конце концертной деятельности. Один известный лондонский музыкальный критик год тому назад заявил, что классическая музыка «своё отыграла». Пессимисты ссылаются на постоянно растущий средний возраст посетителей концертов. В Германии, согласно новейшим исследованиям, он приближается к 63 годам. Легко подсчитать, что самое позднее лет через двадцать музыканты будут играть перед пустыми залами – если освобождающиеся места не заполнит молодёжь. Я с ужасом представляю себе такую ситуацию. Почему так мало молодых людей испытывают желание посетить концерт? Это не может и не должно быть связано с музыкой. Во всяком случае, опросы показывают, что более пятидесяти процентам людей старше восемнадцати классическая музыка близка, однако всего шесть процентов регулярно посещают концерты или оперу.

Пятьдесят процентов – разве это не огромный шанс? Что же отпугивает молодых людей? Классика кажется им скучной или не «прикольной»? Они не в состоянии внимательно слушать дольше нескольких минут? Или им не рассказали в школе, что, кроме рока, хауса и рэпа на свете есть и другая музыка? И как быть с теми, кто интересуется музыкой, но при этом полагает, что ходить на концерты им ни к чему?

Я профессиональный музыкант и не могу относиться к этой теме равнодушно. Поэтому я использовал любую возможность, чтобы узнать, что мешает молодым благожелательно относиться к классике в живом исполнении, что их раздражает, что нагоняет на них тоску. Я говорил об этом везде, где выступал, и каждый раз спрашивал, понравилась ли моя музыка.

Ответы всякий раз были одинаковы. Оценка музыки колебалась от «очень хорошо» до «потрясно», а вот всё, что вокруг музыки, одобрения не вызывало. Слишком манерно, слишком дорого – и просто несовременно. Кроме того,

новичкам кажется, будто седовласые завсегда и предпочитают, чтобы таких, как они, было как можно меньше. Кто не особенно разбирается в классической музыке, говорили они, да ещё и не к месту аплодирует, чувствует себя лишним.

Некоторые из тех аргументов относятся к разряду предубеждений. Но со многим приходится согласиться. На подчёркнуто несовременную атмосферу давно обратили внимание не только слушатели, но и исполнители. И сегодня много делается для того, чтобы изменить ситуацию. Устроители и музыканты всё чаще пробуют себя в новых, более современных формах, экспериментируют с моделями, которые бы в большей мере привлекали молодых и в то же время не отталкивали представителей старшего поколения. Ни в коем случае не должно случиться так, чтобы лишними оказались те, кто многие годы посещает концерты.

А как же быть со специальными знаниями, без которых слушатели, по их словам, испытывают в концертном зале чувство растерянности? Такого рода переживания характерны прежде всего для молодёжи. Хочу успокоить всех, кто считает, что плохо разбирается в музыке. Не надо быть экспертом, чтобы посетить концерт, а тем более насладиться музыкой. Но это не означает, что следует навсегда оставить при себе тот багаж, с которым вы впервые пришли на концерт. Если перед концертом немного почитать о композиторе и музыке, которую он писал, вы непременно заметите, что получаете более сильное удовольствие от исполняемых сочинений. В таком случае каждое ваше новое появление в концертном зале будет лишь усиливать и обострять это удовольствие.

Только так мы даём музыке шанс, о котором говорил знаменитый скрипач Иегуди Менухин, – шанс говорить с нами. Ведь она может сказать бесконечно много. Чем дольше и интенсивнее занимаешься музыкой, тем глубже её понимаешь, и тем вернее убеждаешься, что классика того стоит. Особенно в живом исполнении.

За матеріалами сайту:

<https://www.rulit.me/books/kogda-mozhno-aplodirovat-putevoditel-dlya-lyubitelej-klassicheskoy-muzyki-read-312708-1.html>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ТЕКСТ. ПРОПОВІДЬ.

ПЛАН

1. Філософський текст як один із найбільш складних текстів для перекладу.
2. Загальноприйняті філософські терміни і авторське начало в філософському тексті.
3. Специфіка тексту проповіді і потреба особливих перекладацьких навичок для даного типу тексту.
4. Особливості перекладу цитат із Святого Письма.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

До філософського типу тексту ми відносимо статті та монографії, присвячені викладу будь-якої філософської системи. Традиційно філософський текст відноситься до найбільш складних типів тексту для письмового перекладу, він уважається свого роду каменем спотикання для перекладачів. Спробуємо розібратися, як зрушити з місця цей «камінь».

Під час аналізу філософського тексту проявляються риси, які ми виявили в науковому тексті, а з іншого боку – і деякі характерні особливості, знайомі нам із мистецтвознавчого тексту. Пов'язане це, вочевидь, із тим, що його зміст є авторською (індивідуальною) версією гранично узагальненого опису устрою світу, але подана і оформлена ця версія як об'єктивна. Комунікативне завдання тексту, отже, полягає в тому, щоб подати читачеві авторську картину світу, переконавши його в об'єктивності цієї картини логічним шляхом, засобами наукового опису.

Джерелом філософського тексту є конкретний автор, який виступає водночас і як індивідуальність, і як послідовник досвіду, накопиченого його попередниками і однодумцями. Реципієнтом може бути будь-який дорослий читач, але, чим вищою є його компетентність у галузі філософії, тим легше і повніше він сприйме закладену в тексті інформацію.

Когнітивне ядро тексту складають загальноприйняті філософські терміни. Вони виступають на тлі лексики загальнонаукового опису. Об'єктивність викладу забезпечується засобами, особливості та способи передачі яких нам добре знайомі з наукового тексту: безособова семантика підмета, дієслівні форми теперішнього часу, пасивні конструкції, безособові і

неозначено-особові речення. Високому рівню абстрактності, узагальненості відповідає номінативна і велика кількість складних слів. Увесь виклад підпорядкований логічному принципу, його реалізації слугують поширені речення, дієприкметникові та дієприслівникові звороти, різноманітність типів логічного зв'язку між елементарними реченнями, гранична експлікація когезії (формальної і семантичної). Стиль викладу не виходить за межі суворої нейтральної письмової норми літературної мови. Емоційна інформація блокована. Естетична інформація, за небагатьма винятками (такими, як виклад філософської системи у віршах), відсутня.

Проте, в філософському тексті присутнє авторське начало, і не тільки на змістовному, але і на формальному рівнях. Воно виражається, насамперед, у авторській термінологічній системі. У будь-якому філософському тексті можна виокремити терміни, що використовуються тільки даним автором, причому значення їх не завжди вводиться, і перекладачеві доводиться наводити його, спираючись на контекст і на інші елементи цієї термінологічної системи.

Особлива складність полягає у тому, що поряд із термінами-неологізмами, вигаданими автором, до системи входять переосмислені загальнофілософські терміни, яким у контексті даної філософської побудови надається нове значення. Помітити це нове значення і, отже, не помилитися у перекладі перекладач може лише в тому випадку, якщо вчитаться прискіпливо у зміст, в умовиводи автора. Якщо перекладач не попрацював над цим, переклад не відбудеться. До речі, що відображають авторське начало, відноситься і ступінь складності синтаксису (слід зазначити, що зовсім простим синтаксис філософського тексту не буває ніколи) – але тут завдання перекладача є більш простим: визначити цей ступінь і відобразити в перекладі.

Настанови для перекладача. До домінант перекладу філософського тексту відносяться всі основні засоби оформлення когнітивної інформації наукового тексту; відмінною рисою термінологічної системи тексту є їхня тришаровість:

1. Загальноприйняті філософські терміни передаються однозначними еквівалентами;

2. Терміни загальнонаукового опису передаються варіантними відповідностями з рівноправною варіативністю;

3. Терміни, що утворюють авторську систему термінів, передаються неологізмами, варіантними відповідниками або лексичними замінами з урахуванням усієї авторської термінологічної системи, для дослідження якої необхідно вивчити зміст, а також зібрати фонову інформацію (почитати інші філософські твори цього автора, літературу про нього і т.п.). До індивідуально-

авторських рис належить також ступінь складності синтаксису – ступінь цієї складності відтворюється у перекладі.

Не так уже й часто перекладачеві доводиться перекладати проповідь – текст, який являє собою звернення священика до парафіян і давно існує як в усному, так і в письмовому оформленні. Але текст цей настільки специфічний, що ніякий досвід перекладу інших текстів не допоможе перекладачеві, якщо раптом таке завдання буде перед ним поставлене. Розширення місіонерства робить це завдання у наш час цілком актуальним.

Головним завданням такого тексту є повчання, що будується на двох когнітивних пунктах, які об'єднують джерело (а це священик, який виступає від імені своєї церкви) і реципієнта (віруючі). Це, по-перше, об'єктивні відомості про навколишній світ і типові побутові ситуації. Сюди відносяться відомі реципієнту і нові для нього події у сфері політики, культури і т. п., а також добре знайомі або нові випадки з повсякденного життя різних людей, які священик використовує як основу для свого повчання. По-друге, це текст Святого Письма, який віруючим добре відомий. Отже, комунікативне завдання складається з повідомлення або нагадування цих відомостей і повідомлення на цій підставі переконливого повчання.

Засоби реалізації комунікативного завдання застосовуються у досить суворих рамках сповідницького канону, який ми можемо прирівняти до мовного жанру. У всіх сучасних європейських мовах, якими користується християнство, одним із основних стилістичних прийомів цього канону є суворе використання письмової літературної норми в різновидах, наближених до високого стилю. Цей піднесений тон цілком відповідає піднесеному релігійному почуттю, яке відчуває віруючий до ритуалів своєї віри, а проповідь є одним із його компонентів (згадайте аналогічні причини, що викликали до життя риси високого стилю в юридичному тексті). Слід зазначити, що в російській традиції оформлення проповіді особливо багато архаїчних рис, тому при перекладі архаїчну стилізацію оригіналу доводиться посилювати. При цьому перекладачеві необхідно ознайомитися із текстами інших аналогічних проповідей і на мові оригіналу, і на мові перекладу.

Іншою важливою особливістю проповіді є обов'язкове використання цитат або прихованих цитат із Святого Письма. Перекладати їх слід, використовуючи готові фрагменти тексту з наявного на мові перекладу канонічного тексту Біблії. Стиль самої Біблії, що містить велику кількість архаїзмів, підкреслює загальний піднесений тон проповіді. І стає зрозумілим, чому перекладачеві під час перекладу проповіді краще уникати модернізмів, тобто суто сучасних слів, – через небезпеку виникнення комічного контрасту між дуже сучасним і дуже давнім словом.

У проповіді часто зустрічаються біблійні імена і топоніми. Всі вони мають у мові перекладу стійкі відповідники.

Емоційний вплив проповіді будується не тільки на використанні високого стилю, але і на деяких риторичних синтаксичних засобах, таких як риторичні запитання, вигуки, риторичний період. Але передача цих особливостей еквівалентними засобами при перекладі зазвичай труднощів не викликає.

Настанови для перекладача. Домінантами перекладу тексту проповіді є лексичні та синтаксичні засоби верхньої межі письмової літературної норми, близької до високого стилю. Вони передаються за допомогою варіантних відповідностей і трансформацій. Біблійні імена і топоніми передаються не транскрипцією, а традиційною еквівалентною відповідністю. Цитати з Біблії відтворюються з канонічного тексту. Єдність стилю готового перекладу потрібно вивірити, щоб не виник випадково комічний ефект при зіткненні занадто сучасного і дуже давнього слова.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Виконайте переклад філософського тексту українською мовою, звернувши увагу на всі труднощі, що виникли під час роботи.

Фромм Э. Сущность человека, его способность к добру и злу (философская антропология).

І «Люди – овцы».

На этом великие инквизиторы и диктаторы строили свои системы, и на этом обосновали они деспотизм своей власти. Этот взгляд не был умонастроением одиночек. Гитлер и подобные ему не были одиночками в истреблении политических противников. У них был для этого соответствующий аппарат.

С другой стороны, взгляд на человека как на волка подытоживается в положении Гоббса: «Человек человеку волк». Стоит ли осуждать волка, если все мы сами в той или иной степени волки?

Но, может быть, человек одновременно и волк, и ягненок; или ни волк, ни ягненок? Ответ на этот вопрос очень важен для современности. Чтобы развить его, надо сначала поставить более общий вопрос: является ли человек по своей природе испорченным, злым, или же он в сущности добр и его природу можно совершенствовать? Не является ли первородный грех Адама и Евы – непослушание Богу – шагом к свободе? По-видимому, их непослушание входило в предначертания Всевышнего; ведь согласно пророческой мысли, человек именно потому, что он был изгнан из рая, обрел свободу творить свою собственную историю, развивать свои человеческие способности и достигать новой гармонии с самим собой и с природой как вполне развитый индивид, в отличие от прежней гармонии, в которой он еще не выступал в качестве индивида. Поскольку человек стал свободным, он волен идти в том направлении, которое он выбрал, – в направлении жизни или смерти, добра или зла. Осуществление того или иного выбора связано с применением насилия, внешней экспансии, индивидуальной или коллективной.

II Различные формы насилия.

Самой нормальной (непатологической) формой насилия является «игровое насилие». Оно не мотивировано ненавистью или стремлением к разрушению. В фехтовании, борьбе и т.п. не ставится цель убить противника.

Гораздо большее практическое значение имеет «отражательное насилие». Это, например, защита жизни, свободы, чести, собственности – своей или других. Отражательное насилие коренится в опасении, в страхе, причем страх может иметь реальную или мнимую почву, может быть сознательным или неосознанным. Этот вид насилия служит жизни, а не смерти. Он направлен на сохранение, а не на разрушение. Сюда относится также насилие, порожденное нервным расстройством; таково поведение животных и детей при желании удовлетворить ненормально функционирующую потребность. У детей источником насилия иногда может быть разрушение веры (не религиозной), вызванное даже незначительными случаями, событиями. Разочарование в жизни может породить ненависть к жизни.

У бессильного человека в качестве подмены продуктивной деятельности иногда выступает «компенсирующее насилие». Хотя человек и является объектом управляющих им естественных и социальных сил, он в то же время не только продукт обстоятельств. Он обладает волей, способностью, свободой изменить и преобразовать мир в пределах известных границ. Здесь важны не пределы воли и свободы, а тот факт, что человек не может совершенно

пассивно испытывать внешние воздействия. Он призван наложить на мир свой отпечаток, преобразовать и изменить его. Если же по причинам слабости, бесстрастия и т.п. человек не способен действовать, он испытывает страдания. Как восстановить желание действовать? Один путь – подчинить и отождествить себя с человеком или группой людей, находящихся у власти. Этим символическим участием в жизни других людей человек обретает иллюзию активности, тогда как на деле он только подчиняется, становится орудием тех, кто действует. Другой путь – и он нас больше всего интересует в данной связи – это человеческая способность к разрушению.

Для созидания жизни требуются определенные качества, которых у бесстрастного человека нет. Для разрушения жизни требуется только одно качество – использование силы. Импотент, если у него есть нож, пистолет или другое грозное оружие, может разрушить жизнь в себе и в других. Таким образом он мстит жизни за негативное отношение к нему. Компенсирующее насилие является прежде всего насилием, которое коренится в импотентности и которое является компенсацией этого недостатка. Человек, который не может создавать, желает разрушать.

Следующий вид насилия – садизм. Цель садизма – превратить человека в вещь, нечто одушевленное – в неодушевленное. И последний вид – жажда крови, когда кровавые злодеяния становятся сущностью жизни. Убивать как можно больше, и когда твоя жизнь затоплена кровью, ты сам готов к смерти. Таков принцип древнего общества: убийство с последующим самоубийством.

III. Любовь к смерти и любовь к жизни.

Влиятельность людей, подобных Гитлеру, коренится прежде всего в их способности к неограниченному желанию убивать. За это их любят некрофилы. Из остальных – одни боялись их и скорее предпочитали восхищаться ими, чем признавать свой страх, другие не чувствовали некрофильских свойств этих руководителей и видели в них созидателей, мудрецов и добрых отцов.

Жизнь характеризуется развитием в структурном и функциональном отношении, но некрофил любит все, что не растет, все механическое. Некрофилом движет желание превратить органическое в неорганическое, подойти к жизни механически, как если бы живые личности были вещами. Все жизненные процессы, чувства и мысли он стремится превратить в вещи. Он страшится жизни, потому что в ней нет механического устройства, которое можно было бы контролировать. Его единственное отношение к ценностям – обладание ими. Угроза его собственности является угрозой ему самому; если он теряет то, чем владеет, он теряет связь с миром. Вот почему мы сталкиваемся с парадоксальной ситуацией, когда он предпочитает лишиться скорее жизни, чем собственности.

Некрофилу часто снятся насилие, кровь, превращенные в машины люди. Творение, творчество совершенно противоположны некрофилу. Будучи живым, он любит не жизнь, а смерть, не развитие, а разрушение, и лозунг его жизни: «Да здравствует смерть!»

Противоположностью некрофила является биофил. Его сущность – любовь к жизни. Простейшая форма этой ориентации выражается в стремлении всех живых организмов к жизни. В противоположность утверждению Фрейда об «инстинкте смерти», Фромм придерживается положения, выдвигаемого многими биологами и философами, что врожденным стремлением всех живых существ является стремление к жизни, к сохранению существования. Как говорит Спиноза, «всякая вещь, насколько от нее зависит, стремится пребывать в своем существовании (бытии)». Он называет это самой сущностью всякого существа.

Стремление сохранить жизнь и победить смерть – это только одна сторона стремления к жизни. Другая сторона – более позитивная: живое существо имеет тенденцию к интеграции и объединению, к слиянию с различными и противоположными существами и к развитию в структурном отношении. Объединение и развитие к более сложному являются чертами не только клеток, но и всего жизненного процесса, в том числе чувств и мышления.

Человек, который всецело любит жизнь, интересуется проявлениями жизни и развития во всех формах. Он любит перипетии жизненного процесса больше, чем устойчивость. Его подход к жизни скорее функциональный, чем механический. Он видит прежде всего целое, а не части, сложное строение, а не суммативное единство.

Этика биофила имеет свои принципы добра и зла. Добро – все то, что способствует и служит жизни; зло – все то, что служит смерти. Ярким образцом морали биофила является «Этика» Спинозы. Удовольствие, говорит он, само по себе ни хорошо, ни плохо, а неприятное – само по себе плохо. И продолжает в том же духе: свободный человек менее всего думает о смерти; он мудр размышлениями не о смерти, а о жизни.

Любовью к жизни проникнуты различные направления философии гуманизма. Несмотря на различие своих концептуальных форм, они движутся в спинозовском русле. Они придерживаются того принципа, что простой человек любит жизнь, что скорбь – это грех, а радость – это добро, что целью человеческой жизни является стремление к живому и отмежевание от всего мертвого и механического.

Каковы ориентации некрофилов и биофилов в их чистых формах? Эти чистые формы, разумеется, редки. Обычно в человеке имеется смесь той и

другой тенденций. Однако важно понять не только то, насколько сильна в человеке тенденция к некрофильству, но также и то, в какой мере он осознает это. Если человек считает, что он существует в царстве жизни, тогда как он в действительности живет в мертвом царстве, то он потерян для жизни, потому что у него нет возможности возвратиться к ней.

Описание двух указанных ориентаций поднимает вопрос о том, как относятся эти концепции к жизненному инстинкту – эросу и к инстинкту смерти, т.е. как они относятся к концепции Фрейда.

Противоречие между эросом и разрушением, между влечением к жизни и влечением к смерти является поистине наиболее глубоким противоречием, существующим в человеке. Эта двойственность, однако, не является той, которая присуща полярности двух биологически врожденных инстинктов, сравнительно устойчивых и всегда борющихся друг к другу, постоянно, вплоть до окончательной победы инстинкта смерти; это двойственность между высшей и глубочайшей тенденцией жизни к сохранению жизни и ее противоположностью, которая приходит в жизнь, когда человек утрачивает стремление к жизни. И здесь инстинкт смерти начинает преобладать. Инстинкт смерти представляет собой психопатологию, а не часть нормальной биологии, как считал Фрейд. Первичную потенцию в человеке представляет жизненный инстинкт; инстинкт смерти – это вторичная потенция. Первичная потенция развивается тогда, когда имеются соответствующие условия для жизни. Если таких условий нет, то появляются и начинают доминировать некрофильские тенденции в человеке.

IV Индивидуальный и социальный нарциссизм.

Одним из самых плодотворных и глубоких открытий Фрейда является понятие нарциссизма.

Фрейд видел в этом одно из своих наиболее значительных открытий, которое дает возможность понять такие своеобразные явления, как психоз («нарциссический невроз»), любовь, садизм, а также такие массовые явления, как готовность угнетенных классов подчиняться своим правителям. Анализ роли нарциссизма позволяет лучше понять истоки национализма, национальной ненависти и психологических мотивов, ведущих к разрушению и к войне. Эта сторона фрейдовской концепции не получила серьезной разработки в трудах его последователей, по-видимому, потому, что Фрейд «замуровал» это понятие в системе своей теории либидо. Механическое понятие либидо скорее препятствует, чем обеспечивает возможность развития понятия нарциссизма. Раскрытие полного богатства этого понятия окажется более плодотворным, если использовать понятие психической энергии, которое не тождественно

понятию сексуального влечения. Так поступил Юнг, положивший начало концепции десексуализированного либидо.

Два предельных случая нарциссизма – это нарциссизм ребенка и нарциссизм душевнобольного человека. Младенец еще не относится к внешнему миру, т.е. внешний мир для него не существует, так как он не способен даже различать между «Я» и «не-Я». Мы могли бы также сказать, что ребенок не «интересуется» внешним миром. Единственная реальность, которая существует для него – это он сам: его тело, его физические ощущения тепла и холода, голод, желание спать, тактильные ощущения.

Психически больной человек находится в ситуации совершенно противоположной. Для младенца внешний мир еще не появился как реальный, в то время как для душевнобольного человека он перестал быть реальным. Например, в случае галлюцинаций чувства утрачивают свою способность регистрировать внешние события, они регистрируют субъективный опыт в категориях сенсорных реакций на внешние объекты. При параноидальных иллюзиях действует тот же самый механизм. Например, страх или подозрение, являющиеся субъективными эмоциями, оказываются объективированными таким образом, что параноик убеждается в том, что другие люди таят злые умыслы против него; этим он отличается прежде всего от невротика. Последний может постоянно опасаться, что его ненавидят, преследуют и т.д.; но он, все же, знает, что именно этого он боится. Для параноика страх превращается в факт.

Психоз является состоянием абсолютного нарциссизма, когда человек порывает все свои связи с внешней реальностью и подменяет собою реальность. Он всецело занят собою, он становится «богом и миром» для себя самого. Именно при изучении этого Фрейд впервые открыл путь к динамическому пониманию природы психоза.

Однако нарциссизм может принимать и негативные формы, проявляясь в чувстве вины, самоосуждения. Подлинное самолюбие фактически не отличается от любви к другим; самолюбие в смысле эгоистической, нарциссической любви следует искать у тех, кто не умеет любить ни себя, ни других.

Есть один тип нарциссической личности, который можно очень легко распознать. Это человек, который проявляет все признаки самоудовлетворенности, всегда высказывает тривиальные фразы; ему кажется, что он высказал нечто в высшей степени важное. Он обычно не слушает то, что говорят другие, он и не интересуется этим. Если он умен, он пытается скрыть это тем, что задает вопросы и делает вид, что интересуется. Он чувствителен ко всякого рода критике, что выражается в отрицании им ценности какой бы то ни

было критики или в ярости и вспыльчивости. Но каковы бы ни были различные проявления нарциссизма, все они характеризуются отсутствием подлинного интереса к внешнему миру.

Объектом нарциссической личности не обязательно является вся его личность. Он порой избирает своим объектом отдельный аспект своей личности: честь, разум, физическую силу, свои хорошие (часто мелочные) привычки. Часто он превозносит такие качества, которые для обычного человека не являются предметом гордости: боязливость, опасливость. Он отождествляет свое «Я» с частичным проявлением самого себя.

Не вызывает сомнения, что индивидуальный нарциссизм может стать серьезным препятствием для общественной жизни. Поэтому нарциссизм следует рассматривать как нечто, противоречащее принципу существования, потому что индивид может существовать только при условии, если он входит в состав группы.

Но в таком случае мы приходим к парадоксальному выводу, что нарциссизм необходим для выживания индивида и в то же время он является угрозой выживанию. Есть два способа разрешения этого парадокса. Первый заключается в том, что выживанию служит скорее оптимальный, чем максимальный нарциссизм; иными словами, биологически необходимая степень нарциссизма должна быть сведена до такого уровня, который совместим с социальной кооперацией. Другой способ заключается в том, что индивидуальный нарциссизм превращается в групповой нарциссизм, т.е. объектами нарциссизма становятся община, нация, религия, раса и т.д., а не отдельный индивид. Таким образом, нарциссическая энергия сохраняется, но она используется в интересах выживания группы, а не индивида.

Ряд примеров из истории показывает, что некоторые государственные лидеры «излечивали» свой нарциссизм, приспособлявая мир для того, чтобы он служил им. От Калигулы и Нерона до Гитлера и других у таких личностей видно стремление найти поклонников, чтобы с их помощью преобразовать реальность, которая удовлетворяла бы их нарциссизму, и сокрушить всех критиков. Такое интенсивное стремление является попыткой предотвратить разгул безумия. Как ни парадоксально, элемент безумия у таких руководителей приносит им также и успех. Это придает им уверенность и ту свободу от всяких колебаний и сомнений, которая оказывается весьма внушительной в глазах обычного человека.

Описание динамик индивидуального нарциссизма как явления, его биологической функции и патологии помогают понять феномен социального нарциссизма и роль, которую он выполняет в качестве одного из источников насилий и войны.

Фромм анализирует процесс перехода от индивидуального нарциссизма к групповому. Социальная функция группового нарциссизма аналогична биологической функции индивидуального нарциссизма. С точки зрения всякой стремящейся сохранить свое существование организованной группы важно, чтобы члены группы были наделены нарциссической энергией. Выживание группы в известной мере зависит от того факта, что члены ее считают жизнь группы если не более важной, то по крайней мере столь же важной, как и их собственная индивидуальная жизнь.

Групповой нарциссизм распознать не так легко, как индивидуальный. Если человек превозносит себя и принижает других, его считают грубым, неуравновешенным и даже нездоровым. Но если фанатичный оратор обращается к массовой аудитории и вместо «я» говорит: нация, раса, религия или политическая партия, то его восхваляют или восхищаются его любовью к родине, к Богу и т.п.

Во времена средневековья и Ренессанса в Европе создавались предпосылки для возникновения религиозного и политического гуманизма (в противоположность нарциссизму). Но им не суждено было реализоваться. Напротив, появились новые формы группового нарциссизма: религиозные, национальные, расовые, политические, которые оказались доминирующими в последующих столетиях. Протестанты против католиков, французы против немцев, белые против черных, арийцы против неарийцев, коммунисты против капиталистов – при всем многоликом содержании мы имеем дело с психологической точки зрения с одним и тем же явлением нарциссизма, который завершается фанатизмом и разрушением.

Значение феномена нарциссизма с духовно-нравственной точки зрения станет вполне ясным, если мы примем во внимание, что основное в учениях всех гуманистических религий можно подытожить в одном предложении: целью человека является преодоление своего нарциссизма. Пожалуй, нигде этот принцип не выражен более отчетливо, чем в буддизме. Новозаветное христианство внесло свой вклад в гуманизм заповедью любить врага своего.

Если бы человечество, все человеческое общество, а не нация, раса или какая-либо политическая система, могло стать объектом группового нарциссизма, то тогда можно было бы достичь очень многого. Если бы индивид мог чувствовать себя прежде всего гражданином мира, если бы он мог гордиться человечеством и его достижениями, то его нарциссизм имел бы объектом человеческий род, а не противоречивые компоненты человеческого рода. Если бы система образования во всех странах вместо подчеркивания достижений отдельной нации подчеркивала завоевания человечества, то звание человека оказалось бы более убедительным и воодушевляющим.

Не национальный праздник, а «день человека» должен стать важнейшим праздником в году. Но ясно, что такой шаг может быть сделан лишь в меру того, насколько широко и полно смогут все нации быть склонными к ослаблению национального суверенитета в пользу суверенитета человечества – это относится не только к политическим, но и к эмоциональным аспектам.

Для создания нового человека, которому ничто человеческое не чуждо, недостаточно только воспитания и обучения в духе гуманизма, как это полагали гуманисты Возрождения. Гуманизм как учение может воплотиться в жизнь лишь в случае, если будут изменены существенным образом социальные, экономические и политические условия, если бюрократический индустриализм будет заменен гуманистическо/социалистическим индустриализмом, централизация – децентрализацией, организация людей – ассоциацией самостоятельных граждан, вооружение – всеобщим разоружением и направлением накопленных материальных богатств на конструктивные цели.

VI Свобода, детерминизм и альтернативизм.

Возвращаясь к проблемам первой главы, спросим: добр человек или зол? свободен ли он, или детерминирован обстоятельствами? или, может быть, эти альтернативы неправильны, может быть, человек – ни то, ни другое, или же и то, и другое вместе?

Ответ на эти вопросы предполагает более общую постановку и решение вопроса о том, можно ли вообще говорить о сущности или о природе человека, а если можно, то как ее надо определить.

Здесь возникают трудности следующего порядка. Признание определенной основы, составляющей сущность человека, приводит к неэволюционной, неисторической точке зрения, которая исключает сколько-нибудь существенные изменения в человеке с самого его возникновения. Но такой взгляд трудно увязать с тем фактом, что имеются огромные различия между нашими, весьма неразвитыми предшественниками и цивилизованным человеком, каким мы его находим в последние 4 – 6 тысячелетий истории.

Однако если принять концепцию развивающейся человеческой природы и считать, что человек постоянно изменяется, то что останется от понятий «природа» или «сущность» человека? Эта дилемма не разрешается также и такими «определениями» человека, как политическое животное (Аристотель), животное, которое способно обещать (Ницше), или животное, которое производит, предвидя результат и представляя себе этот результат (Маркс). Эти определения выражают существенные свойства человека, но они не относятся к сущности человека.

Фромм предлагает разрешить дилемму путем определения сущности человека не через определенное свойство или основу, а через противоречие, заключенное в человеческом существовании.

Во-первых, человек есть животное. Однако его инстинкты по сравнению со всеми другими животными непрочны и недостаточны для того, чтобы гарантировать ему существование, поэтому он вынужден производить средства для удовлетворения своих материальных потребностей, производить орудия и развивать речь. Во-вторых, человек, подобно другим животным, имеет рассудок, что позволяет ему пользоваться мыслительными операциями для достижения непосредственных практических целей; но человек имеет еще и другую умственную способность, которой нет у животных. Он знает о самом себе, о своем прошлом и будущем – о смерти; о своем ничтожестве и бессилии; он знает о других, что они друзья, враги или неизвестные.

Человек стоит выше всякой другой жизни, потому что он есть прежде всего жизнь, осознающая себя. Человек обитает в природе, подчинен ее законам и случайностям, однако он возвышается над природой, потому что у него нет того неосознанного единства с природой, которое делает животных частью природы. Человек стоит перед страшной опасностью превращения в узника природы, оставаясь одновременно свободным внутри своего сознания; ему грозит быть частью природы и все же быть одновременно выделенным из нее, быть ни там, ни здесь. Человеческое самосознание сделало человека странником в мире – он отделен, уединен, объят страхом.

Но необходимо идти дальше этого описания и признать, что сам конфликт в человеке требует своего разрешения. Определенные вопросы вытекают прямо из установления конфликта. Что должен человек сделать, чтобы совладать с этим страхом, гнездящимся в его существовании? Что может сделать человек, чтобы установить гармонию, освободить себя от несчастного одиночества и ощутить себя в этом мире как у себя дома; как обрести это чувство единства?

Человек должен дать на это не теоретический ответ (хотя он и отражается в идеях и теориях о жизни), а ответить всем своим существом, своими чувствами и действиями. Есть одно условие, которое должно быть выполнено при любом ответе: ответ должен помочь человеку преодолеть чувство одиночества и обрести чувство единства, единения, связи с некоторым целым. Однако ни один из этих ответов сам по себе не выражает сущности человека. То, что составляет сущность, стоит под вопросом и требует ответа; различные формы человеческого существования не являются сущностью, но они являются ответами на конфликт, который сам по себе есть сущность.

Таким образом, Фромм приходит к выводу, что природа или сущность человека не есть какое-нибудь отдельное свойство, как добро или зло, а есть противоречие, корнящееся в самих условиях человеческого существования. Это противоречие требует разрешения, и имеются только прогрессивные и регрессивные способы его разрешения. То, что появляется иногда в человеке как внутреннее стремление к прогрессу, есть не что иное, как динамика поиска новых решений. Этот процесс длится до тех пор, пока не будет достигнута конечная цель, т.е. пока человек не станет всецело человеческим существом, находящимся в полном единстве с миром.

Существуют различные точки зрения на свободу воли. Критический их анализ приводит к выводу, что аргументы в защиту тезиса о свободе воли явно противоречат повседневному опыту. Позиция религиозных моралистов, говорит Фромм, идеалистических философов и примыкающих к Марксу экзистенциалистов «является в лучшем случае благородным постулатом, хотя, пожалуй, и не столь благородным, потому что она весьма неудовлетворительна для индивида. Действительно, можно ли заявлять, что человек, который вырос в материальной и духовной нищете, который никогда не испытывал любви или близости к кому-либо, который годами рос в условиях, вынуждающих к пьянству, который не имел никакой возможности изменить свои условия, — можно ли заявлять, что он свободен в своем выборе?

Не является ли это позицией, выражающей, подобно философии Сартра, дух буржуазного индивидуализма и эгоцентризма? Не является ли это современным вариантом рассуждений Макса Штирнера о «Единственном и его собственности»? Когда начинают говорить о человеческой свободе вообще, а не о свободе индивида, то проблема переводится на язык абстракций и оказывается неразрешимой, потому что один человек имеет свободу выбора, а другой утратил ее. В приложении ко всем людям мы имеем дело с абстракцией, которая является просто моральным постулатом в кантовском смысле.

Детерминистская точка зрения на свободу воли придерживается следующего положения: во всякой ситуации выбора существует только одна реальная возможность. Согласно Гегелю, свободный человек действует с сознанием этой единственной возможности. С другой стороны, с точки зрения индетерминизма в момент выбора существует множество возможностей, и человек свободен в выборе той или иной из них. Часто оказывается, что существует не одна реальная возможность, а две или даже больше. Однако никогда не случается такой ситуации, когда человек встает перед выбором бесконечного числа возможностей.

Рассматриваемые точки зрения детерминизма, индетерминизма и альтернативизма примыкают, в сущности, к системам трех мыслителей:

Спинозы, Маркса и Фрейда. Все трое видели, что человек до такой степени склонен действовать определенным образом, что эта степень склонности становится детерминацией. Но эти три мыслителя были не только философами, они были людьми, которые стремились нечто изменить и преобразовать.

Для Спинозы задачей человека, его нравственной целью является прежде всего редуцирование детерминации и достижение оптимальной свободы. Спиноза, основатель современной психологии, человек, который отдает себе отчет в факторах, определяющих человеческое поведение, тем не менее пишет «Этику». Он хочет показать людям, как можно стать свободными. Его этическая концепция – завоевание свободы. Это завоевание возможно при помощи разума, «адекватных идей» и познания, но оно возможно лишь при условии, что человек приложит труда больше, чем желают того большинство людей.

Маркс имеет перед собой ту же цель, что и Спиноза. Но если Спиноза имеет дело с индивидуальной иррациональностью, неразумностью, то Маркс расширяет это понятие. Он видит, что иррациональность индивида обусловлена иррациональностью общества, в котором он живет. Подобно Спинозе, Маркс – детерминист в смысле следующего высказывания: если ты слеп и не стремишься преодолеть свою бессознательность, то не свободен.

Но Маркс идет дальше Спинозы, он – человек, стремящийся к преобразованиям. Маркс никогда не говорил, что, как это часто утверждают, он предсказал исторические события, которые с необходимостью произойдут. Он всегда был альтернативистом. Один из крупнейших интерпретаторов Маркса – Роза Люксембург сформулировала этот альтернативизм следующим образом: в наш век человек встал перед альтернативой выбора «между социализмом и варварством».

Фрейд тоже был детерминистом и тоже стремился к преобразованиям. Чем еще может быть невроз, как не утратой человеческой свободы действовать разумно? Подобно Спинозе и Марксу, Фрейд видел, до какой степени человек детерминирован. Но его работа является попыткой найти способ лечения невроза путем самосознания, и девизом его терапии было: «Истина освободит тебя».

Человек может быть склонен как к регрессу, так и к движению вперед. Это просто другой способ для выражения того, что человек способен и к добру, и ко злу. Добро заключается в преобразовании нашего существования, в максимальном приближении его к нашей сущности; зло – в увеличивающемся отчуждении между существованием и сущностью. Таковы альтернативы. Человек свободен выбирать между альтернативами, которые сами по себе детерминированы всей той ситуацией, в которой человек себя обнаруживает.

Однако если он задавлен до такой степени, что не является средоточием своих склонностей и тенденций, то он уже не свободен в выборе.

За матеріалами сайту:

<https://zen.yandex.ru/media/amra/chelovek--volk-ili-ovca-e-fromm-5c431532f6cfb300af1c0e63>

2. Перекладіть українською мовою наступну проповідь, поясніть принцип перекладу цитат із Біблії.

Что делать, если сомневаешься?

Меня постоянно одолевает сомнение, буду ли я взят во время пришествия Христа на небо или останусь на великую скорбь. Несмотря на старания, во мне остается так много несовершенства, а ничто нечистое в святое небо не войдет. Потому я и переживаю... Мне говорят, что лучше бояться и спастись, чем быть уверенным и погибнуть. Однако такое утешение почему-то не устраивает. Что делать?

Конечно, если из двух зол выбирать наименьшее, то лучше бояться и спастись, чем бесстрашно погибнуть. Но когда есть возможность не иметь дело ни с маленьким, ни с большим злом, зачем от нее отказываться? Учение Библии о втором пришествии Господа – самое оптимистичное учение и служит утешению верующих. Мы должны утешать, а не запугивать друг друга словами о скором явлении Господа. Один брат сказал своему приунывшему другу: «Пусть сатана унывает: ему всю вечность гореть в озере огненном, а тебе принадлежит небо – радуйся!» Если вы дитя Божие, то вам нечего опасаться остаться на великую скорбь.

Библия говорит: «...Сей самый Дух свидетельствует духу нашему, что мы – дети Божии. А если дети, то и наследники, наследники Божии, сонаследники же Христу, если только с Ним страдаем, чтобы с Ним и прославиться» (Рим., 8:16,17). Сыновство Богу и вечная жизнь неразрывно связаны друг с другом! Поэтому секрет готовности встретить Христа заключается в сыновстве Богу. Будьте в нем утверждены по-библейски!

Уверенность в нашем сыновстве Богу зиждется на опыте рождения свыше.

«Иисус отвечал: истинно, истинно говорю тебе, если кто не родится от воды и Духа, не может войти в Царствие Божие. Рожденное от плоти есть плоть, а рожденное от Духа есть дух» (Иоан, 3:5,6). «Восхотев, родил Он нас словом истины, чтобы нам быть некоторым начатком Его созданий»

(Иак.,1:18). Рожденные от воды и Духа люди получают от Бога новую природу, которая влечет их к горнему прочь от мирского. Вы – дитя Божие, если у вас есть опыт духовного обновления, если основным принципом вашей жизни стало угождение Иисусу Христу.

Уверенность в нашем сыновстве Богу зиждется на познании любви Небесного Отца.

«...любовь Божия излилась в сердца наши Духом Святым, данным нам» (Рим.,5:5).Рожденный свыше несет в себе гены Небесного Отца и в силу удивительного причастия Божеского естества, любит то, что любит Небесный Отец и ненавидит то, что Он ненавидит. Быть рожденным –несравненно больше, чем быть сотворенным. Между ними такая же разница, как между куклой и живым ребенком. Если мы любим наших детей и готовы жизнь положить ради их блага, тем более умеет любить по-божественному своих чад Небесный Отец. Мне кажется, мы мало задумываемся об этом. Мы измеряем любовь Небесного Отца нашей ограниченной, эгоистичной любовью вместо того, чтобы измерять ее мерой Голгофского подвига: «Но Бог свою любовь к нам доказывает тем, что Христос умер за нас, когда мы были еще грешниками. Посему тем более ныне, будучи оправданы кровию Его, спасемся Им от гнева. Ибо если, будучи врагами, мы примирились с Богом смертью Сына Его, то тем более, примирившись, спасемся жизнью Его» (Рим.,5:8-10). Это многозначительное «тем более» дает прочное основание для нашей уверенности в надежде.

Здесь стоит упомянуть еще об одном великом даре Небесного Отца – внушении верующим праведности Иисуса Христа. Хотя после обращения к Богу многое в нас изменилось, все же оставшееся несовершенство неискупленной плоти, порождающей прегрешения вольные и невольные, смущает нас. Мы думаем: как я буду взят на небо, если продолжаю согрешать по многу раз в день?

Но вот, что говорит Библия: никто из детей Божьих не предстанет пред Господом в своей праведности. Мы будем облечены в праведность Иисуса Христа: «Говорю вам тайну: не все мы умрем, но все изменимся вдруг, во мгновение ока, при последней трубе; ибо вострубит, и мертвые воскреснут нетленными, а мы изменимся. Ибо тленному сему надлежит облечься в нетление, и смертному сему облечься в бессмертие. Когда же тленное сие облечется в нетление и смертное сие облечется в бессмертие, тогда сбудется слово написанное: поглощена смерть победою (1Кор.,15:51-54). В момент пришествия мы будем облечены в прославленные, святые, красивые тела. Вот тогда мы увидим в себе восхитительную праведность Иисуса Христа, которая была вменена нам еще на земле. Так что самое великое чудо еще впереди!

Уверенность в нашем сыновстве Богу зиждется на свидетельстве слова Божьего.

Писание мощно подпитывает нашу уверенность на встречу с Иисусом в небесах. Христос сказал: «И когда пойду и приготовлю вам место, приду опять и возьму вас к Себе, чтобы и вы были, где Я» (Иоан, 14:3). Иначе говоря, Он не напрасно отправился на небеса готовить место для возлюбленных детей. Я не могу себе представить, чтобы, приготовив место для своего дитяти, Господь по каким-то причинам отказался бы его взять туда. Это означало бы, что Христос зря старался и что Его планы не могут исполниться. Такое просто невозможно!

Прочтите заверения Христа о том, что Он не теряет искупленных где-то по дороге, как потеряли однажды Его земные родители: «Все, что дает Мне Отец, ко Мне придет; и приходящего ко Мне не изгоню вон, ибо Я сошел с небес не для того, чтобы творить волю Мою, но волю пославшего Меня Отца. Воля же пославшего Меня Отца есть та, чтобы из того, что Он Мне дал, ничего не погубить, но все то воскресить в последний день» (Иоан, 6:37-39). Неужели Христос не справится с поручением Небесного Отца сохранить искупленных? Мы дважды переезжали с места на место и ни разу мои дети не спрашивали меня: «А вы нас возьмете с собой? Не оставите одних?» Наоборот, они без страха, вместе с нами, ожидали переселения. Недаром Христос сказал: «Будьте как дети!»

Уверенность в нашем сыновстве Богу зиждется на пережитом опыте Божьего наказания.

Когда дети Божии по немощи уступают плотскому началу и грешат, обличения совести и утрата радости спасения угнетающим образом действуют на их душу (31 Псалом). Им легче оставить грех, чем продолжать жить в нем. Если же обличения совести и утрата благословений оказываются недостаточными для вразумления, в дело вступает Божественная розга, которая через боль отваживает их от греха.

«Ибо Господь, кого любит, того наказывает; бьет же всякого сына, которого принимает. Если вы терпите наказание, то Бог поступает с вами, как с сынами. Ибо есть ли какой сын, которого бы не наказывал отец? Если же остаетесь без наказания, которое всем обще, то вы незаконные дети, а не сыны» (Евр.,12:6-8).

Бог не желает, чтобы Его дети подверглись одной участи с неверными и потому наказывает непокорных немощью, болезнью и даже смертью. (1Кор.,11:29-32). Вы – дитя Божие, если у вас есть опыт перенесения Господнего наказания.

Уверенность в сыновстве Богу зиждется на опыте победы над миром.

«Ибо всякий, рожденный от Бога, побеждает мир; и сия есть победа, победившая мир, вера наша. Кто побеждает мир, как не тот, кто верует, что Иисус есть Сын Божий? (1Иоан, 5:4,5).

Благодать нового рождения дает силы изживать грех и противиться миру. Дитя Божие ощущает свою чуждость миру. Он, как белая ворона в нем. Он побеждает мир, когда не идет в след похотей плоти, очей, гордости житейской, когда безропотно принимает гонения Христа ради, когда на зло отвечает добром.

В заключении следует сказать, что не все, кто ходят в церковь и даже несут в ней служение, являются детьми Божьими.

Мой хороший друг Кэри Харди еще в юности стал членом церкви через крещение. Он был молодежным руководителем в ней, и только когда его брак стал рушиться, он увидел себя лицемером, по-настоящему покаялся и получил рождение свыше. Его семья восстановилась, он стал впоследствии одним из пасторов многотысячной церкви в городе Лос-Анжелесе. Просите Бога испытать ваше сердце, ведь ошибиться в сыновстве – смерти подобно!

За материалами сайту: <http://ryagusov.ru/590>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10.

РЕКЛАМНИЙ ТЕКСТ. ПЕРЕКЛАД ЗАГОЛОВКІВ. АФОРИЗМИ, ПРИСЛІВ'Я.

ПЛАН

1. Різноманіття рекламних текстів.
2. Лексика, стиль, ознаки рекламного тексту.
3. Особливості автора і реципієнта рекламного тексту.
4. Афоризми, прислів'я, заголовки як окремих типів тексту.
5. Палітра засобів передачі емоційної інформації в прислів'ях, афоризмах, заголовках.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

Рекламні тексти різноманітні. Ми розглянемо специфіку перекладу реклами на матеріалі письмових рекламних текстів, що складаються з власне тексту будь-якою мовою і образотворчого ряду. З розгляду вилучається відеореklama, що має більш складну структуру: рухливий відеоряд, письмовий текст (на екрані) і голосовий текст. Нас цікавлять тексти, що складаються не менше ніж із двох фраз.

Слід відразу зазначити, що в сучасному світі завдання перекладу реклами в звичному розумінні практично ніколи не ставиться. Щоб рекламний текст виконував свою комунікативну функцію, його недостатньо перекласти, він повинен бути уведений до культурного середовища мови перекладу. Ця інтеграція здійснюється, зазвичай, вже на базі виконаного начорно перекладу – і тоді реклама ніби відтворюється заново. Але навіть завдання першого етапу – переклад начорно – іноді важко виконати, оскільки в тексті реклами спостерігається надмірність функціонально значущих засобів. Інакше кажучи, рекламний текст перевантажений засобами, які спрямовані на одне – спонукати споживача придбати продукт. При такій «гуштині» інформації конфлікт форми і змісту неминучий, перекладач багато чого не зможе передати.

Текст реклами не просто розрахований на будь-якого, навіть на невідготовленого реципієнта; він активно спрямований на те, щоб гранично розширити коло своїх реципієнтів. Тому реклама, як яскравий метелик, привертає увагу здалеку – в цьому одна з функцій її образотворчого ряду. Саме

розрахунок на **масового споживача (реципієнта)** диктує заборона на використання у тексті реклами маловживаних спеціальних термінів, грубого просторіччя, діалектизмів – всі ці засоби можуть застосовуватися тільки в орнаментальній функції, тобто для «прикраси» і додаткового маркування місця виробництва продукту (так, у рекламі баварського пива зустрічається одна фраза на баварському діалекті). В організації самого тексту, розподілі інформації і деяких рисах стилістичного забарвлення слів можна вловити більш вузьке призначення реклами, пріоритетну спрямованість її на певну групу людей. Так, у рекламі часто проглядається вікова орієнтація. Дитячу рекламу, написану дитячою мовою з «помилками», відрізнити зовсім просто. Виразно помітна специфіка реклами, призначеної, в першу чергу, для людей похилого віку: теми здоров'я і безпеки, наступності поколінь у ній на першому місці. Молодіжна реклама маркована насамперед молодіжним жаргоном. Є в рекламному тексті і орієнтація на рівень спроможності: від реклами для бідних до реклами для мільйонерів. Більш вузька пріоритетна спрямованість реклами виражається як змістом і композицією (що для перекладача другорядне, тому що при перекладі ні в зміст, ні в архітектуру тексту він не втручається), так і особливими лексичними і синтаксичними засобами, еквівалентність передачі яких цілком залежить від перекладача. Так, у рекламі для літніх людей зустрічаються застарілі слова і звороти, що входять до загальнонаціонального фонду мови, але вже маловживані, і тому варіантні відповідності до них потрібно підбирати з урахуванням цього їхнього відтінку. Слова з молодіжного жаргону в молодіжній рекламі також передаються варіантними відповідниками з використанням молодіжного жаргону мови перекладу.

Читаючи текст реклами, ми не знаємо, хто її **автор**, ім'я автора ніколи не вказане, хоча достеменно відомі імена «копірайтерів», майстрів по створенню ідеї, образу реклами та її тексту, але в свідомості читача, реципієнта, ці імена не з'єднуються з відомими текстами. Відбувається це тому, що вся майстерність автора полягає в успішному вирішенні завдання, поставленого перед ним фірмою-замовником, і істинним джерелом тексту (та його власником!) є саме фірма. Разом із тим, сучасний текст реклами настільки потужно використовує ресурси, розроблені художньою літературою, і дозволяє безмежно проявляти свою індивідуальність, що багато сучасних рекламних текстів несуть відбиток індивідуальності, надаючи читачеві масу естетичних вражень. Всі ті засоби передачі естетичної інформації, про які ми будемо говорити нижче, безумовно, не безособові, їх створила конкретна людина, це плід творчої індивідуальності.

Із попередніх розмислів вже стає зрозумілим, що рекламний текст має **естетичну інформацію**. Зрозуміло, передача естетичної інформації – не головна мета реклами. Досліджуючи інформаційний склад реклами, ми можемо

її комунікативне завдання сформулювати так: повідомити реципієнту нові достеменні відомості (когнітивна інформація), забезпечити надійність засвоєння реципієнтом цих відомостей, впливаючи на його емоції і пам'ять (емоційна інформація), посиливши цю надійність тим задоволенням, яке реципієнт отримує від тексту (естетична інформація). Тоді рекламний текст виконає свою функцію, і за рекламою товару наступить його придбання.

Перекладачеві належить передати засоби, які оформляють різні типи інформації, у їхньому складному переплетінні. І все-таки спробуємо вичленувати окремі мовні засоби, що несуть один вид інформації або відразу декілька, щоб визначити домінанти перекладу – адже, як уже говорилося, реклама має колосальну надмірність засобів, що слугують її комунікативному завданню. Зменшувати цю надмірність можна, але її бажано зберегти. При цьому проблема вибору того, що домінує, стає особливо складною.

Обсяг **когнітивної інформації**, яку містить реклама, невеликий. Це назва фірми, точне найменування товару, його технічні характеристики, ціна, контактні відомості (телефони, адреси), позначення термінів поставки, відсоток знижки тощо. Оформляється ця інформація за допомогою нейтральної однозначної позаконтекстуальної лексики, близької за влучним висловом до термінів, а також за допомогою цифр. Передача цих засобів мовою перекладу не являє складнощів, усі вони мають однозначні еквівалентні відповідності. Складність з'являється відразу, як тільки когнітивний компонент (наприклад, назва фірми) втручається до будь-якої фігури стилю, наприклад, римується із іншим словом (щось на зразок російської реклами: «Батарейки Джи-Пи. Увидел – купи!»(рос.)). Бувають унікальні випадки, коли при перекладі подібного тексту вдається зберегти і назву фірми, і наявність рими, і семантику обох слів, що римуються одне з одним. Але, зазвичай, перекладач постає перед вибором:

1. Не зберігати риму, але зберегти значення кожного слова;
2. Зберегти перший компонент рими – «Джи-Пи», але вірш, зі словом, яке не римується зі словом «купити» буде зруйнованим;
3. Не ставити назву фірми в позицію рими, а зі словом зі значенням «купити» заримувати будь-яке інше.

Чому ж надати перевагу? Які втрати будуть мінімальними, якщо ми хочемо, щоб текст виконував своє комунікативне завдання? У наших міркуваннях спробуємо спочатку відштовхнутися від протилежного і відповісти на питання: «Без яких компонентів цей текст взагалі припинить виконувати своє комунікативне завдання?» І відразу з'ясується, що ми можемо обійтися без рими, без постановки назви фірми в позицію рими і навіть без слова зі значенням «купити». Але ми в жодному випадку не зможемо обійтися без назви

фірми! Якщо вона зникне, реклама товару втратить будь-який сенс. Ось і відповідь: абсолютним пріоритетом у рекламному тексті користуються компоненти, що несуть когнітивну інформацію; саме вони є інваріантними компонентами змісту, а все інше є лише «гарніром» або, радше, «гострими приправами», які дозволяють когнітивній інформації рельєфно виділитися і запам'ятатися. Ніхто не візьметься точно визначити, яка з цих емоційних і естетичних «приправ» подіє на читача сильніше: рима, гра слів, метафора чи щось інше. Ясно тільки, що не значення слова саме по собі, а його позиція у реченні, його емоційне забарвлення, повторення самого слова, той факт, що воно заримоване з іншим, виділяє слово на тлі інших. Ось тому досвідчений перекладач швидше за все обере варіант 2, який забезпечить і збереження когнітивного компоненту – назви фірми «Джі-Пі», і його помітність на тлі решти тексту. Якщо і це не вийде, то він піде по третьому шляху, послабивши виділеність слова «Джі-Пі», але зберігаючи і його, і «приправу» зокрема. І найслабкішим вирішенням буде вибір варіанта один: він буде свідчити про недостатній професіоналізм перекладача (не віриться, що неможливо знайти риму до двох слів, якщо з них потрібно заримувати два будь-яких, і лише одне з трьох не має варіантних відповідностей!). Носієм емоційної інформації у цьому тексті є структура спонукального речення, а її перекладач на мові перекладу відтворить без проблем.

Аналізований приклад подає надію, що в більшій чи меншій мірі перекладач може передати всі інформаційні компоненти, але інваріантним серед них все ж є когнітивний. Однак бувають і безнадійні ситуації. Ось перед нами готова, вже перекладена з німецької рекламна фраза: «Шварцкопф – на чолі красивого волосся». Залишимо на совісті перекладача неповну відповідність цієї фрази нормам літературної української мови. Зараз йдеться про те, як переданий когнітивний компонент – назва фірми з виготовлення шампунів і косметики «Шварцкопф», і про те, чи вдалося передати естетичну «приправу» до нього. У російському перекладі неясно вгадується обґрунтування поняття «голова» (волосся на голові, голова-глава, в словосполученні «бути на чолі» реалізується друге значення слова «голова» – головний, перший, кращий). Але в оригіналі воно будується на «пожвавленні» самостійного значення компонента «копф», який у власній назві «Шварцкопф» власної семантики не має, а як окрема коренева морфема має значення «голова»! Тут перекладач безсилий: «оживити» морфему іноземної мови не вдасться, єдиний вихід – компенсувати гру слів якою-небудь іншою стилістичною фігурою, наприклад, римою, або ввести переклад компонентів власного ім'я та побудувати гру на них.

Ми настільки детально зупинилися на двох маленьких прикладах передачі лише однієї одиниці когнітивної інформації, щоб наочно показати, які

складнощі може приховувати її пріоритетність та інваріантність.

Основним тлом, на якому виступають мовні засоби, що оформлюють когнітивні, емоційні та естетичні компоненти інформаційного комплексу реклами, зазвичай, є письмова літературна норма мови, але той варіант, у якому вона виступає, увібрав у себе численні риси усного мовлення; окрім того, межі цієї норми в рекламі розмиті і допускають відхилення як у бік високого стилю (зрідка), так і в бік просторіччя. Проте в рекламі зустрічаються нейтральна лексика і нейтральний порядок слів.

Перейдемо до засобів передачі **емоційної інформації**. Найбільш широко та розгалужено у будь-якому рекламному тексті представлені емоційно-оцінні засоби, які супроводжують характеристику продукту. Абсолютно переважає позитивна оцінка, яка виражається прикметниками, прислівниками та іменниками з семантикою високого ступеня якості, причому оцінка ця часто перебільшена. Для вираження гіперболи позитивної оцінки слугують граматичні засоби, такі як найвищий ступінь прикметників і прислівників, а також лексичні: прислівники і частки з функцією посилення, морфemi з семантикою посилення якості («понад», «супер»), займенники з узагальнюючою семантикою, які поширюють судження на всіх представників роду людського («Про таку машину мріє кожен»). Функцію гіперболи часто виконують у рекламному тексті слова і вислови з забарвленням просторіччя і жаргону («Я просто тащусь!»), а також лексика, наближена до високого стилю («невимовно», «чудовий»). З усного розмовного побуту в рекламу прийшли кількісні гіперболи («У сто разів краще»).

Носіями емоційної інформації є «модні» слова, а також іноземні слова і вислови. «Модні» слова дають читачеві додатковий позитивний емоційний імпульс: вони сигналізують про те, що людина не відстає від моди, вона не гірша за інших і з нею можна говорити на «модному» жаргоні. Частина іноземних слів (зараз – переважно з англійської) виконує ту ж функцію «модних» слів. Інші підкреслюють міжнародний статус рекламного тексту. Іноді іноземні слова слугують засобом екзотичного оформлення характеристики продукту, відображаючи колорит країни походження (наприклад, фрази іспанською мовою у рекламі іспанських вин або французькі мовні звороти в рекламі французьких парфумів). Тій же меті можуть слугувати діалектні включення у рекламний текст (фраза на швейцарському діалекті німецької мови в німецькій рекламі швейцарського сиру). Іноді в рекламний текст вміщують відомі вислови іноземною мовою (латиною, французькою та ін.), які імпонують читачеві, оскільки розраховані на його високу освіченість, і таким чином його сприйняття рекламного тексту супроводжується додатковими позитивними емоціями.

Потужним засобом передачі емоційної інформації у рекламі є і синтаксис. Ми вже зазначали, що в рекламному тексті зустрічаються речення з нейтральним порядком слів. Але значно частіше використовуються емоційна інверсія, риторичні питання і вигуки, парцеляції, незакінчені речення, синтаксичний повтор (паралелізм). Взагалі для реклами характерним є повтор на будь-якому рівні – від фонемного до абзацного. Фонемний і морфемний повтори є, зазвичай, додатковим засобом виділення когнітивних компонентів – найчастіше назв фірм і товарів (у германських мовах надзвичайно поширений традиційний для німецької культури алітераційний повтор першої фонемі в слові; в російській мові більшпопулярною є кінцева рима). Лексичний повтор багатofункціональний: найчастіше його функція – ще раз нагадати провідні когнітивні компоненти (назва фірми, товару); він також може передавати схвильований тон тексту або ж підкреслювати синтаксичний повтор. Синтаксичний повтор (паралелізм) використовується також широко: повтор однорідних членів речення слугує, наприклад, для всебічної характеристики товару і водночас – для посилення емоційної напруги; повтор елементарних речень однакової структури застосовується насамперед для створення ефекту несподіванки – коли контекстуально очікуваний компонент замінюється несподіваним (*до речі, він, зазвичай*, і містить назву фірми або товару, наприклад: «Посадити дерево. Народити сина. Купити «Арістон-діалоджік»») – реклама пральної машини).

Ефект несподіванки – важливий аспект емоційної інформації, яку несе реклама. Ще один засіб його створення – контраст лексики з різним стилістичним забарвленням: нейтрально-просторічна, висока-груба тощо. І нарешті, найбільшим розмаїттям засобів вирізняється оформлення естетичної інформації. Частина їх ми вже перерахували в розділі, присвяченому емоційним засобам: адже і фонетичний повтор, і синтаксичний паралелізм мають естетичне навантаження. Алітерація і асонанс, авторські парні словосполучення, гра слів, побудована на багатозначності або стилістичному контрасті, рима, ритм прози, метафора, порівняння – ось далеко не повний перелік засобів, які «прикрашають» рекламний текст і змушують читача відчувати задоволення від його форми.

Настанови для перекладача. Серед домінант перекладу рекламного тексту пріоритетне становище посідає лексика, що оформлює когнітивну інформацію. За своїми характеристиками вона є близькою до термінології (однозначна, нейтральна, незалежна від контексту) і передається за допомогою однозначних еквівалентів. **Інші домінанти перекладу** можна визнати рівноправними, але при необхідності вибору перекладач намагається передати в першу чергу ті, які слугують додатковими засобами виділення когнітивних

компонентів:

1. Емоційно-оцінна лексика з семантикою позитивної оцінки передається варіантними відповідниками;

2. Засоби вираження гіперболи позитивної оцінки: найвищий ступінь прикметників і прислівників, прислівники і частки з функцією підсилювачів, морфеми з семантикою посилення якості, займенники з узагальнюючою семантикою, оцінні висловлювання із просторічним забарвленням, лексика, наближена до високого стилю, багаточисельні гіперболи розмовної мови передаються відповідними граматичними і лексичними варіантними відповідниками;

3. «Модні» слова передаються варіантними відповідниками, якщо в мові перекладу такі ж за значенням слова є «модними», або компенсуються іншими за значенням «модними» словами мови перекладу;

4. Іноземні слова, мовні звороти і цитати переносяться у текст без змін;

5. Діалектні слова і звороти компенсуються просторіччям або нейтралізуються;

6. Специфіка синтаксису: емоційна інверсія, парцеляція, незакінчені речення, риторичні питання і вигуки передаються граматичними відповідниками;

7. Повтори всіх рівнів: фонетичний, морфемний, лексичний, синтаксичний передаються завжди зі збереженням принципу повтору, але при неможливості зберегти відповідну фонему або відповідного значення лексеми вони замінюються на інші; якщо немає можливості зберегти кількість компонентів повтору, число їх зменшують;

8. Гра слів, метафори, порівняння, авторські парні словосполучення та інші лексичні фігури стилю передаються зі збереженням принципу побудови фігури або компенсуються іншою стилістичною фігурою;

9. Тло літературної норми мови відтворюється в тій мірі, в якій воно присутнє в оригіналі, за допомогою варіантних відповідностей;

10. Стилістично забарвлена лексика: просторіччя, жаргон, високий стиль і ін. передаються варіантними відповідниками зі збереженням забарвлення, яке цій лексиці притаманне в оригіналі.

Тепер перейдемо до розгляду **афоризмів, прислів'їв, заголовків**. Може скластися враження, що ми пропонуємо об'єднати в цій рубриці абсолютно різні текстові явища. Але ці різні за походженням і функціями маленькі тексти мають дуже схожі текстові ознаки, тому підхід до їхнього перекладу в тих провідних аспектах, які ми досліджуємо під час перекладацького аналізу, принципово однаковий.

Перш за все, відповімо на питання, чому ми вважаємо їх самостійними

текстами, які заслуговують виділення до особливого типу. Адже такий підхід далеко не тривіальний: афоризми традиційно вважають особливим літературним жанром, прислів'я завжди розглядалися як «мовні звороти», тобто, текстова самостійність за ними не визнавалася, заголовки ми зазвичай вважаємо частиною того тексту, який вони називали. Тим часом і афоризми, і прислів'я, і приказки є змістовною і формальною єдністю й виконують особливі, самостійні комунікативні завдання. Ці завдання полягають у повідомленнях про навколишній світ гранично узагальненого характеру, заснованих на життєвому досвіді (афоризми і прислів'я), або повідомленнях узагальненого уявлення про зміст подальшого тексту (заголовки), причому відомості ці художньо оформлені. Розглянуті тексти мають певний комплекс когнітивної, емоційної і естетичної інформації і мають свою замкнуту структуру.

Найбільшим за обсягом із них може мати текст **афоризму**. Він може бути сюжетним і складатися із декількох фраз, висловлювати судження, уміщене в одній фразі, з суб'єктом і предикатом, або ж являти собою словосполучення, оформлене як називне речення. Завдяки узагальненості свого змісту вони набули текстового статусу. Їх збирають і публікують у окремих збірниках, де вони ізольовані від контексту, в якому виникли, і все ж є для людей джерелом інформації. **Прислів'я** завжди оформлені як двоскладові речення, хоча деякі їхні компоненти бувають представлені в згорнутому вигляді. Структура **заголовка** варіюється від слова до повноскладового речення.

Джерелом інформації, яку передають наші мінітексти, є **автор** (афоризми, крилаті слова, заголовки) або **народ** (прислів'я). Коли ми знайомимося з одним із цих текстів, ми визнаємо об'єктивність того, що нам повідомляється. Ситуативний контекст – той життєвий досвід, який є у кожної людини, дозволяє нам визнати достеменність повідомлення. Виражається ця об'єктивність формами теперішнього часу дієслова, загальною семантикою підмета («Всяк кулик своє болото хвалить»). У випадку, коли мова йде про заголовки, об'єктивність забезпечується тією компетентністю, яку має автор стосовно власного тексту: адже йому краще знати, який мінітекст відобразить повно і всебічно наступний основний текст. Читач же просто довіряє компетентності автора; особливими мовними засобами вона не виражена.

Оскільки змістова сторона текстів відрізняється граничною узагальненістю, вони майже ніколи не містять слів із однозначною віднесеністю. У виняткових випадках, якщо в текстах афоризмів, крилатих слів або заголовків містяться імена, топоніми, терміни, вони перекладаються за допомогою однозначних еквівалентів. А в прислів'ях навіть особисті імена носять узагальнений характер, тому при перекладі можуть бути замінені

іншими іменами, що мають функцію узагальнення.

Палітра засобів, що передають емоційну інформацію, є дуже широкою. Тут може зустрічатися емоційно забарвлена лексика оцінного характеру, слова високого стилю, просторіччя (застарілі компоненти просторіччя у прислів'ях), риторичні запитання та вигуки, емоційна інверсія та ін. Однак найяскравішою особливістю афоризмів, прислів'їв та заголовків (виняток – заголовки тих текстів, які спеціалізовані на передачі когнітивної інформації: науковий текст, текст інструкції і т. п.) є специфіка естетичної інформації, яка в них міститься. Багато з цих текстів є художніми мініатюрами.

Почнемо з **фонетико-ритмічних особливостей**.

Слова цих міні-текстів часто, особливо в германських мовах, пов'язані особливим орнаментальним засобом – початковою алітерацією – повтором приголосного або голосного на початку двох або більше слів. Крім того, ці тексти часто організовані ритмічно: вони можуть розбиватися на дві половини з однаковим ритмом, і тоді ритм підкреслює логічну формулу тотожності, або весь їхній ритм уподібнюється до силабо-тонічного розміру, як у першому прикладі (уподібнення до хорею). Підкреслює ритмічну двочастинну структуру і внутрішня рима («Закінчив діло – гуляй сміло»). Далі слід зазначити різноманітні лексичні фігури стилю, якими буквально рясніють афоризми і заголовки: це метафора, синестезія, порівняння, оксюморон тощо. Виняток становлять прислів'я – тексти більш архаїчні, де немає різноманітності образних лексичних засобів, зате орнаментального значення набувають архаїчні форми, структури і лексичні архаїзми.

Ми перерахували далеко не всі засоби оформлення **естетичної інформації** в афоризмах, прислів'ях і приказках, але така їхня концентрація у тексті малого обсягу свідчить про важливість естетичного боку цих текстів і змушує перекладача дбати про їхню передачу.

Перш ніж зробити висновки для перекладача, нагадаємо, що одному різновиду з описаних вище текстів, а саме – прислів'ю, в мові перекладу можна знайти готову відповідність з тим же змістом. Йдеться про дії перекладача виключно в тих випадках, коли готова відповідність відсутня і потрібно при перекладі самостійно вибудувати міні-текст, орієнтуючись на **домінанти перекладу**.

Отже, **настанови для перекладача**. Домінанти перекладу афоризмів, прислів'їв, заголовків забезпечують виконання цими текстами комунікативного завдання – повідомити значущі узагальнені відомості, зодягнені в художню форму. У зв'язку з цим на перший план виступають такі засоби:

1. Форми теперішнього часу, збірна семантика є виразником когнітивної інформації, яка передається граматичними і лексичними варіантними

відповідниками;

2. Емоційно-оцінна лексика, висока лексика, просторіччя, застаріле просторіччя, риторичні запитання і вигуки, емоційна інверсія передаються варіантними відповідниками і трансформаціями зі збереженням стилістичного забарвлення;

3. Фонетичні повтори: алітерація, асонанс, кінцева і внутрішня рима передаються, зазвичай, із заміною фонем на якісно інші, але принцип і позиція повтору зберігаються; при необхідності можна зменшити кількість компонентів повтору, а при перекладі з інших мов на російську чи українську компенсувати початкову алітерацію або асонанс кінцевою римою, яка в російській традиції оформлення таких текстів є досить частотною;

4. Ритмічний малюнок – уподібнення до будь-якого розміру, однакова ритмічна побудова двох частин логічної фігури тотожності передаються у перекладі за допомогою відтворення ритму оригіналу або його компенсації за допомогою іншого ритмічного малюнка; сам факт ритму зберігається;

5. Метафора, синестезія, оксюморон, тощо передаються варіантними відповідниками зі збереженням структури і особливостей даного способу;

6. Архаїзми форми, структури, лексичні архаїзми, зазвичай, передаються за допомогою позиційної компенсації (форми, лексика) або за допомогою граматичної компенсації (синтаксис).

При перекладі заголовків перекладачеві необхідно ознайомитися зі змістом тексту, до якого належить заголовок; саме тому остаточний варіант перекладу заголовка пропонується тільки після перекладу основного тексту.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Перекладіть запропонований рекламний текст українською мовою, зберігаючи всі засоби передачі емоційної та естетичної інформації.

«ОВЕСОЛ» –

генеральная чистка печени!

Еще великий академик Вернадский писал: «Ни один вид не может существовать в созданных им отходах». И все признаки апатии, аллергий, бронхиальной астмы, нейродермитов и даже ожирения, есть не что иное, как зашлакованность организма, поэтому иногда гораздо эффективнее начать с очищения органов и систем. Существует множество лечебных и профилактических методик очищения. В условиях стационара детоксикация организма проводят гемодиализом и плазмаферезом, а дома до сих пор применяют «варварский» метод очищения печени, чередуя прием растительного масла и сока лимона (что часто заканчивается осложнением).

Сегодня ученые компании «Эвалар» предложили **принципиально новый способ глубокой и бережной чистки печени – натуральное средство «ОВЕСОЛ»**. «ОВЕСОЛ» буквально «промывает» печень от образовавшихся ядовитых и балластных веществ, ведь в таблетках используется трава овса молочной спелости в сочетании с желчегонными травами и экстрактом куркумы. Безболезненная процедура очищения печени средством «ОВЕСОЛ» – благо для всего организма.

И уже **после первого профилактического курса «трудиться» печень будет налегке, без шлаков и токсинов**. Чистка печени таблетками «ОВЕСОЛ», чтобы содержать свой организм в чистоте, полезна здоровым людям, людям с заболеваниями печени и желчного пузыря, при кожных проблемах (экземе, дерматитах, псориазе). Ведь именно с очищения печени начинают лечение опытные врачи.

Растительное средство «ОВЕСОЛ» и создано для генеральной чистки печени!

Спрашивайте «ОВЕСОЛ» во всех аптеках города!!!

За матеріалами сайту:

http://www.trud.ru/article/10-02-2005/83511_fitodoktor_evalar_rekomenduet.html

2. Відшукайте сталі словосполучення в українській мові, відповідні до російських приказок та прислів'їв; якщо таких відповідників немає, перекладіть приказку чи прислів'я українською мовою, зберігаючи значення, та, по можливості, мінімально відступаючи від оригіналу.

1. А Васька слушає да ест.
2. А там хоть трава не расти.

3. Баба с возу – кобыле легче.
4. Бабка надвое сказала.
5. Без меня меня женили.
6. В семье не без урода.
7. В тихом омуте черти водятся.
8. Голод – не тетка.
9. Два соловья на одной ветке не поют.
10. Живет, как у Христа за пазухой.
11. За что боролись, на то и напоролись.
12. Земля круглая – на краях встретимся.
13. Из песни слова не выкинешь.
14. Кашу маслом не испортишь.
15. Любишь медок – люби и холодок.
16. Милые бранятся – только тешатся.
17. На безрыбье и рак рыба.
18. На наш век хватит.
19. Назвался груздем – полезай в кузов.
20. Нет худа без добра.
21. Одна голова хорошо, а две – лучше.
22. Первый блин – комом.
23. Положил зубы на полку.
24. Растет не по дням, а по часам.
25. С волками жить – по-волчьи выть.
26. Трусливому зайцу и пенек – волк.
27. У кого что болит, тот о том и говорит.
28. Хрен редьки не слаще.
29. Что в лоб, что по лбу.
30. Яблоко от яблони недалеко падает.

(З Інтернету)

3. Перекладіть наступні афоризми українською мовою, зберігаючи палітру засобів передачі емоційної інформації.

1. «А все-таки вертится!, но в какую сторону?»

Станислав Ежи Лец

2. «Вглядишь в ошибки человека – познаешь степень его человечности. А вглядишь в его успехи – познаешь степень его жестокости».

Стас Янковский

3. «Вот она, наша история, – вздохнул жук на навозной куче, – и кроме нас никто в ней разобраться не сможет».

Михаил Мамчич

4. «Вечные каникулы – хорошее определение ада».

Бернард Шоу

5. «Мы пьем за здоровье друг друга и портим собственное здоровье».

Джером Клапка Джером

6. «Самое высокое удовольствие – это доставлять удовольствие другим».

Пьер Буаст

7. «Больной выздоровеет, пьяный протрезвится, черноволосый – поседеет, но глупец останется глупцом».

Шолом-Алейхем

8. «Глупость настолько непроходима, что ее невозможно исследовать до дна, в ней не рождается никакого отзвука, она все поглощает без возврата».

Оноре Бальзак

(З Интернету)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 11.

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ – ПЕРЕДАЧА ЧАСОВОЇ ДИСТАНЦІЇ І РИС ЛІТЕРАТУРНОГО НАПРЯМКУ. ПЕРЕДАЧА ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ АВТОРА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ. ПЕРЕКЛАД ПОЕЗІЇ.

ПЛАН

1. Художній текст як синтез усіх жанрів.
2. Передача часової дистанції в художньому тексті.
3. Передача рис літературного напрямку.
4. Передача індивідуального стилю автора.
5. Особливості перекладу поетичних жанрів.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

Проблемам перекладу художнього тексту присвячено найбільше книг. Познайомившись із ними, можна зробити висновок: проблем при перекладі художньої літератури виникає стільки, і вони такі непередбачувані і складні, що краще в них і не заглиблюватись, а перекладати «як бог на душу покладе», дуже при цьому і не переймаючись духом оригіналу. Що ж, це непоганий шлях. На інтуїтивному рівні можна випадково потрапити в унісон і створити вдалий переклад. А можна і не створити. І, швидше за все, недосвідченому перекладачеві вдасться другий варіант.

Про перекладача художньої літератури частіше, ніж про перекладача нехудожніх текстів, кажуть, що він «узявся не за свій текст». У цьому судженні є частка правди. Буває, що при всьому своєму досвіді і розумінні тексту у перекладача до автора, що називається, не лежить душа. І тоді, попри все вміння передати складні нюанси стилістики автора, перекладач не з'єднає їх у прекрасну гармонію... Але набагато частіше зустрічаються «халтура» і невігластво. Елементарне невміння працювати з художнім текстом, небажання заглибитись у «ази» підходу до нього, підкріпити натхнення так званім «холодним розрахунком». Інакше кажучи, частіше зустрічається непрофесіоналізм.

Наш опис перекладацьких проблем художнього тексту не претендує на повноту, оскільки про це можна говорити вкрай довго, проте він ставить собі за мету накреслити абетку прийомів роботи перекладача з художнім текстом, визначити базову стратегію підходу до нього.

Хочеться, щоб створилася ситуація, схожа на навчання водінню автомобіля:

ти складаєш іспит на водійські права, але це не означає, що ти навчився водити машину. Ні, ти тільки познайомився із необхідними «азами» водіння, а справжнє вміння прийде потім, не скоро. Отже, проведемо приблизний аналіз основних аспектів перекладу художнього тексту, зупинившись на найбільш поширених «важких» моментах і місцях, де перекладач найчастіше може спіткнутися і зазнати фіаско.

Для початку, слід розібратися, а для чого нам потрібні художні тексти? Може це надмірність? Збочення? Адже ніяким практичним справам вони не слугують. Але ми читаємо їх, ми тягнемося до них, а деякі люди і дня без них прожити не можуть. Більше того, всі інші тексти живуть недовго, у них короткий вік: наукова стаття живе кілька десятиліть, інструкція – кілька років, діловий лист – кілька днів. Художні тексти живуть століттями. І люди постійно повертаються до них. Повертаються до Шекспіра, який написав свої трагедії і сонети чотириста років тому, повертаються до Гомера, який створив «Іліаду» і «Одіссею» тринадцять століть тому. Чому? А тому, що читання текстів може бути задоволенням, вишуканим задоволенням, доступним тільки Людині. І людина не втомлюється до цієї насолоди повертатися, перечитуючи вікопомні рядки...**Виявляється, художня література – це тексти, спеціалізовані на передачу естетичної інформації.**

Засоби її оформлення різноманітні, і ми повернемося до них пізніше. А тепер спробуємо визначити, чи є в цих текстах, і в якому вигляді, інші **типи інформації**.

По-перше, чи є в них **когнітивна інформація**, тобто об'єктивні відомості про навколишній світ? У художніх текстах зустрічаються власні назви, але часто це імена вигадані, як і багато дат; реальні зазвичай топоніми – назви країн, міст, – але навіть це є зовсім не обов'язковим, а в науково-фантастичному тексті вони, зазвичай, вигадані.

Але зустрічаються в художньому тексті документальні цитати з інших текстів, та їхня документальність іноді уявна. Зустрічаються достеменні описи конкретних географічних місць, але цю достеменність ще потрібно перевірити: не виняток, що автор щось додав від себе. Отже, **когнітивна інформація** у художньому тексті існує на задньому плані, і вона не цілком достовірна. Автор, безсумнівно, так чи інакше, використовує її у своїх художніх вимислах, іншими словами – вона підпорядкована естетичній інформації.

З цією ж метою використовується і **емоційна інформація**, вірніше, засоби її втілення. Вони набувають у художньому тексті естетичної функції. Зустрічається, наприклад, яскрава розмовно-просторічна лексика, але вкладена вона в уста героя твору – вигаданої особи. Риторичні питання звернені до читача від імені автора-оповідача, тобто також уведені в єдину художню

систему твору.

Тепер уточнюємо наші уявлення про **джерело і реципієнта**. Джерелом у даному випадку, безумовно, є автор тексту, причому не як представник будь-якої групи людей або професійного середовища, а автор особисто, автор як індивід, і організовує він свій текст, орієнтуючись на свою авторську індивідуальність, орієнтуючись на традиції літературного жанру (байка, сонет, драма вимагають дотримання певного канону).

Але найцікавіше полягає у тому, що автор пише текст, не лише розраховуючи на читача, а й для себе – йому необхідний цей текст як засіб самовираження. А реципієнтом, здавалося б, може бути будь-яка людина. Так, у нашому побуті ми так і вважаємо. І навіть дбаємо про те, щоб «долучити» до художніх творів усіх і кожного. Але виявляється, що в художньому творі, формально доступному усім, кожен читач «вчитує» своє, люди не сходяться в думках, вони беруть із цього тексту різний набір інформації!

Багатшаровість і різноманітність естетичної інформації це дозволяє. Що візьме читач з тексту, залежить від самого читача, від його читацької індивідуальності. Отже, у схемі джерело-реципієнт відбувається передача інформації від однієї індивідуальності (автор) до іншої індивідуальності (читач).

Повертаємося до засобів оформлення **естетичної інформації**. Нам не вдасться перелічити і прокоментувати всі. Тим більше, що перелік їх нескінченний – автори невпинно винаходять все нові засоби. Тому ми звернемося лише до деяких, частотних, і тут же будемо намагатися поцінувати можливості їхнього перекладу, добре розуміючи, що при такій великій кількості мовних засобів конфлікт форми і змісту неминучий – тому нерідко застосовується прийом компенсації і неминучий ефект нейтралізації деяких значущих домінант перекладу.

Заздалегідь, не маючи на увазі конкретний текст, ми всі засоби оформлення естетичної інформації можемо вважати **домінантами перекладу**, але в реальності частина з них буде представлена в перекладі в ослабленому вигляді, або обмеженим числом компонентів. Так, може зменшитися кількість компонентів лексичного повтору або при передачі метафори не вдасться зберегти специфіку образу.

Отже, засоби оформлення естетичної інформації в художньому тексті виділяємо наступні:

- **епітети** – передаються з урахуванням їхніх структурних і семантичних особливостей (прості і складні прикметники; ступінь дотримання нормативного семантичного узгодження з визначальним словом; наявність метафори, метонімії, синестезії), з урахуванням ступеня індивідуалізованості (стійкий

епітет фольклору, традиційний епітет-поетизм, традиційний епітет даного літературного напрямку, суто авторський), з урахуванням позиції відносно до визначеного слова і його функції;

- **порівняння** – передаються з урахуванням структурних особливостей (непоширене, поширене, розгорнуте), стилістичного забарвлення лексики, яка входить до нього (висока, поетична, просторічна);

- **метафори** – передаються з урахуванням структурних характеристик (якою частиною мови виражена, одно- або двохчастинна, поширена, метафоричний контекст), з урахуванням семантичних взаємозв'язків між образним і предметним планом (конкретне – абстрактне, живе – неживе тощо), з урахуванням ступеня індивідуалізованості;

- **авторські неологізми** – передаються за існуючою у мові перекладу словотворчою моделлю, аналогічною до тієї, яку використовував автор, зі збереженням семантики компонентів слова і стилістичного забарвлення;

- **повтори** – фонетичні, морфемні, лексичні, синтаксичні, лейтмотивні передаються, по можливості, зі збереженням кількості компонентів повтору і самого принципу повтору на даному мовному рівні;

- **гра слів** – заснована на багатозначності слова або пожвавленні його внутрішньої форми, в нечисленних випадках – збігу обсягу багатозначності. Обігрування слова в оригіналі і перекладі зберігається: і сенс, і принцип гри (іноді гра не передається), але може бути компенсованою обігруванням іншого за значенням слова, яке вводиться у той же текст;

- **іронія** – для її відтворення у перекладі передається насамперед сам принцип контрастного зіткнення, зіставлення несумісного (порушення семантичної і граматичної сполучуваності, зіткнення лексики з різним стилістичним забарвленням, ефект несподіванки, побудований на збох синтаксичної структури і т. п.);

- **«промовисті» імена і топоніми** – передаються зі збереженням семантики «промовистого» імені і типовою для мови оригіналу словотворчою моделлю, екзотичною для мови перекладу;

- **синтаксична специфіка тексту оригіналу** – наявність контрасту коротких і довгих речень, ритм прози, переважання сурядного зв'язку, наявність /відсутність прислівникових чи дієприкметникових і дієприслівникових зворотів у стилі даного автора і т. п. передається за допомогою граматичних відповідностей;

- **діалектизми** – вони, зазвичай, компенсуються просторічною лексикою; жаргонізми, арготизми, лайки передаються за допомогою лексики мови перекладу з тим же стилістичним забарвленням.

Так, І. С. Алексєєва зазначає, що «всі перекладацькі вирішення при

перекладі художнього тексту використовуються з урахуванням вузького контексту і широкого контексту всього твору. Це стосується вибору варіантних відповідностей і трансформацій. Випадки контекстуального переказу за допомогою однозначних еквівалентів поодинокі та стосуються лексики основного словникового фонду (назви тварин, рослин і т.п.), а також реально існуючих топонімів і назв фірм і організацій».

Оскільки художній текст, створений у певний час, живе потім довго, і зберігає риси певної епохи, оскільки він завжди так чи інакше пов'язаний із літературним середовищем і його канонами, оскільки він несе на собі відбиток творчої індивідуальності, перекладачеві художнього тексту доводиться завжди стикатися з трьома основними проблемами:

- передача часової дистанції тексту;
- передача рис літературного напрямку;
- передача індивідуального стилю автора.

Передача часової дистанції.

Колись перекладачі сперечалися про те, чи треба передавати архаїчні риси тексту, чи читач повинен відчувати себе сучасником автора, чи мова твору в перекладі повинна бути модернізованою. Зараз суперечки, здається, припинилися. Сучасна техніка перекладу модернізації тексту не визнає, ґрунтуючись на простій логіці адекватності вражень: сприйняття твору сучасним читачем оригіналу повинно бути аналогічним сприйняттю твору тогочасним читачем перекладу.

Адже ми не беремо на себе сміливість модернізувати оригінал, щоб читач відчув себе сучасником, скажімо, Гомера? Отже, і переклад повинен нести на собі відбиток тих далеких часів. Однак, відбиток не означає повної тотожності. Не йдеться про філологічно достовірну копію мови перекладу на той момент часу, коли був написаний оригінал. Інакше текст перекладу наповниться надлишковою інформацією про стан мови оригіналу в той давній час.

Сучасний перекладач дає читачеві інформацію про те, що текст не сучасний, і за допомогою особливих прийомів намагається продемонструвати, наскільки він давній. У створенні часового колориту беруть участь і зміст твору, і його форма. Структури змісту перекладач не торкається, а ось форма цілком у його владі.

Свідченням давнини тексту можуть слугувати ті домінанти перекладу, на яких ми вже наголошували. Специфіка синтаксичних структур, особливості тропів, характер повторів – все це має конкретну прив'язку до епохи.

Але названі особливості передають час лише опосередковано, адже в першу чергу вони пов'язані з особливостями літературних традицій того часу, з літературним напрямом і жанровою приналежністю. Безпосередньо ж час

відображено не в фігурах стилю, а в мовних історичних особливостях тексту: лексичних, морфологічних і синтаксичних архаїзмах. Ними й користуються перекладачі, щоб створити архаїчну стилізацію. Стилізація – це не повне уподібнення мови перекладу до мови минулої епохи, а лише маркування тексту за допомогою архаїзмів.

Першою обов'язковою умовою створення часової дистанції є відсутність у лексиці перекладу модернізмів – слів, які не могли вживатися у той час, коли створювався оригінал. Далі «щільність» архаїзації залежить від часу створення оригіналу. Для стилізації мови XIX століття досить при перекладі щоразу намагатися добирати найбільш застаріле з можливих варіантних відповідностей: «минув», а не «пройшов»; «чудовий», а не «відмінний»; «незнання», а не «невідання».

До застарілих явищ у галузі синтаксису, типових для XIX століття, відносяться, перш за все, інверсії, що являє собою незначне відхилення від сучасного узусу («Так зволь його в Пітер відправити через три дні». Сучасний варіант виглядав би наступним чином: «Так зволь відправити його до Пітера через три дні», або: «Всі сиділи вже за столом» у порівнянні з сучасним «Всі вже сиділи за столом»).

Колорит XVIII століття може бути переданий тими архаїзмами, які у XIX столітті вже мало вживалися у прозі, але увійшли до числа поетизмів: «сія», «длань», «оно». Синтаксичні інверсії більш помітні: це постпозиція прикметника («повчання батьківські», «мови грецької»), кінцева позиція модального слова в реченні («Те легко розсудити можна») тощо. Проблема збільшення дистанції може бути вирішена шляхом збільшення кількості архаїзмів у тексті.

Для минулого літературного життя була характерною приналежність автора до певного літературного напрямку: сентименталізму, романтизму, натуралізму, реалізму, імпресіонізму, експресіонізму тощо. І хоча в прояві цих рис спостерігаються авторські, індивідуальні особливості, все ж специфіка літературного напрямку помітна чітко. Пов'язана вона з ідеологією літературного напрямку, особливостями художнього сприйняття, яке в ті чи інші періоди розвитку літератури є властивим для цілої групи авторів.

Так, для періоду романтизму характерним є широке використання персоніфікованих метафор, колірних символіка, синестезія, ритм прози, звукопис у прозі, змішування засобів високого стилю з архаїчним просторіччям фольклору, гра слів, особливий стійкий фонд лексики – «романтичний словник». Для виявлення цих особливостей перекладачеві необхідно детально ознайомитися із даним літературним напрямком у наукових джерелах, почитати твори інших авторів – представників того ж літературного напрямку.

Домінанти перекладу, що відображають специфіку літературного напрямку, відтворюються варіантними відповідниками, з використанням мовних ресурсів, які є у відповідній художній літературі мови перекладу.

При перекладі художнього тексту найскладнішим є завдання передачі **індивідуального стилю автора**. Адже індивідуальність автора проявляється і в тому, як автор інтерпретує типові риси літературного напрямку, які засоби для цього обирає; і в тому, в якій мірі він дотримується літературної норми мови; і в тому, які суто авторські риси є характерними для його творчості. Розквіт авторської індивідуальності стосовно художнього тексту стався у ХХ столітті, коли її яскрава специфіка затьмарила собою приналежність до певного літературного угруповання.

Для виявлення цієї індивідуальної специфіки необхідний повний стилістичний аналіз оригіналу, що включає не тільки визначення значущих рис стилю, але і характеристику їхньої частотності.

Тоді стане зрозумілим, що, наприклад, у прозі автора А переважають поширені речення із сурядним зв'язком між компонентами, їхня частотність сягає 90 відсотків. Отже, при перекладі заміна сурядного зв'язку підрядним спотворить авторський стиль. А автор Б широко використовує контраст канцелярських зворотів мови і високого стилю, створюючи комічний ефект. Тоді будь-яка нейтралізація високої лексики, заміна її при перекладі на нейтральну знищить прийом іронічного контрасту. Отже, попередній аналіз допоможе уникнути невірних вирішень.

Про роль так званих паралельних текстів у навчанні письмовому перекладу ми вже говорили. Знайомство з текстами інструкцій на мові перекладу допоможе засвоїти переклад інструкції з іноземної мови – це стосується будь-якого нехудожнього тексту. Існує навіть дуже давня методика навчання іноземної мови через паралельні тексти – але перекладні (розташовуєш текст французькою мовою поряд із його готовим перекладом і вивчаєш мову).

У художній літературі паралельних текстів не існує – адже кожен твір унікальний і за змістом, і за формою. Але може віднайтися аналог – конкретний твір або авторський стиль, який має риси подібності з тим твором і тим авторським стилем, який належить здолати перекладачеві.

Це той випадок, коли вкрай складний алгоритм мовних засобів одного учасника аналогічний до алгоритму засобів іншого. Саме за цими ознаками стиль Флобера близький до стилю Тургенєва, стиль Хемінгуея – до стилю Ремарка.

Зазвичай аналогова близькість буває пов'язана з близькістю художнього бачення автора, з приналежністю до одного літературного напрямку, близькі по духу письменники часто належать до одного покоління. Аналоговий текст може

дати перекладачеві зразок гармонійного синтезу виявлених у процесі аналізу стилістичних засобів, що формують стиль автора. Ось чому завжди варто спробувати знайти його, перш ніж приступати до перекладу.

Переклад поезії.

Якщо в перекладі прози ще можна уявити собі якісь технічні правила, то переклад поезії здається абсолютно незбагненим. Адже поезію народжує натхнення! Так, вірші без натхнення не вдаються. Перекладач поезії іноді виношує своє шестирядкове дітище місяцями. А потім ще й переробляє кілька разів. Проте ніхто, мабуть, такою мірою не обтяжений необхідністю дотримуватися різних правил оформлення тексту, як перекладач поезії. І ніхто (автор бере на себе сміливість стверджувати це, спираючись на досвід перекладу і на багаторічний досвід спостереження за роботою перекладачів поезії) з такою серйозністю і скрупульозністю не відноситься до збереження численних умовностей форми.

Справа в тому, що поетична форма традиційно поставлена в жорсткі рамки обмежень. Ритм, розмір, кількість стоп, рима, тип чергування рим, каденція, строфа, рефрен, звукопис – це ті особливості форми, які, поєднуючись, надають віршу особливий параметр музичальності, ті внутрішні каркасні балки, які надають архітектурній споруді вірша чарівну привабливість. У жодному іншому тексті гра форми не має такого важливого значення, ніде більше естетична інформація не представлена такою концентрацією засобів, як у поезії. Оскільки, як ми вже з'ясували, в художньому тексті естетична інформація домінує, домінантами перекладу є всі названі формальні особливості.

Сучасна європейська поезія представлена насамперед силаботонікою (розмір-рима) і верлібром (складний алгоритм, побудований на нерівномірному чергуванні наголосів і ненаголошених складів, часто підкріплений повторами). Рідше зустрічаються силабіка і тонічний вірш – обидва є більш характерними для поезії минулих століть. Якщо і в мові оригіналу, і в мові перекладу існує традиція використання даної віршованої системи, то завдання перекладача – намагатися дотримуватися того її втілення, яке ми бачимо у автора оригіналу:

1. **Зберегти розмір** та стопність: чотиристопний ямб передавати чотиристопним ямбом, а не п'ятистопним ямбом і не чотиристопним хореєм; якщо стопність змінюється (скажімо, в першому рядку шість стоп, а в другій – чотири), то зберегти і цей алгоритм;

2. **Зберегти каденцію**, тобто наявність / відсутність занаголошеної частини рими (чоловічі, жіночі, дактилічні закінчення) – адже заміна жіночої рими на чоловічу змінює музичну інтонацію вірша з енергійної, рішучої на співочу, нерішучу;

3. Перехресна, що оперізує, **рима** пов'язана не тільки зі створенням певної

тональності змісту (наприклад, зберегти тип чергування; суміжна рима є характерною для пісенного складу, а перехресна – більше для сюжетного оповідання), але і з давніми традиціями оформлення жанрів і поетичних форм: суміжна рима здавна використовувалася у народній пісні; та, що оперізує, є обов'язковою умовою для сонетної форми;

4. Відобразити **звуконпис** повністю чи зберегти його навряд чи можливо, але найважливіше відтворити його забарвлення, зберігаючи у перекладі повтор фонем, близьким за звучанням до фонем оригіналу, причому перекладачеві часто доводиться жертвувати зв'язком між смислом слів, які з'єднує фонетичний повтор, бо навряд чи вдасться розмістити всі компоненти повтору в словах, за значенням відповідних до слів оригіналу, що пов'язані повтором; спостерігається у більшості віршів і такий феномен, як підвищений відсоток сонорних. Але цю особливість досвідчений перекладач передає в перекладі, зазвичай, інтуїтивно, і свідомо прагнути при виборі слів до таких, які містять сонорні, доводиться лише початківцю;

5. Зберегти кількість і місце у вірші лексичних і синтаксичних **повторів**.

Важливим виявляється стилістичне забарвлення лексики, що використовується (наявність поетизмів, історизмів, діалектизмів, розмовних слів, експресивне забарвлення), місце тієї чи іншої лексеми у віршованому рядку, переважання іменників або дієслів, характер тропів, приналежність лексики до словника певного літературного напрямку, наявність неологізмів, гри слів або лексичного контрасту, окрім того, порушення семантичної і граматичної сполучуваності.

Перекладач повинен враховувати і ці домінанти та організувати їхню сукупність у єдине ціле. Завдання переборне, хоча втрати неминучі у будь-якого перекладача, і не випадково завжди рівноправно існує кілька версій перекладу віршованого твору: в кожному з них – свої втрати. Але поезія насамперед – музична форма мистецтва, тому, як засвідчує історія, у культурну спадщину, перш за все, надовго вкарбовуються віршовані переклади.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.

2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.

3. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. *Перекладіть художній текст обсягом не менше 5000 знаків із російської мови на українську (за вибором студента).*

2. *Перекладіть художній текст обсягом не менше 5000 знаків із української мови на російську (за вибором студента).*

3. *Випишіть та поясніть усі перекладацькі трансформації із двох наведених Вами текстів.*

4. *Поясніть, яким чином вам вдалося перебороти перекладацькі труднощі, пов'язані з передачею основних особливостей художнього тексту:*

- *індивідуальним стилем автора;*
- *часовою дистанцією;*
- *рисами літературного напрямку.*

5. *Спробуйте здійснити переклад наступного вірша на російську мову, зберігаючи риму, розмір, ритм та максимально наближуючись до оригіналу за змістом.*

ЧАС НЕ МОЖНА ПРОДАТИ...

Час не можна продати
Й не можна купити,
Час не можна забрати
Й не можна убити.

Він спиняється в нас,
Коли вийде наш час,
Час земного буття на Землі.
І душа, вже без нас,
Без тілесних прикрас
Геть полине в туманній імлі.

(Генріх Акулов)

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 12.

ОСОБЛИВОСТІ УСНИХ ЖАНРІВ. ОСВОЄННЯ ТЕКСТОВИХ ЖАНРІВ ПРИ УСНОМУ ПЕРЕКЛАДІ.

ПЛАН

1. Інформаційне повідомлення.
2. Декларація і маніфест.
3. Інтерв'ю.
4. Переговори, дискусія.
5. Публічне мовлення.

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ

Різноманітність текстів, з якими доводиться працювати усному перекладачеві, невелика в порівнянні з різноманітністю письмових текстів. Це інформаційне повідомлення, інтерв'ю, переговори, дискусія, публічне мовлення, декларація (маніфест), доповідь. З кожним із них перекладач повинен уміти працювати, і в якості матеріалу всі вони повинні увійти до програми навчання. Розглянемо специфіку кожного з цих текстових жанрів.

Інформаційне повідомлення – це зазвичай короткий текст, що містить нову інформацію загального значення зі сфери політики, культури, мистецтва, суспільного життя, спорту. Такі повідомлення є типовими для засобів масової інформації (ЗМІ). У практиці перекладу зустрічаються також приватні та вузькоспеціальні інформаційні повідомлення, призначені для учасників однієї конференції або фахівців однієї галузі. Іноді вони можуть мати побутовий характер.

Так, в інформаційному повідомленні простий синтаксис, обмежена кількість складнопідрядних структур, велика кількість особистих і географічних імен, кількісної цифрової інформації, відсутність вузькоспеціальної термінології, стерта емоційність, що виражається переважно порядком слів, оцінними епітетами. За своїм комунікативним завданням інформаційні тексти призначені насамперед для передачі когнітивної інформації, тому, застосовуючи прийом мовної компресії, перекладач повинен дотримуватися максимальної обережності при спробі відкинути частину інформації як другорядну. Адже в інформаційному повідомленні важливі бувають власне деталі зокрема, і тут будь-яке скорочення стає небезпечним. Важливі всі дати, імена, географічні назви, цифрові дані.

Декларація – колективна, спільно вироблена заява, що являє собою підсумок переговорів, конференції, симпозіуму.

Маніфест – публічне колективне оголошення про свою позицію.

Обидва тексти вирізняються стрункою структурою, комплексними формулюваннями, складністю синтаксису, рисами як високого, так і канцелярського стилю. Дещо специфічною є для них і юридична термінологія. По суті, ці вимовлені усно тексти мають у своїй основі типовий письмовий текст.

Як тренувальний матеріал їх варто використовувати тоді, коли навички перекладу промов досить міцні. Вони складніші за промови і за текстовою організацією, і за відсутністю в них надлишкової інформації. Отже, і при послідовному, і при синхронному перекладі небажані використання мовної компресії, а також спроби поділити інформацію на головну і другорядну. Але освоєння їх за допомогою синтаксичного розгортання є цілком продуктивним.

Отже, декларація і маніфест – текстові жанри, де емоційне забарвлення не виходить за рамки літературної норми, з відхиленнями у бік високого стилю, з використанням архаїчної лексики і мовних зворотів високого стилю. Характерною є юридична термінологія, оскільки тексти цього типу мають офіційний юридичний статус. Маніфест має зазвичай сувору композиційну структуру, окремі частини тексту мають підзаголовки і оформлені за зразком статей закону.

Інтерв'ю – це публічний діалог, що складається з питань і відповідей або присвячений будь-якій темі, в якій людина, у якої беруть інтерв'ю, компетентна, або про діяльність та особисте життя самого інтерв'ююваного. Тематичний діапазон тут також надзвичайно широкий. І знову ми приходимо до висновку, що для перекладача найголовніше – передбачити, що йому може зустрітися такого типу робота, і знати, які прийоми він повинен застосовувати. Які ж особливості усного тексту інтерв'ю?

В інтерв'ю когнітивна інформація переломлюється через бачення окремої особистості, отримує потрактування. Тому, крім нейтрального фону лексики і граматики, властивого всім усним публічним жанрам, тут є засоби з яскравим емоційно-оцінним забарвленням, і це забарвлення необхідно передати в перекладі.

Переговори – це офіційна бесіда за участю двох або більше сторін, метою якої є з'ясування певних відомих заздалегідь питань або вироблення будь-якого рішення. Часто метою переговорів є досягнення консенсусу.

Дискусія – це також бесіда, як офіційна, так і неофіційна (кулуарна), зазвичай з якої-небудь спеціальної проблеми, висвітленої у доповіді на конференції; це бесіда фахівців. Ми об'єднали переговори і дискусію в одну

рубрику, оскільки завдання їхнього перекладу мають багато спільного.

Перекладачеві необхідно добре уявляти собі заздалегідь ці завдання, які спираються на їхні загальні риси, втім, як і на особливі риси кожного з цих жанрів. І переговори, і дискусія мають непередбачуваний текст. Перекладачеві відомі лише тема в загальних рисах і попередні матеріали до неї. Спиратися при перекладі він може лише на знання термінології з теми.

Обидва жанри передбачають вільне спілкування, під час якого не виключені конфліктні ситуації. Це саме той випадок, коли перекладачеві необхідні знання професійної етики та етики спілкування. Перекладач не повинен втручатися у конфлікт, намагатися його залагодити або ставати на захист однієї зі сторін. Він зобов'язаний, по можливості, зберігати нейтральну позицію транслятора і продовжувати перекладати основний предметний зміст конфліктного діалогу, проте його дипломатична роль у такого роду зустрічах (яка може виявитися важливою, якщо це переговори на високому рівні) повинна підказати йому дипломатичний вихід із деяких складних ситуацій перекладу. Тоді він, за необхідністю, може дещо знівелювати або випустити при перекладі. При перекладі дискусії і переговорів для перекладача особливо важливим є тверде знання формул офіційного етикету і стилістики нормативного офіційного спілкування. Переговори – частина ділового спілкування, і в мовному викладі тут часто зустрічається юридична і фінансова лексика.

Із характеристики випливає, що переклад переговорів і дискусій вимагає високого рівня професіоналізму, психологічної підготовленості, і його повноцінне освоєння можливе тільки тоді, коли перекладач накопичив достатній фаховий досвід. Але познайомитися з матеріалом такого роду краще у процесі навчання, зрозуміло, не на початковій стадії. Запис переговорів і дискусій у вигляді аудіо- чи відеозапису пропонується студентам як для послідовного, так і для синхронного перекладу.

Промова – публічний монологічний виступ оратора перед слухачами – важлива складова роботи усного перекладача. На заняттях із комунікативної риторики вивченню побудови промови, особливостям її стилю приділяється велика увага. Якщо у майбутніх перекладачів немає попередньої підготовки такого роду, їм варто самостійно зайнятися вивченням цього питання. Необхідно познайомитися і з найширшим регістром промов, у чому без додаткової літератури не обійтися. Перекладач повинен бути готовий перекладати промови, виголошені з найрізноманітніших приводів: привітальні, заключні, політичні, святкові, траурні тощо. На специфіці промови як усного жанру ми вже не раз зупинялися.

Визначимо її основні риси, важливі для роботи перекладача:

1. Промова має сувору закінчену форму зі стрункою структурою:

традиційний зачин і кінцівку, оформлені за допомогою особливих етичних формул, причому для різних промов існують свої формули.

2. Мова такого виступу переважно нормативна, проте в ній завжди присутня і емоційна інформація, для передачі якої використовуються емоційно забарвлена лексика, просторіччя, високий стиль, діалектизми, фразеологізми, метафори, порівняння і епітети, цитати і крилаті слова. Частина цих засобів у перекладі повинна бути відтворена, інакше мова стане безбарвною і втратить силу впливу на аудиторію. Ця сила будується на емоціях.

3. Системною ознакою тексту промови є різного роду повтори: лексичні, синтаксичні та ін. Серед них провідне місце посідає складний комплекс тавтологічних і варіативних повторів різного рівня – риторичний період. Саме ця особливість мови при перекладі страждає, якщо перекладач без міри користується засобом компресії.

4. Більшості промовців притаманний власний ораторський стиль. Якщо цей стиль яскраво виражений, перекладачеві доведеться передавати його головні особливості.

5. Публічна промова не завжди заздалегідь підготовлена і не завжди має письмовий текст у своїй основі. Але навіть якщо такий текст є, оратор нерідко, виголошуючи промову, переходить на імпровізацію, і перекладач завжди повинен бути до цього готовий.

Особливо згубно позначається на якості перекладу ефект несподіванки саме тоді, коли у перекладача в руках заздалегідь отриманий текст промови. В імпровізованій промові структура завжди менш сувора, часто зустрічаються необґрунтовані повтори, незакінчені або нелогічно закінчені фрази. Перекладач, зрозуміло, не несе відповідальності за якість тексту оригіналу, але професійна етика підказує у таких випадках, по мірі можливості, що слід виправляти помилки оратора.

Матеріал публічного мовлення як складного, різноманітного і частотного в роботі перекладача усного жанру варто вводити до навчання відразу ж за першими інформаційними повідомленнями та інтерв'ю.

Про деякі прийоми освоєння мови і прикладне використання матеріалу промов ми вже говорили: про застосування техніки синтаксичного розгортання для освоєння складно організованої ораторської промови, про спеціальні прийоми поповнення активного запасу фразеологізмів у контексті мови («збагачений» фразеологізмами навчальний текст промови або інтерв'ю) та ін. При напрацюванні навичок перекладу публічних промов важливо розташувати матеріал розумно, крім того, з огляду на його різноманітність і рівень складності.

Ось можливий план розташування матеріалу:

1. Короткі вітальні промови.
2. Промови на відкритті виставки, пам'ятки, басейну, бібліотеки тощо.
3. Промови на честь вручення нагороди.
4. Жалобні промови.
5. Промови на відкритті з'їздів і конференцій.
6. Програмові та тематичні промови політичних діячів і діячів культури.
7. Наукові доповіді.

Під час роботи над перекладом промов можна використовувати наступні види попередньої обробки матеріалу: знайомство з письмовим текстом промови вдома і складання списку лексики; прослуховування промови на заняттях і обговорення її змісту та складних для розуміння і перекладу місць; складання аналогічної промови на рідній мові; луна-повтор тексту промови без попереднього прослуховування. Потім промова перекладається послідовно або синхронно. На заключному етапі навчання промова пропонується для послідовного або синхронного перекладу без попередньої підготовки.

Матеріали укладено на основі наступних джерел:

1. **Алексеева И. С.** Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
2. **Алексеева И. С.** Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.
3. **Комиссаров В. Н.** Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Спробуйте потренуватися в усному перекладі усних текстових жанрів, наприклад, перекладіть промову свого колеги з вільної теми.

2. Об'єднавшись у групи по 3 особи, щоб ваша група складалася з інтерв'ююваного, кореспондента і перекладача, візьміть у свого колеги інтерв'ю і здійсніть усний послідовний переклад тексту інтерв'ю.

ПРИКЛАДИ ТЕКСТІВ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

ТЕКСТ 1.

В Норвегии от удара молнии погибло более 300 оленей.

В Норвегии от удара молнии погибло более 300 оленей, сообщает государственная природоохранная организация страны.

Сообщение о мертвом стаде поступило в пятницу, 26 августа, с аппарата полевого наблюдения. В тот день в этом районе была плохая погода, а наблюдение велось в связи с сезоном охоты на оленей.

Аппаратура обнаружила мертвое стадо из 323 голов обеих полов, среди которых 70 телят; позже сотрудники организации добились 5 тяжелораненых животных.

Сегодня к месту гибели оленей добрались сотрудники организации. Они взяли на анализ материал тел животных. Примерное поголовье оленей в этом районе около 2 тыс. особей.

Напомним, в феврале все животные погибли. По информации зоозащитников – животные могли составлять примерно 20% популяции животных.

За матеріалами сайту:

<https://russian.rt.com/article/318592-v-norvegiei-molniei-ubilo-bolee-320-olenei>

В Винницкой обл. потеря 17 зубров может составить более 20% местной популяции, – экозащитники.

В Винницкой области потеря зубров может составить более 20% местной популяции. Об этом говорится в расследовании, обнародованном на сайте украинского филиала Всемирного фонда природы (WWF).

В Винницкой области полиция возбудила уголовное дело по факту уничтожения 17 диких зубров, занесенных в Красную книгу Украины. Браконьерам, убившим животных, грозит по 5 лет тюрьмы и свыше 2 млн. грн штрафа.

Экозащитники установили, что трагедия произошла 31 января в Винницкой области на территории Хмельницкого гослесхоза. Стадо зубров вышло из леса в поисках пищи на поле, расположенное вблизи населенного пункта. Местные жители увидели зубров и, находясь в нетрезвом состоянии, взяв собак, начали гнать стаю (около 60-80 особей) на лед. Лед не выдержал

веса диких быков, и они провалилась в воду.

Работники Главного управления полиции Винницкой области сообщают, что сейчас идет процесс сбора доказательств, и пока они не могут сказать точно, что именно эти люди виновны в гибели 17 зубров.

Экозащитники сообщают, что у двух местных жителей позже были найдены остатки туш убитых зубров. По их словам, они подобрали утопленных зубров, чтобы мясо не пропадало. Вместе с тем, в полиции не могут утверждать, что именно эти местные жители виновны в убийстве 17 зубров.

В то же время Виталий Смаголь, зоолог, кандидат биологических наук и эксперт по зубрам, который непосредственно был на месте трагедии и общался с очевидцами, предполагает, что весной, после схода льда, могут всплыть еще несколько трупов диких животных.

Полиция возбудила дело по ст. 248 (незаконное занятие рыбным, звериным или другим водным добывающим промыслом) УК Украины. Максимальное наказание, которое грозит браконьерам – лишение свободы сроком на 5 лет. Штраф за 1 убитого зубра – 130 тыс грн. Если умножить эту сумму на количество убитых зубров, выходит, что браконьеры, в случае признания их вины, должны будут заплатить государству 2 млн. 210 тыс. грн.

Отмечается, что расследование убийства диких животных ведется неудовлетворительными темпами и затягивается.

Отмечается, что всего в мире насчитывается около 5046 зубров, из них 3403 - в дикой природе в свободных или полувольных стадах (по состоянию на январь 2014). По состоянию на декабрь-январь 2015/16 года, в Украине насчитывалось 272 особи, включая нескольких зубров в вольерах.

По состоянию на сегодня, самая большая популяция зубров в Украине находится в Виннице, что, согласно последним подсчетам, насчитывает 101 особь. Зубры занесены в Красную книгу Украины. Сейчас поголовье зубров в стране составляет менее 200 животных.

За матеріалами сайту:

<https://112.ua/obshchestvo/v-vinnickoy-obl-poterya-17-zubrov-mozhet-sostavit-bole-20-mestnoy-populyacii-ekozashhitniki-294488.html>

В Житомирской обл. зарегистрирован случай заболевания домашних животных бешенством.

В Новоград-Волынском районе Житомирской обл. зарегистрирован случай заболевания домашних животных бешенством. Об этом сообщает пресс-служба ГосЧС Житомирской обл.

5 марта в Управление ГосЧС Житомирской обл. поступило сообщение о

том, что накануне на территории частного домохозяйства в с. Вырубы Новоград-Волынского района зарегистрирован случай заболевания домашних животных бешенством. По экспертным заключениям Житомирской областной государственной лаборатории ветеринарной медицины, домашние собаки контактировали с больной бешенством лисой. В результате происшествия всем хозяйственным и домашним животным сделаны профилактические прививки. Больная бешенством лиса найдена и уничтожена. Сейчас комиссией районной больницы ветеринарной медицины проводятся профилактические мероприятия. Влияние заболевания на других домашних животных и жителей села не обнаружено.

За матеріалами сайту:

<https://112.ua/avarii-chp/v-zhitomirskoy-obl-zaregistrirovan-sluchay-zabolevaniya-domashnih-zhivotnyh-beshenstvom-30884.html>

В Киеве на «птичьемрынке» продавцов уличили в жестоком обращении с животными.

В дежурную часть управления полиции в Оболонском районе столицы поступило сообщение, что на Куреневском рынке продавцы жестоко обращаются с животными. «На место происшествия прибыл полицейский патруль и следственно-оперативная группа райуправления. Правоохранители приняли заявление от защитников животных и взяли объяснения у продавцов рынка», – сказано в сообщении.

Кроме того, следственно-оперативная группа изъяла емкость с неизвестной жидкостью, которой, по словам активистов, продавцы сбрызгивают животных. Что это за вещество и является ли оно вредным, определит экспертиза.

Информация должным образом зарегистрирована в Журнале единого учета заявлений и сообщений граждан. По данному факту проводится проверка.

За матеріалами сайту:

<https://112.ua/obshchestvo/v-kieve-na-ptichem-rynke-prodavcov-ulichili-v-zhestokom-obrashhenii-s-zhivotnymi-273164.html>

ТЕКСТ 2.

Философия языка в Древней Греции

Говоря об основных моментах изучения языка в Древней Греции, обычно обращают внимание на следующее. Если в Индии такое исследование носило по преимуществу эмпирический и утилитарный характер (т. е. опиралось на опыт, полученный в результате работы над текстами, и было связано с

практическими нуждами), то в Греции проблемы языкознания первоначально занимали место прежде всего в рассуждениях философов и лишь позднее стали разрабатываться в собственно грамматическом плане. Указанное обстоятельство и обусловило традиционное деление греческой лингвистической мысли на философский и грамматический периоды (хотя, разумеется, попытки философского осмысления явлений языка продолжались на протяжении всего существования античной цивилизации).

Среди важнейших вопросов, разрабатывавшихся в первый период (хронологически он охватывает время приблизительно с конца VI до конца IV в. до н. э.), основной проблемой (и предметом ожесточенных дискуссий) стал спор о так называемом «природном» или условном характере слов, иначе говоря, о том, как соотносятся друг с другом предметы и их наименования. Описанный спор привел к формированию двух основных теорий – «фюсей» («по природе», т. е. название определяется самой природой предмета) и «тесей» («по установлению», т. е. название представляет собой продукт соглашения между людьми, являясь произвольным и никак не связанным с природной сущностью предмета).

Основоположниками названных концепций называют двух крупнейших представителей древнегреческой философской мысли – Гераклита Эфесского (540–480 гг. до н. э.) и Демокрита из Абдеры (460–370 гг. до н. э.). Первый утверждал, что каждое название неразрывно связано с той вещью, которую оно обозначает; поэтому название отражает природу обозначаемой вещи, подобно тому как дерево отражается в реке или человек – в зеркале. «У всего существующего есть правильное имя, врожденное от природы... одно и то же у всех», – так передает эту точку зрения в своем диалоге «Кратил» крупнейший древнегреческий философ Платон (ок. 427 – ок. 347 до н. э.).

Вторая концепция, напротив, исходила из того, что вещи обозначаются словами исключительно согласно обычаю, по установлению людей. В противном случае трудно объяснить такие факты, как многозначность слова, синонимию, изменение названий, отсутствие словесных обозначений для целого ряда вещей. В упомянутом диалоге данная точка зрения формулируется следующим образом: «...Никакое имя никому не урождено от природы, но принадлежит на основании закона и обычая тем, которые этот обычай установили и так называют».

В этом споре понимали участие такие представители древнегреческой философской мысли, как Протагор, Эпикур и др. Что же касается самого Платона, то, изложив устами своих героев – Кратила и Гермогена – обе точки зрения, он, от имени выведенного в диалоге Сократа, занимает среднюю позицию. С одной стороны, слово далеко не всегда отражает сущность

предмета; с другой стороны, полная случайность связи между словом и предметом сделала бы невозможным человеческое общение. Подлинно правильный язык может существовать только в идее; вначале между звуками слова и обозначаемыми понятиями должна была существовать внутренняя связь; однако затем от «правильных» первоначальных слов было образовано такое множество других, что внутренняя связь между звуком и значением уже не может быть усмотрена, и закреплена она благодаря общественной традиции.

С названной проблемой был связан и сильно интересовавший многих греческих мыслителей вопрос о происхождении языка. В целом отвергая теорию божественного происхождения последнего и не считая возможным признавать, что язык был создан одним каким-либо выдающимся человеком, античные философы, по существу, выдвинули все те идеи, которые значительно позже (уже к XVIII столетию) оформились как различные теории происхождения языка. Так, представители стоической философской школы, главой которой был Хрисипп (280–206 гг. до н. э.), придерживались теории звукоподражания, согласно которой язык возник благодаря тому, что человек имитировал звуки природы при помощи своего речевого аппарата. Последователи Эпикура (341–270 гг. до н. э.) склонялись к мысли, что более правильной следует признать теорию междометий, согласно которой первоначальными элементами языка были произвольные выкрики, сопровождавшие те или иные человеческие эмоции. Отдельные мысли, высказанные Демокритом и нашедшие отражение в диалоге Платона «Кратил», впоследствии составили основу теории социального договора, считавшей язык продуктом соглашения между людьми.

Одним из важнейших аспектов древнегреческой философии языка стала попытка осуществить классификацию слов на логической основе. Начало ее связано с именем Платона, выделявшего в языке или речи две части – имя и глагол. К первому относятся слова, о которых что-либо утверждается (т. е. выступающие в качестве подлежащих); ко второму – слова, показывающие, что именно утверждается об именах (т. е. выполняющие функции сказуемых). Однако подлинная разработка логической системы частей речи связана с именем величайшего из древнегреческих мыслителей Аристотеля (384–322 гг. до н. э.).

Считая, что «природных» имен не существует и последние получают условное значение, когда становятся символами, Аристотель в своем труде «Поэтика» выделяет следующие части речи: элемент, слог, союз, имя, глагол, член, падеж, предложение.

Под элементом Аристотель понимает неделимый звук, однако не всякий, а такой, из которого может возникнуть разумное слово (причем звуками, по

Аристотелю, могут быть и сами звуки, и слова, и даже предложения, хотя философ и оговаривает, что некоторые из них являются составными). Слог представляет собой состоящее из элементов образование, не имеющее самостоятельного значения. Союз (сюда будут, согласно Аристотелю, относиться также местоимения и члены, т. е. артикли) также не имеет самостоятельного значения. Важнейшими частями речи (и одновременно членами предложения) являются имя и глагол, основная разница между которыми состоит в том, что значение первого лишено оттенка времени, а второе им обладает. Как имена, так и глаголы могут иметь падежи, т. е. косвенные формы и формы множественного числа. Кроме того, имена делятся по родам на мужские, женские и лежащие между ними (т. е. средние). Предложение же представляет собой составной звук, имеющий самостоятельное значение, причем в отличие от других сложных образований, таких как имена и глаголы, его составные части также имеют самостоятельное значение. Аристотель отмечает, что могут существовать и предложения без глаголов, например, определение человека; однако в любом случае какая-либо часть предложения будет иметь самостоятельное значение. Однако, в другой работе – «Риторике» – Аристотель указывает, что из трех частей речи – имен, глаголов и союзов – первые две имеют самостоятельное значение, тогда как союзы выполняют определенные грамматические функции.

После Аристотеля значительный вклад в изучение языка внесли философы стоической школы. Они перенесли логический термин «часть речи» в языкознание, различая глагол, союз, член, имя собственное и имя нарицательное, причем, в отличие от Аристотеля, все части речи признавали значимыми. Стоики уточнили понятие падежа, ограничив его только именами, разделили падежи на прямой (именительный) и косвенные падежи и дали последним названия (родительный, дательный, винительный), которые в дальнейшем закрепились и в греческой, и в латинской (с добавлением отложительного падежа – аблятива), а затем и в грамматиках других языков. Представителями стоической философии был введен в изучение языка и термин «синтаксис».

Будучи сторонниками теории «фюсей», т. е. считая, что слова изначально истинны – отражают действительную природу обозначаемых ими вещей, стоики поставили задачу: исследуя слова, вскрыть их истинную природу – этимон (по-гречески «истина»). Поэтому с ними связывают зарождение этимологии, т. е. науки об истинном значении слова (хотя этимологическими рассуждениями занимался еще Платон). Однако с точки зрения сравнительно-исторического языкознания этимологии стоиков (как и других античных, средневековых и позднейших авторов вплоть до XIX в.) являлись в своем

большинстве абсолютно ненаучными.

Наконец, говоря о древнегреческой философии языка, следует упомянуть, что ее представители занимались и такой сугубо лингвистической дисциплиной, как фонетика, хотя при этом не различались звуки и буквы, а акустические и физиологические наблюдения уступали индийским. Так, в диалоге «Кратил» Платон различал гласные, безгласные звучные и безгласные беззвучные; позднее более детальную классификацию звуков дал Аристотель, выделяя гласные, у которых «звучание слышится без прикладывания языка», полугласные, «звучание которых слышится при прикладывании языка», и безгласные, которые при наличии прикладывания языка самостоятельного звука не дают, а делаются слышными в соединении со звуками, имеющими какую-нибудь звуковую силу (по современной классификации к полугласным можно отнести сонорные и фрикативные согласные типа р и с, а к безгласным – взрывные, например б и г). Аристотель отмечает, что они различаются в зависимости от формы рта, места образования, густым и тонким придыханием, долготой и краткостью, острым, тяжелым и средним ударением. Поскольку же под элементом философ понимал только такой неделимый звук, из которого, может образовываться разумное слово, историки языкознания отмечали, что он приблизился к понятию фонемы.

Проблемы фонетики нашли отражение и в трудах стоиков, выделявших 24 буквы, которые подразделяются на гласные и согласные.

Таким образом, уже в первый – философский период – древнегреческая лингвистическая мысль обращалась помимо общефилософских и к собственно языковым вопросам. Однако превращение изучения языка в самостоятельную дисциплину (грамматику в широком смысле слова) связывают уже со вторым периодом ее развития.

За материалами сайта:

https://studopedia.ru/10_295144_filosofiya-yazika-v-drevney-gretsii.html

ТЕКСТ 3.

Олег Коряков. Странный генерал

ПРОЛОГ

ДВА ДРУГА

1

В двенадцати верстах от Екатеринбурга, в той стороне, откуда по утрам из-за невысоких лесистых увалов выкатывается на небо солнце, раскинулся старинный Березовский завод.

Таежных этих мест уже давно коснулась предприимчивая и недобрая человеческая рука. В 1745 году крестьянин Ерофей Марков, житель раскольничьего села Шарташ, что приткнулось у плоской чаши большого лесного озера, искал на берегах говорливой речушки Березовки хрусталь для украшения икон. Хрусталь попадался зряшный, плохой. Зато ждала бородатого раскольника другая находка. Под грубой лопатой блеснул тусклым светом золотой самородок.

Месторождение оказалось богатым. Через несколько лет здесь построили прииск. С тех пор минуло почти полтора века. Расступились и поредели когда-то дремучие леса. Словно язвами, покрылись ближние увалы красновато-бурыми насыпями изрытой земли. Притихла, не журчит перехваченная плотиной Березовка. С обеих сторон ее облепил заводской поселок.

От большой и нарядной белокаменной церкви, мимо развалин старого острога главная улица поселка спускается к плотине. Здесь притулились деревянные горбатые корпуса золотопромывальной фабрики. За ними, на правом берегу Березовки, выставив напоказ высокие белые колонны, громоздится неуклюжий господский дом, выстроенный еще в аракчеевские времена. А дальше пестрыми потрепанными рядами раскинулись домишки заводских работных людей.

Благодатное майское солнце повисло над поселком. Воскресный день – и притих, не шумит, отдыхает завод. Безлюдны широкие, зеленеющие молодой травой улицы. Проплелась укутанная черной шалью ветхая старуха. Свалившийся у колодца пьяный работяга приподнялся и заорал непонятные слова, помолчал, бессмысленно оглядываясь, и бессильно уронил голову. Сипловатый женский голос позвал какого-то Ванюху, обозвал его разбойником и смолк.

Тихо... Бесшумно вьются над завалинкой трепетные бабочки-крапивницы. Большие сизые мухи вяло жужжат у мутных окон читальни, именуемой библиотекой.

В маленькой низкой комнате читальни жарко и душно. Библиотекарь, благообразный, еще не очень старый толстячок, дремлет над «Губернскими ведомостями» около полупустого книжного шкафа. За угловым столиком, под портретом царствующего Александра Третьего, листает дешевый юмористический журнал заводской конторщик Додонов. Ноги его в узких наутюженных брюках заложены одна на другую, корпус откинут на плюшевую спинку кресла. Мизинцем Додонов поглаживает сивые усики, спускающиеся короткими висюльками из-под тощего носа.

Додонову скучно. Он зашел сюда только ради того, чтобы показать свою «интеллигентность», но показывать то ее некому. Все картинки в журнале

просмотрены, и Додонов давно бы ушел из читальни, да стесняется разбудить библиотекаря. Окромя того, и дома делать все равно нечего.

У окна пристроился еще один посетитель. Большая мускулистая пятерня с въевшейся в кожу землей крепко ухватила темно русую шевелюру, брови упрямо сведены к переносью, глаза медленно, внимательно бродят вдоль строк. Синяя, застегнутая на все пуговицы рубаха, пиджак из грубого сукна и простые, мазанные дегтем сапоги выдают рабочего и выглядят в этой комнате странно. Впрочем, здесь этого парня можно увидеть почти каждое воскресенье, и библиотекарь, выдавая ему книги, хотя и поджигает каждый раз губы и безглаголиво предупреждает: «Не попачкайте», – уже привык и к этим почерневшим, с заусенцами рукам и к резкому запаху сапожного дегтя.

Додонов закрыл журнал, поглядел на соседа и криво улыбнулся: «Эвон как старательно глаза в книгу таращит, а от сапожищ вонь на версту!» Конторщик знает этого парня, по фамилии Ковалев. Ходит он в неблагонадежных: строптив, непокладист, однако был слух, что за сметливость и знания прочат Ковалева в помощники штейгера, и потому конторщик решает перебраться с ним несколькими словами.

«Меня от того не убудет, а наперед – кто знает! – может, и сгодится».

Додонов наклонился к соседу:

– Вижу, читаете нечто увлекающее?

Ковалев искоса, из-под руки, вопросительно взглянул на конторщика. Тот повторил:

– Говорю, извольте читать нечто увлекающее?

Не то от бьющего в глаза солнечного света, не то от какой-то вдруг вспыхнувшей мысли Ковалев прищурился, помолчал, потом ответил довольно охотно:

– Роман «Ледяной дом», сочинения господина Лажечникова. Жестокости описаны ужасные. Хоть и про царских слуг, а вот разрешили напечатать.

Додонов ерзнул в кресле: тема неприятная – и потянул к себе журнал:

– А я вот «Шута» почитываю. Могу рекомендовать-с. Смешно, а для нравственности полезно. Удивляюсь, откуда у них, этих писателей, талант сочинять берется!

Библиотекарь, проснувшись, торопливо поправил очки, глянул на беседующих и вновь уткнулся в «Ведомости», чтобы вернуться в сладкую дрему.

Но тут за дверью послышались тяжелые шаги, она отворилась, и на пороге появился еще один посетитель.

Это был парень громадного роста, могучий, широкогрудый. Из-под сидящего на макушке потрепанного картуза торчали светлые, слегка вьющиеся

волосы. Ухватив картуз и сдернув его, вошедший неуклюже поклонился и, хотя очень старался говорить потише, прогудел, как из огромной пустой бочки:

– Прошу прощения... Здравствуйте!

Библиотекарь вздрогнул, опять поправил очки и с возмущением уставился на посетителя.

– Экой ты! Не в лесу ведь! В культурное заведение явился. Потише надо. И грязь вон на сапогах. Вернись, почисться.

– Да я... – начал было парень, но, глянув на Ковалева, только мотнул головой: выйди, мол, затем еще раз неловко поклонился библиотекарю и попятился в дверь.

Ковалев проворно встал, вернул книгу библиотекарю и поблагодарил.

Прикрывая за собой дверь, он услышал презрительный голос конторщика:

– С суконным рылом... тоже лезут...

Верзила, так неудачно вторгшийся в библиотеку, поджидал у крыльца.

– Ну, знаешь, Петро, заходить за тобой в эту книжную кладовку меня больше не затянешь! «Грязь на сапогах»! Да это разве грязь? Потоптаться бы ему у нас на фабрике – поглядел бы я, какой он чистый станет.

Ковалев озорно усмехнулся и надвинул картуз верзилы почти на нос ему:

– Что уж, Митьша, толковать! Неподходящая у тебя для библиотеки личность. И обуя, понятно, не та. Смотри на мои – блестят!

– И когда ты от этих книг отцепишься? – бурчал великан, возвращая картуз на вихрастую макушку. – Ишь ведь до чего человека страсть к учености заела!

Петр нахмурился:

– Вот что, Мить. Книг моих не тронь. Что делаю – знаю. Хочешь серым быть – будь, а мне не мешай. Ровно бы ведь договаривались.... Ну ладно, двинулись, что ли?

Неторопливым, мерным шагом они пошли вдоль улицы к темнеющему впереди лесу.

За материалами сайта:

<https://litlife.club/br/?b=15081>

ПИТАННЯ

до іспиту / заліку з практикуму російсько-українського перекладу
для студентів 2 – 3 курсів
спеціальності «Переклад (українська, російська, польська)».

1. Предперекладацький аналіз тексту – загальні зауваження і пропозиції.
2. Науковий і технічний тексти, їхні характерні особливості.
3. Науково-популярний текст: відмінності від наукового тексту і характерні риси.
4. Переклад тексту підручника.
5. Особливості перекладу тексту інструкцій.
6. Компресія як основний засіб при перекладі енциклопедичної статті.
7. Переклад ділового листа.
8. Документи фізичних і юридичних осіб та особливості іншого перекладу.
9. Юридичний текст. Проблема перекладу юридичної термінології.
10. Труднощі, що виникають під час перекладу газетно-журнального інформаційного тексту.
11. Траурний інформаційний текст як особливий вид інформаційного тексту.
12. Есе (художня публіцистика): особливості приналежності до двох текстових жанрів.
13. Авторське начало та історичний принцип під час перекладу мемуарів.
14. Музикознавчий текст – особливості перекладу.
15. Мистецтвознавчий текст: подібне і відмінне від наукових і музикознавчих текстів.
16. Філософський текст як найбільш складний матеріал для перекладу.
17. Переклад тексту проповіді; основний принцип перекладу цитат із Біблії.
18. Рекламний текст. Переклад афоризмів, прислів'їв, заголовків.
19. Художній текст – передача часової дистанції і рис літературного напрямку. Передача індивідуального стилю автора в художньому тексті. Переклад поезії.
20. Особливості усних жанрів. Освоєння текстових жанрів при усному перекладі.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК З ПЕРЕКЛАДУ

А

Адаптивне транскодування – вид мовного посередництва, при якому зміст оригіналу передається у реформованому вигляді, що забезпечує заданим повідомленням об'єм та характер інформації, яка передається.

Адаптований переклад – вид адаптивного транскодування, під час якого в процесі перекладу здійснюється спрощення структури та змісту оригіналу з метою зробити текст перекладу доступним для реципієнтів, які не мають знань, потрібних для повноцінного розуміння повідомлення, що міститься в оригіналі.

Адитивність/неадитивність – лінгвотекстологічна категорія, що відображає типи співвідношень між цілим та його складовими частинами.

Адекватність перекладу – оцінно-нормативна категорія, що пов'язана з умовами протікання міжмовного комунікативного акту, з його детермінантами й фільтрами, з вибором стратегії перекладу, що відповідає конкретній комунікативній ситуації.

Адресант і адресат – початкова й кінцева точки комунікативного акту, що створюють органічну єдність; вони не можуть бути роз'єднаними без визначення умовної формули будь-якого лінгвістичного прийому дослідження. Сукупність умов, що визначають формування певного мовленнєвого витвору адресантом, і відповідне сприйняття його адресатом, що передбачає умову адекватності мовленнєвого впливу на комуніканта, становлять нерозривну єдність і сутність власне мовної комунікації.

Актуальне членування речення (АЧР) – смислове членування речення, що впливає з аналізу вміщеного в ньому конкретного змісту. Основними елементами АЧР є тема (дане, основне, відоме) і рема (нове, ядро, повідомлення).

Алюзія – стилістична фігура, натяк у вигляді загальновідомого реального факту, історичної події, літературного твору.

Анаколуп (грецьк. ἀνακόλουθον – **непослідовність**) – граматична неузгодженість членів речення, яка використовується як стилістичний прийом або була допущена випадково.

Аналог – наближене позначення іншокультурного елемента.

Аналогія – подібність за певною ознакою предметів, явищ, понять.

Амфіболія (грецьк. ἀμφιβολία – **двозначний, незрозумілий**) – незрозумілість висловлювання, що допускає два різних тлумачення; в усному мовленні пов'язана з морфологічним членуванням речення. Найчастіше зустрічається синтаксична амфіболія, викликана порядком лексичних одиниць, можливістю подвійного співвідношення дейктичних слів, слабким керуванням

тощо.

Атрибути – загальні й невід’ємні властивості речей, що обумовлені їхнім походженням з єдиного джерела; слід відрізнити від понять про атрибути, тобто онтологічні категорії.

Б

Безеквівалентна лексика – лексичні одиниці ВМ, що не мають регулярних (словникових) відповідностей у ПМ.

В

Вербалізація світового простору – освоєння кожною з існуючих мов «навколишнього всесвіту» (В. Кабакчі), зокрема і земної цивілізації, присвоєння елементам навколишнього світу якості мовних одиниць. Кожна національна культура вербалізується у тому ступені охоплення, який потрібен народу – носію цієї мови.

Вербальна комунікація – спілкування людей за допомогою мови з метою обміну інформацією та встановлення взаєморозуміння; є адекватною розумовому процесу людини, що лежить в основі свідомості як матеріального процесу, ідеальність якого має силу лише як вторинний людський феномен; реально комунікація може відбуватися тільки на основі природної мови, всі ж інші різновиди людського спілкування є конвенціональними продуктами свідомості, а, отже, вторинними щодо мови.

Взаєморозуміння – механізм міжособистісної взаємодії, пов’язаний, насамперед, з когнітивними процесами і який забезпечує формування загального смислового простору учасників комунікації.

Відображення – реакція об’єкта на зовнішні впливи, що несе в собі інформацію про ці впливи; властивість їхнього відображення проявляється подвійно: з одного боку – у зміні об’єкта під зовнішнім впливом («внутрішнє віддзеркалення»), з іншого – у його відповідній дії («зовнішнє відображення»).

Вільний переклад – переклад, виконаний на значно нижчому рівні еквівалентності, ніж той, якого можна досягти за певних умов перекладацького акту.

Вплив мовленнєвого акту (інтелектуальний, емоційний, естетичний) – реалізація глобального задуму адресанта, який очікує адекватної інтерпретації свого задуму з боку адресата у «повній злагоді» з тими мовними засобами, які були використані задля досягнення конкретної мети.

Висловлювання – одиниця мовного спілкування, яка визначається відносно до поняття речення. У самому реченні виділяються дві сторони: структурно-семантична схема (модель) і висловлювання. Перша відповідає

рівню сигніфікату речення, друга – його денотата. Висловлювання можна вважати мовним знаком, що означає, якою є структура речення, а означуваним – як співвідноситься з ним відрізок дійсності з усіма його елементами, характеристиками, зв'язками, умовами спілкування тощо. Семантичний аналіз висловлювання передбачає звернення до контексту, ситуації, фонових знань учасників спілкування (пресупозиції). У висловлюванні мовна семантика зливається з прагматикою.

Г

Гетероеквівалентний – той, що має різні відповідники.

Готовий до опублікування (офіційний) переклад – остаточний варіант перекладу, представлений перекладачем у якості повноцінного відтворення оригіналу.

Д

Девіація мовленнєва – тип невдачі комунікативного акту, причина якої полягає у недостатньому рівні мовленнєвої компетенції учасників – різного роду помилки, неточності, застереження тощо, пов'язані зі специфікою лексичної та граматичної семантики.

Дейктичний елемент – елемент, до складу значення якого входить ідентифікація об'єкта (предмета, властивості, місця, моменту часу, ситуації тощо) через його відношення до МА, його учасників або контексту.

Дейктичні елементи і дейктичні ЛО у мові – не виняток, а правило.

Деметафоризація – перекладацька трансформація, сутність якої полягає у заміні метафоричного висловлювання початкового тексту на неметафоричне в мові перекладу.

Десемантизація – втрата лексичною одиницею лексичного значення.

Дискретність – (здатність розділятися, відрізнятися переривчастістю) – якість, що протиставляється безперервності, те, що складається з окремих частин, здатність подрібнюватися.

Дискретність комунікації – переривчастість мисленнєвого процесу.

Дискурс (фр. discours – мовлення) – 1) зв'язний текст у сукупності із прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; 2) текст, узятий у подієвому аспекті; 3) мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей та механізмах їхньої свідомості (тобто, когнітивних процесах).

Дослівний переклад (синтаксичне уподібнення) – спосіб перекладу, при якому синтаксична структура оригіналу перетворюється в аналогічну структуру

ПМ зі збереженням набору повнозначних слів і порядку їхнього розташування у оригіналі та перекладі.

Ж

Жанр (тексту) – клас вербальних текстів, що виділяються на підставі спільності структури, меж варіативності, використання в однотипних комунікативних контекстах.

Жанрово-стилістична класифікація перекладів – поділ перекладів у залежності від жанрово-стилістичних особливостей оригіналу на художній та інформативний переклад та функціональні підвиди перекладу.

Жанрово-стилістична норма перекладу – вимоги, яким повинен відповідати переклад у залежності від належності оригіналу до певного функціонального стилю.

З

Загальна теорія перекладу – розділ лінгвістичної теорії перекладу, що вивчає найбільш загальні лінгвістичні закономірності перекладу, незалежно від особливостей конкретної пари мов, які беруть участь у процесі перекладу, способу здійснення цього процесу та індивідуальних особливостей конкретного акту перекладу.

Затекст – фрагмент дійсності, зображуваний у тексті, присутній у тексті не явно, а як посилання на реальні події та явища, по суті – мета тексту; опис затексту у тому ракурсі, у якому його вбачає автор тексту.

Зв'язність тексту (когезія тексту) – важлива категорія тексту, що характеризується закінченою послідовністю речень у тексті, пов'язаних за змістом одне з одним у рамках задуму автора (адресанта) цього тексту.

Зміст тексту – взаємодія інформації, що безпосередньо міститься в мовних одиницях тексту, з інформацією, яка міститься у фоновому значенні адресата й актуалізується при сприйнятті ним тексту, що утворює у свідомості адресата психічне відображення позамовної реальності; експліцитно в тексті присутня тільки мовна інформація, оскільки текст – це набір мовних одиниць, упорядкований за певними правилами; зміст тексту не завжди відповідає сукупності значень складових його мовних одиниць; при сприйнятті тексту неминуче виникає “смісловий залишок”; сенс тексту – значення тексту, яке складається зі смислів висловлювань, що набувають у контексті всього тексту сенс, підпорядкований загальному задуму комунікативного акту.

Змішування кодів у комунікації – неконтрольований свідомістю перехід адресанта у процесі спілкування з однієї мови (стилю, діалекту) на іншу; перехід, не пов'язаний зі зміною умов комунікації та найчастіше обумовлений низьким рівнем мовної компетенції адресата (перемикання кодів).

Зустрічальність – один із параметрів комунікативної компетенції, який стосовно перекладу набуває особливого сенсу: якщо відомо, що у вихідній мові, наприклад, пасивна конструкція використовується у 5% з можливих випадків, а активна – у 95%, а в тексті перекладу пасив вживається у 20% з можливих випадків, то «мова перекладу» позбавлена природності щодо даної ознаки.

Е

Еквівалентність перекладу – оцінно-нормативна категорія, яка орієнтується на результат перекладу, на відповідність створюваної у процесі міжмовної комунікації тексту, що визначений параметрами оригіналу (вихідного тексту); еквівалентність відповідає на питання про те, чи співвідноситься кінцевий текст з вихідним.

Експліцитний зміст – явно виражений смисл, що сприймається комунікантами відповідно до значень мовних одиниць.

Емпатія(фр. *empathés* – англ. *empathy* – схвильований) – 1) термін, що виник у функціональному синтаксисі – ідентифікація адресанта з учасником/об'єктом події, про яку повідомляється, виклад чого-небудь з певної точки зору; емпатія може варіюватися від об'єктивного викладу події (тобто «нуля») до абсолютного збігу точок зору учасників комунікативного акту; 2) ідентифікація адресанта з учасником чи об'єктом події, що повідомляється, виклад чого-небудь з певної точки зору.

Емпатія прагматична – одна зі складових прагматики висловлювання (тексту); відображає відношення адресанта до змісту або адресата мовлення (експресивність), які тісно пов'язані з категорією емоційної оцінки з вираженням емоцій у людини загалом.

Емпатія семантична – одна зі складових інформаційного оформлення повідомлення, що відображає світогляд адресанта.

Енантіосемія (поляризація значень, «омонімічна антонімія») – одна з істотних лексико-номінативних властивостей будь-якої мови, поляризація значень на рівні мовної системи, здатність морфеми/ЛО висловлювати значення, це, перш за все, результат, закріплений у словникових дефініціях; проте, як явище багатопланове, **енантіосемія** може спостерігатися у різних мовах як на системному рівні, так і при реалізації компонентів мовної системи в комунікативному акті (тобто у мові), тому існують і різні підходи до трактування цього явища; **енантіосемію** можна досліджувати як у плані синхронії, так і у плані діахронії; джерело енантіосемії – мобільність мовного знака, відсутність стійкого зв'язку між формою і змістом мовних знаків; вона межує з такими явищами, як полісемія, омонімія, антонімія та існує поряд з ними як факт тенденції збереження вже знайомої традиційно використовуваної

форми; слугує засобом перешкоджання для підвищення надмірності форми у лексичній системі мови, обмежує кількісне зростання мови, є однією з умов її нормального функціонування та розвитку.

Ентимема – у традиційній формальній логіці такий дедуктивний умовивід, у якому не виражено в явній формі будь-якої частини; або одне з посилань чи висновок.

Етнокультурний стереотип – узагальнене уявлення про типові риси, що характеризують будь-який народ.

Етносоціальна спільність – етнічна спільнота, обумовлена єдністю не лише власне етнічних, а й соціально-економічних ознак.

Естетична якість тексту – складна сукупність мовних та смислових ознак, оцінка яких складається з поняття лексичного багатства, образності, індивідуальності мови персонажів тощо.

Етнотекст – текст, мовний код якого є рідним для автора – носія конкретних етнокультурних рис.

Ефективність спілкування – складова інтерактивності – досягнення у процесі спілкування згоди, взаєморозуміння, співробітництва, формування сприятливої атмосфери для спілкування.

I

Ідіонім – специфічний елемент внутрішньої культури, виражений мовою даної культури.

Іллативність – перехід від одиничного до загального на основі виявлення найбільш загальних ознак предмета.

Іллокутивна сила – ядро цього поняття складає комунікативна мета (=намір=установка=інтенція) адресата (мовця/письменника), вірніше, тут можна говорити про комунікативно-цільову семантику, яка описує один з аспектів цілеспрямованої діяльності носіїв мови; цей важливий аспект пов'язаний з особливим рівнем його цільової структури; він також пов'язаний з особливими механізмами мовної діяльності – механізмами динаміки цілей спілкування.

Іллокуція – маніфестація мети повідомлення адресантом, яка фіксує такі аспекти мовленнєвого акту й змісту висловлювання, що не фіксуються ані формальною семантикою, ані риторикою в її традиційному розумінні; в ТМА інтерпретації іллокуції приділяється головна увага.

Імпліцитна (сміслова) зв'язність – зв'язок на підставі загального змісту суміжних фраз, цей зв'язок здійснюється без зовні виражених засобів зв'язності; відновлюється тому, що описувані об'єкти знаходяться поруч у просторі.

Імпліцитний зміст – неявне, приховане значення, виведене адресатом зі значення мовної одиниці в умовах конкретної комунікативної ситуації та контексту спілкування.

Інтенціональний – контекст, в якому важливими є не тільки денотати мовних виразів, які до нього входять, а й їхній смисл.

Інтерактивність – категорія дискурсу (комунікації загалом), яка відображає взаємодію адресанта й адресата у конкретних умовах з використанням вербальних та невербальних засобів мовного коду.

Інформативний переклад – переклад текстів, які не належать до художньої літератури (суспільно-політичних, науково-технічних, офіційно-ділових тощо), тобто текстів, головна функція яких полягає у повідомленні будь-яких відомостей, а не лише в художньо-естетичному впливі на реципієнта.

Інформативність тексту – прагматичний параметр тексту на рівні розумових категорій, наявність у тексті інформації, яка дозволяє адресату зробити означування терміналів фрейма, що визначає зміст даного тексту.

К

Канал комунікації – спосіб створення контакту адресанта з адресатом, за допомогою якого передається інформація (тобто відбувається мовленнєвий акт).

Картина світу – глобальний образ світу, який виникає у людини в процесі всієї її духовної активності. Картина світу, являючись ідеальним концептуальним утворенням, має подвійне існування – необ'єктивоване як елемент свідомості, волі, життєдіяльності людини та об'єктивоване – у вигляді знакових утворень різного типу.

Категорії – основні поняття філософії та науки, за допомогою яких мислення засвоює, відображає буття (тобто об'єктивну реальність, яка існує незалежно від нашої свідомості), а також матеріальні умови життя суспільства.

Кодування інформації – здійснення задуму адресанта за допомогою конкретної мови відповідно до законів її функціонування; перехід від особистісних смислів адресанта до їхньої актуалізації у загальноприйнятних значеннях одиниць даного мовного коду.

Колорит – забарвленість лексичної одиниці, яку вона набуває завдяки приналежності її денотата (референта) до даного народу, певної країни (місцевості, конкретної історичної епохи).

Комунікативна інтенція відправника – прагматична мотивація тексту.

Комунікативна інформація – комунікативна інтенція відправника тексту; інформація про світовідчуття автора, його емоції, бажання тощо.

Комунікативна компетенція – здатність адресанта добирати з доступної йому сукупності граматично правильних форм ті, що належним чином

відображають норми поведінки в реальних актах комунікації; це поняття містить чотири параметри: граматичну правильність, реалізацію, прийнятність та зустрічальність.

Комунікативна цінність тексту – здатність тексту викликати певний ефект при реалізації властивої йому комунікативної функції; вирішальний критерій розмежування двох видів мовного посередництва (еквівалентного та гетероеквівалентного).

Комунікативний код – мова (її стиль), а також паралінгвістичні засоби (фонаційні, кінетичні та графічні), що використовуються учасниками комунікативного акту.

Комунікація – у людському суспільстві означає, перш за все, спілкування людей за допомогою мови з метою встановлення взаєморозуміння. Становлення і розвиток мови, її життя – це функціонування індивідуально-суспільної свідомості. Когнітивний світ мови – це зміст понятійного світу людини. Цей світ побудований у повній відповідності до законів об'єктивного світу.

Конвенціональна норма перекладу – вимоги, яким повинен відповідати переклад у зв'язку із загальноприйнятими у даний період поглядами на роль і завдання перекладацької діяльності.

Контекст – у лінгвістиці тексту контекст означає ситуативне оточення (мовну ситуацію, обстановку, ставлення, досвід тощо), яке є зовнішнім по відношенню до тексту. Існує прагмалінгвістичне використання терміна «контекст», проте тексто-лінгвістичне використання терміна є більш звичним.

Котекст – внутрішньо-лінгвістичний контекст, який передує або слідує за місцем досліджуваного тексту; він протиставлений зовнішньо-контекстовому ситуативному контексту.

Котекст – граматична й семантична репрезентація структури тексту, яка отримує денотативну відповідність («структура світу») за допомогою інтерпретації.

Комунікативний провал – тип комунікативної девіації; повна відсутність продовження спілкування.

Контрарність – відношення у надфразовій єдності – реалізація думки при зіставленні або в протиставленні двох планів змісту, який укладено в рематичних сферах.

Концептуальна основа сполучення – властивий носіям даної мови набір концептів, що відображає у свідомості конкретного мовного колективу навколишній світ.

Концептуальна система – динамічна система даних (уявлень, думок, знань), якими володіє індивід у дійсному або можливому світі, що безперервно конструюється та модифікується.

Креолізація – утворення змішаної за лексикою і граматиною мови при взаємодії двох і більше мов, що розповсюджені у певній місцевості.

Ксенонім – мовна одиниця, що використовується у даній мові для позначення специфічних елементів зовнішніх культур.

Ксенонімічна реставрація – процес повернення історичного ксеноніма, який було деформовано асиміляцією, до форми вихідного ідіоніма.

Культурний компонент лексичної/фразеологічної одиниці – її екстралінгвістичний зміст, що прямо та безпосередньо відображає національну культуру, яка обслуговується мовою; при цьому семантичні компоненти, що фіксують лексичний фон і «ареал» різних непонятійних уявлень носіїв культури; входять до значення ЛО/ФО.

Л

Лакуни – базові елементи лінгвокультурної спільності, які ускладнюють розуміння деяких фрагментів текстів іншокультурними адресатами (реципієнтами); існують також інші найменування цих елементів: «лакуна» (agap) – «випадкові прогалини у мовних моделях» (randomholesinpatterns); темне місце в тексті «етноейдема» і близьке до нього – «безеквівалентна лексика».

Лексична когезія – один із видів лексичного зв'язку, що підтримує мікротему НФС – відносна сила впливу однієї мови на іншу у процесі міжмовних контактів.

Лінгвістична прагматика – галузь досліджень у лінгвістиці, в якій вивчається функціонування мовних знаків у мовленні; лінгвістична прагматика не має чітких меж.

Лінгвістичний шок – стан подиву, сміху або зниковілості, що виникає у людини, коли вона чує в іноземній мові елементи, які звучать її рідною мовою дивно/смішно/непристойно.

Лінійний переклад – переклад на рівні структурно-семантичних еквівалентів з мінімальним використанням додавань та випущень, із збереженням у тексті перекладу структури вихідного тексту.

Літературне перекладознавство – розділ літературознавства, що вивчає переклад як вид літературної творчості.

Логіко-сміслова спрямованість прагматичної ознаки – така сміслова спрямованість, яка за своїм змістом (вибором граматичних та лексичних одиниць, порядком поєднання висловлювань тощо) має своїм остаточним змістом настанову на конкретні дії з боку партнерів з комунікації тощо.

М

Межі текстових фрагментів – параметр, який визначається не стільки формально, скільки шляхом розподілу логіко-понятійного змісту на відрізки, які визначаються комунікативною завершеністю вираження цільової установки адресанта (відправника).

Міжкультурна комунікація – звернення мови до галузі іншомовної культури; мова міжкультурного спілкування – різновид цієї мови, яка формується у процесі контакту мови з іншомовними культурами.

Множинна (варіантна) відповідність – один з регулярних способів перекладу даної одиниці ВМ, частково відтворює у ПМ її значення; модальність – граматико-семантична категорія, що виражає відношення адресанта до висловлювання, його оцінку, відношення інформації, що повідомляється, до об'єктивної дійсності; зміст висловлювання може сприйматися як реальне/нереальне, можливе/неможливе тощо; модальність виражається як граматичними, так і лексичними засобами.

Мова – продукт розумової діяльності людини і водночас форма цієї діяльності, тому основна якість людського мислення – логічна та абстрактна природа, завдяки якій мова здатна слугувати засобом комунікації; як система; мова не допускає довільних дій, і основою її існування є адекватність розумового мовного процесу навколишнього світу.

Мовна картина світу – відбиток уявлень даного мовного колективу в категоріях, одиницях, формах мови як комунікативного коду про структуру об'єктивної дійсності; цілісне відображення у даній мові об'єктивної дійсності (навколишнього світу).

Мовне посередництво – перетворення у процесі міжмовної комунікації вихідного повідомлення у таку мовну форму, яка може бути сприйнята реципієнтом, який не володіє ВМ.

Мовне спілкування – перш за все, повідомлення певної думки, яка відображає реальні предмети, їхні відносини і процеси, які мовби відтворюють при цьому матеріальний світ у його вторинному прояві, а саме – в ідеальному втіленні на рівні «мова – мислення».

Мовний план тексту – сукупність мовних засобів за критерієм відбору та сполучуваності лексики, за критерієм нормативності і складності; своєрідність засобів, які відображають етносоціокультурний фактор, форму й умову спілкування та індивідуальні особливості адресанта у формуванні та формулюванні думки.

Модель перекладу – умовний опис низки розумових операцій, виконуючи які, можна здійснити процес перекладу всього оригіналу або деякої його частини.

Мотиваційний рівень (рівень комунікативної інтенції (наміру)) – рівень

предметного змісту тексту, що демонструє те, заради чого (мотив) і з яким впливом на партнера комунікації (тобто адресата) будується текст-думка – відображення у свідомості людини зв'язків і відносин явищ реального світу, встановлення смислових зв'язків, у яких в індивідуальній свідомості відбиваються об'єктивно існуючі зв'язки і відносини об'єктивної дійсності.

Н

Надфразова єдність (НФЄ) – складне синтаксичне ціле, мікротекст, період – відрізок мовлення у формі послідовності двох і більше самостійних речень, об'єднаних спільністю теми в смислові блоки.

Нерозуміння (відсутність розуміння) – нездатність адресата через різні причини декодувати вербальне (мовне) та/або невербальне повідомлення адресанта.

Новизна тексту – прагматичний параметр тексту на рівні діяльнісних категорій, який визначається тим, що в результаті його сприйняття адресат засвоює деякі нові фрейми або істотно перебудовує наявні в його системі фрейми.

Норма перекладу – сукупність вимог, яким повинен відповідати переклад.

Норма перекладацької мови – вимоги, яким повинна відповідати мова перекладу.

Норма еквівалентності перекладу – вимоги максимально можливої смислової близькості перекладу до оригіналу.

Нульовий переклад – відмова від передачі у перекладі значення граматичної одиниці ВМ внаслідок її надлишковості.

О

Одиниця комунікації – смисловий блок.

Одиниця невідповідності – елемент змісту оригіналу, не переданий або спотворений при перекладі; елемент змісту тексту перекладу, неправомірно доданий при перекладі.

Одиниця перекладацького процесу – мінімальний відрізок тексту оригіналу, який виступає у якості окремої “частки” перекладу, у тому сенсі, що перекладач приступає до перекладу кожного такого відрізка після завершення перекладу попереднього відрізка.

Одиниця перекладу – 1. Така одиниця вихідного тексту, яка може бути відповідно підібрана у тексті перекладу, але складові частини якої окремо не мають відповідників у тексті перекладу. Основною одиницею перекладу може слугувати будь-яка мовна одиниця – від фонемі до НФЄ, головна умова правильності визначення вихідної одиниці, що підлягає перекладу – виявлення

текстової функції тієї чи іншої вихідної одиниці; 2. Мінімальна одиниця тексту оригіналу, яка перекладається як одне ціле, якщо їй можна відшукати відповідність у перекладі, але не можна виявити у перекладі одиниць ПМ, відтворюючи значення складових частин даної одиниці, якщо такі в неї є.

Одинична (постійна) відповідність – найбільш стійкий (постійний) спосіб перекладу даної одиниці ВМ, відносно незалежний від контексту.

Одиничне – будь-яке конкретне явище, що існує в означений час і в означеному місці.

Однотипна відповідність – граматична відповідність у ПМ; має найменування, визначення і граматичне значення, аналогічне одиниці ВМ, що перекладається.

Оказіональна відповідність (контекстуальна заміна) – нерегулярний, винятковий спосіб перекладу одиниці оригіналу, придатний лише для даного контексту.

Онтологічні класи – відбивають суттєві, незалежні від конкретних суб'єктів ознаки предметів; в ОК відображаються структурно-генетичні зв'язки між предметами.

Онтологічна модель об'єкта – універсальна базисна схема опису та пояснення об'єктів дійсності – модель, що представляє об'єкт у загальному вигляді як систему взаємопов'язаних атрибутів, тобто як атрибутивну модель об'єкта.

II

Переклад – односпрямований двофазний процес міжмовної та міжкультурної комунікації, при якому на основі первинного тексту, що піддається цілеспрямованому аналізу, створюється вторинний текст, який замінює первинний в іншому культурному та мовному середовищі; переклад – процес, який характеризується настановою на передачу комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікується відмінностями між двома мовами, двома культурами, двома комунікативними ситуаціями.

Перекладацька відповідність – одиниця ПМ, що регулярно використовується для перекладу даної одиниці ВМ.

Перекладацька компетенція – складна й багатогранна категорія, що містить усі кваліфікаційні характеристики, які дозволяють перекладачеві здійснити акт міжмовної комунікації; «перекладацьке» володіння двома мовами (рецептивне володіння вихідною мовою та продуктивне володіння мовою перекладу), при якому мови проектуються одна на одну; здатність до «перекладацької» інтерпретації вихідного тексту; володіння технологією перекладацьких норм; визначений мінімум фонових знань; знання норм певного

стилю та жанру тексту тощо.

Перекладацька трансформація – міжмовна операція перевираження змісту; відношення між вихідними та кінцевими мовними виразами; заміна у процесі перекладу однієї форми вираження іншою.

Перемикання кодів (у комунікації) – свідомий перехід адресанта у процесі мовного спілкування з однієї мови/стилю на інший, що пов'язане зі зміною умов комунікації.

Перемикання коду – комунікативна стратегія адресанта, метою якої є зближення з адресатом, заснована на пошуку зближення позицій учасників комунікації: використання загального мовного коду, пристосування до іншого регістру спілкування, здатність сприйняти запропоновану тональність (у т.ч. емоційний настрій) спілкування тощо.

Перлокуції – вплив мови (усний/письмовий) на думки і почуття адресата і за допомогою цього впливу – на справи і вчинки людини (тобто адресата).

Письмовий переклад – вид перекладу, при якому оригінал та переклад виступають у процесі перекладу у вигляді фіксованих (головним чином, письмових) текстів, до яких перекладач може неодноразово звертатися.

Підтвердження – відносини в НФЄ; особливість конструкцій, що виражають ці відносини, полягає у тому, як вони представляють собою єдність двох речень, з яких друге майже повністю повторює лексичний склад першого.

Підтекст – прихована інформація, яку отримують з тексту завдяки асоціативності його одиниць та їхній здатності до розширення смислу.

Полнонім – універсальний елемент земної цивілізації, що зустрічається у багатьох культурах.

Поняття – думка про предмет, яка виділяє в ньому істотні ознаки; має зміст і обсяг, зміст П – ознаки, які в ньому містяться, обсяг П – сукупність предметів (явищ), що містять ці ознаки.

Порівняльний аналіз перекладу – аналіз форми та змісту тексту перекладу в зіставленні з формою і змістом оригіналу.

Прагматика перекладу (прагматичний аспект перекладу) – вплив на хід та результат перекладацького процесу з необхідністю відтворити прагматичний потенціал оригіналу та забезпечити бажаний вплив на реципієнта перекладу.

Прагматична адаптація перекладу – зміни, що вносяться до тексту перекладу з метою домогтися необхідної реакції з боку конкретного реципієнта перекладу.

Прагматична норма перекладу – вимога забезпечення прагматичної цінності перекладу.

Прагматична цінність перекладу – ступінь відповідності тексту

перекладу до тих завдань, для вирішення яких був здійснений процес перекладу.

Прагматичний аспект мови – його комунікативна функція; визнання цього положення дозволяє досліджувати ту сукупність мовних та немовних факторів, які формуються у процесі мовного спілкування комунікантів стосовно до тих чи інших ситуацій, до того чи іншого адресата; це важливо не тільки для теорії мови, а й для практичних цілей ОД, для вироблення рекомендацій щодо способів формування певного МА у типових ситуаціях.

Прагматичні класи – відображають класифікацію предметів (явищ) у конкретних ситуаціях, в залежності від сприйняття суб'єкта, від його поведінки або використання на даний момент та у даному місці; утворюються чи шляхом обмеження онтологічних класів, чи шляхом їхнього перетину, коли елементи різних класів об'єднуються на підставі будь-яких інших, навіть суб'єктивних та випадкових ознак.

Прагматична спрямованість тексту – одна з найбільш важливих ознак організації тексту, що веде до досягнення певного результату для комунікантів; досягнення практичного ефекту в спілкуванні, логіко-сміслової спрямованості прагматичної ознаки.

Прагматична презумпція – категорія, що пов'язана зі знаннями та переконаннями адресанта (на тій же підставі її можна було б назвати епістемічною пресупозицією, оскільки це пресупозиції про знання або думки адресанта); прагматична презумпція є прагматичною в тому сенсі, що її зміст включає посилання до адресанта, тобто до однієї із прагматичних складових МА; це – найбільш придатний спосіб для опису семантики актуального членування; відмінність від семантичної презумпції полягає в тому, що семантична презумпція – це відношення між компонентами пропозиції, а прагматична – це пропорційна настанова, суб'єктом якої є адресант.

Предметно-денотативний рівень – рівень предметного змісту тексту, який вказує на те коло явищ і предметів дійсності, який відображається вербально.

Прийнятність – один із параметрів комунікативної компетенції; стосовно перекладу означає необхідність обліку як відображеної у тексті екстралінгвістичної/позамовної ситуації, так і контексту, в якому допускається використання тієї чи іншої форми у вихідній мові та мові перекладу; в це поняття входить обов'язковий облік двох комунікативних ситуацій: ситуації виникнення вихідного тексту з її учасниками, рольовими відносинами і комунікативними настановами та ситуації перекладу з аналогічними параметрами.

Принцип лінгвістичної додатковості – ідея взаємодоповнюваності та

взаємозумовленості явищ у мовній системі (завжди має достатні засоби для адекватного вираження пізнання мислення), яка протистоїть поданням мови у вигляді набору ізольованих форм, що виражають відносність мовного сприйняття світу.

Принципова перекладуваність – відносне поняття, що передбачає обов'язкове збереження елементів тексту (функціональних домінант) - один із провідних принципів перекладу; необхідно розрізняти перекладуваність на рівні будь-якого конкретного сегмента тексту та перекладуваність на рівні тексту загалом; розрізняють перекладуваність мовну та “культурну” (тобто культурні реалії, ідіоніми).

Продукт діяльності – те, в чому він виражається, матеріалізується, об'єктивується; те, в чому він об'єктивно представлений для продуктивних видів мовленнєвої діяльності (лист, говоріння); у якості продукту виступає текст, в якому втілений увесь психологічний зміст діяльності.

Процес перекладу (власне переклад) – дії перекладача зі створення тексту перекладу.

Психолінгвістична класифікація перекладів – поділ перекладів на види та підвиди за способом (мовною формою) сприйняття оригіналу та створення тексту перекладу.

Психологічний зміст діяльності – її предмет, засоби, способи, а також особливості адресанта як суб'єкта цієї діяльності – його ціннісні орієнтації, мотивація, індивідуально-психологічні характеристики, емоційність, особливості інтелекту, ставлення до ситуації та партнера комунікації, багато інших умов спілкування.

Р

Рамкова структура – такий тип організації тексту, при якому кілька речень утворюють відносно ціле, що складається з трьох частин.

Речення – семантичний інваріант, спільний для всіх членів модальної та комунікативної парадигм речень та похідних від них конструкцій (номіналізацій); у логіці та лінгвістиці цей термін вживається неоднозначно, залежно від обсягу вихідного поняття (речення, висловлювання, МА) та засобу його розчленування; вихідне поняття – речення, яке використовується незалежно від адресанта; це – семантична структура, що здатна отримувати істинне значення, тобто поєднуватися з предикатом другого порядку – «істинне», «хибне» висловлювання; речення – об'єкт ствердження; вихідне поняття МА – речення – те, що може поєднуватися з різними комунікативними настановами.

С

Свідомість – здатність суб'єкта відображати навколишню дійсність та власне себе в ідеальних образах, створювати свій внутрішній та духовний світ і мову, у якій виражається його зміст.

Семантична презумпція – відношення між компонентами пропозицій.

Семантична еквівалентність вихідного та кінцевого текстів – не еквівалентність значень, а еквівалентність смислів цих текстів.

Синтаксичний паралелізм – повторення однієї й тієї ж моделі з симетрично розташованими основними членами речень; синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) – спосіб перекладу, при якому синтаксична структура оригіналу перетворюється в аналогічну структуру ПМ зі збереженням набору повнозначних слів та порядком їхнього розміщення у оригіналі та перекладі.

Система – ціле, що складається з пов'язаних між собою частин.

Ситуація вторинної комунікації – участь перекладача у якості адресанта (відправника) вторинного тексту.

Словниковий склад тексту – наявність у тексті незнайомих ЛО, тобто лексичних одиниць, відсутніх у словниковому запасі адресата або не опосередкованих системою зв'язків у його особистому тезаурусі.

С-модель – фрагмент концептуальної системи носія мови, об'єктивованій у тексті адресантом, з одного боку, і «яку видобувають» у процесі сприйняття тексту адресатом, з іншого – ідеальна модель в індивідуальній свідомості; елемент концептуальної системи.

Сенс – інформація, яка передається відправником тексту (адресантом) і сприймається одержувачем цього тексту (адресатом) на основі цього змісту, що виражається мовними засобами у поєднанні з контекстом та комунікативною ситуацією на тлі істотних у конкретному мовленні елементів досвіду і знань відправника і одержувача цього тексту.

Смисловий рівень (рівень смислового змісту) тексту – сукупність смислових (предикативних зв'язків) та їхня логічна організація.

Соціальна норма – норма, що визначає специфіку вибору мовних засобів при створенні тексту того чи іншого жанру; у практиці перекладу стикаються три типи соціальних норм: норми побудови тексту мовою оригіналу, норми побудови тексту мовою перекладу, норми перекладу.

Соціальний стереотип – спрощені, схематизовані образи будь-яких суспільних явищ та об'єктів, які набули широкого визнання у громадській думці.

Спільне – сутність, що об'єднує явища, які існують у різний час та в різних місцях.

Стилістичний прийом – спосіб організації мовленнєвого акту, в якому з боку комунікантів забезпечуються адекватні передача й сприйняття його змісту, включаючи й фактор прогнозованого впливу як невід’ємної частини мовного спілкування.

Структура – спосіб відносин між елементами субстанції; сукупність атрибутів.

Сутність – внутрішня сторона об’єкта, недосяжна для безпосереднього чуттєвого споглядання, але яка осягається за допомогою мислення.

Т

Тезаурус адресанта – система знань про мову, якою відправник тексту (повідомлення) формує своє висловлювання про предмет; адресант використовує свій мовний та предметний тезаурус; тезаурус адресанта, адресата і перекладача ніколи не збігаються повністю.

Тезаурус (особистості) – структура в особистому словнику, наявність якої обумовлює можливість одноразового активного використання тих чи інших підмножин (файлів) індивідуального словникового запасу у процесі мовленнєвої діяльності.

Текст – твір творчого мовленнєвого процесу, що характеризується завершеністю і знаходить свою об’єктивацію у вигляді письмового документа (або усного повідомлення), літературно оформленого відповідно до типу цього документа; твір, що складається з назви/заголовка (письмового тексту) та низки НФС, об’єднаних між собою різними типами лексичного, граматичного, логічного та стилістичного зв’язку.

Текстема – тема, що розуміється як основна одиниця змістової сегментації тексту; текстема може мати форму речення, складного синтаксичного цілого або їхню комбінацію, а також збігатися з межами абзаців, розділів, підрозділів, параграфів та цілих мовних творів.

Текст-прототип – текст, який спирається на спеціальний досвід та втілює найбільш істотні ознаки конкретних текстів; у ньому проявляється специфічне поєднання параметрів контекстуальної та специфічної конфігурації спільного для комунікантів фону знань, який являє собою глобальну схему того, що сказано, ким, коли, кому тощо; у процесі перекладу перекладач реалізує обраний прототип кінцевого тексту, при цьому оцінюючи питому вагу його детермінантів.

Тематична прогресія у тексті – тема-рематичні відносини на стику речень: те чи інше речення може починатися з теми, потім уводиться рема, а в наступному реченні рема переходить у тему, внаслідок чого утворюється тема-рематичний ланцюжок.

Теорія мовленнєвих актів – логіко-філософське за вихідними інтересами

та лінгвістичне за результатами вчення про будову елементарної одиниці мовного спілкування – мовленнєвого акту, що являє собою актуалізацію речення; мовленнєве спілкування розглядається як форма прояву переважно міжособистісних відносин.

Тип тексту – поняття, що використовується для класифікаційного виділення універсальних форм тексту в людській комунікації, які виконують найбільш загальні комунікативні функції: репрезентативну, виразну (експресивну) та апелятивну.

Точний переклад – переклад, у якому еквівалентно відтворена лише предметно-логічна частина змісту оригіналу при можливих відхиленнях від жанрово-стилістичної норми та узуальних правил вживання ПМ.

Трансформація – термін, що має у лінгвоперекладознавстві умовний характер та представляє метафору – насправді йдеться про відношення між вихідними та кінцевими мовними виразами, про заміну у процесі перекладу однієї форми висловлювання іншою; заміни, які називаємо трансформаціями, або перетвореннями; є, по суті, міжмовними операціями перевираження змісту.

Ф

Фактивні предикати – предикати з презумпцією істинності підпорядкованого їм підрядного речення; підрядне, що підпорядковане фактивному дієслову, є презумпцією всього речення.

Фонова інформація – невід’ємний змістоутворюючий компонент, що потенційно міститься у тексті.

Фонаційний план тексту (усний текст) – інтонаційно-вимовні особливості тексту.

Функціональні доміанти тексту (ФДТ) – комплекс функціональних характеристик, які відіграють у тексті провідну роль, відповідають за комунікативну інтенцію відправника (КІВ) та визначають закономірності аналізу й синтезу мовних засобів у процесі перекладу; специфічна для даного тексту конфігурація функціональних доміант разом із комунікативною настановою та соціальними нормами визначають той інваріант, який при перекладі підлягає збереженню.

Ц

Цілісність тексту – смислове явище, що виявляється у наявності певних мовних та мовленнєвих меж завершеності (певної формули початку та кінця); текст є цілісним, якщо його можна зменшити без втрат багатьох елементів; цілісність тексту – його відносна характеристика – залежить і від того, наскільки цілісним текст вважає адресат.

Цінність тексту – прагматичний параметр тексту на рівні діяльнісних категорій – термінологічне вираження, розгорнутий зміст якого може бути визначений як цінність з точки зору адресата (а в деяких випадках і адресанта) тієї інформації, яка міститься у тексті; цінність тексту – соціально обумовлена категорія, визначається тією нормою, за якою адресат може оцінювати інформацію, отриману у тексті, як у комунікативній, так і в предметно-практичній та пізнавальній діяльності.

Ч

Читабельність – прагматичний параметр тексту на рівні мовних та розумових категорій – «по елементне» та семантичне сприйняття змістовно-фактуальної інформації, тобто успішне сприйняття тексту на перцептивному та інтелектуальному (тезаурусно-концептуальному) рівнях; сукупність властивостей тексту констатують ефективність його сприйняття до побудови С-моделей першого рівня, що відповідають змістовно-фактуальній інформації тексту включно; в цьому випадку читабельність визначається як мовними, так і розумовими категоріями тексту.

Чорновий (чернетковий) переклад – попередній переклад, еквівалентність якого обмежена лише передачею на рівні вказівки на ситуацію предметно-логічного змісту оригіналу при можливих пропусках та відхиленнях від норми ПМ.

Я

Явище – зовнішня сторона об'єкта, яка відображається людиною у чуттєвих образах; щоб зрозуміти явище, необхідно його спостерігати; щоб пізнати сутність явища, потрібно його зрозуміти; в науковому пізнанні опис явищ спирається на емпіричне дослідження, а пояснення їхньої сутності досягаються за допомогою теоретичного дослідження.

За матеріалами видання:

17. Жаркова Є. М. Теорія і практика перекладу: підручник / Є. М. Жаркова, М. В. Нікольченко, Т. М. Нікольченко. – Маріупольський державний університет. – Маріуполь, 2013. – 436 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Алексеева И. С.** Введение в переводоведение: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
2. **Алексеева И. С.** Профессиональный тренинг переводчика / И. С. Алексеева. – М.: Наука, 2000. – 271 с.
3. **Арват Ф. С.** Иван Франко – теоретик перекладу (Лекції зі спецкурсу «З історії українського перекладу») / Ф. С. Арват; Чернівецький держ. ун-т. – Чернівці, 1969. – 38 с.
4. **Бархударов Л. С.** Что нужно знать переводчику/Л. С. Бархударов.//Тетради переводчика: науч.-теорет. сб. / под ред. Л. С. Бархударова. – М. : Междунар. отношения, 1978. – № 15. – С. 18–23.
5. **Бархударов Л. С.** Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Русский язык, 1975. – 311 с.
6. **Білецький О. І.** Візантійсько-Болгарська перекладна література [Електронний ресурс] / О. І. Білецький. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=292>
7. **Влахов С. В.** Непереводимое в переводе / С. В. Влахов, С. В. Флорин. – М. : Междунар. отношения, 1980. – 352 с.
8. **Виноградов В. В.** Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В. В. Виноградов. – М.: Русский язык, 1963. – 275 с.
9. **Виноградов В. С.** Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. – М.: Просвещение, 2001. – 327 с.
10. **Владимирова В. Г.** К проблеме об обучении межкультурной коммуникации с использованием аутентичных пособий / В. Г. Владимирова. – Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11>
11. **Гальперин И. Р.** Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 138 с.
12. **Гаращук К. В.** Історія підготовки перекладачів / К. В. Гаращук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 22. – С. 49–51.
13. **Гумбольдт В. Ф.** Язык и философия культуры / В. Ф. Гумбольдт; пер. с нем. Б. А. Ольховиков. – М. : Прогресс, 1985. – 452 с.
14. **Дупляк М. В.** Вийшла історія українського перекладознавства ХХ сторіччя : рец. на кн.: Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя. Київ : Смолоскип, 2009. 342 с. / М. В. Дупляк // Іноземна філологія. – 2009. – Вип. 121. – С. 312–315.

15. Жаркова Е. М. Вербальная коммуникация / Е. М. Жаркова // Человеческое измерение современной эпохи : материалы I междунар. науч. конф., посвященной 75-летию ПГТУ, г. Мариуполь, 17–18 сент. 2004 г. – Мариуполь : ПГТУ, 2004. – С. 61–69.

16. Жаркова Е. М. Философия языка: от многообразия к единству / Е. М. Жаркова // Интеллект. Личность. Цивилизация : материалы II междунар. науч. конф., г. Донецк, 22–23 мая 2003 г. – Донецк : ДГУЭиТ им. М. Туган-Барановского, 2003. – Т. 1. – С. 39–49.

17. Жаркова Є. М. Теорія і практика перекладу: підручник / Є. М. Жаркова, М. В. Нікольченко, Т. М. Нікольченко. – Маріупольський державний університет. – Маріуполь, 2013. – 436 с.

18. Засенко П. П. Марко Вовчок. Життя, творчість, місце в історії літератури / П. П. Засенко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1964. – 655 с.

19. Зорівчак Роксолана Петрівна. Біографія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zorivchak.openua.net/bio.php>

20. Зорівчак Р. П. Перекладачі для України XXI сторіччя / Р. П. Зорівчак // Записки перекладацької майстерні. – Львів : ЛНУ, 2001. – № 2. – С. 259–256.

21. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.

22. Зорівчак Р. П. Український художній і науковий переклад у політико-культурологічній концепції Івана Франка / Р. П. Зорівчак // Наукові записки Академії наук вищої школи України. – Дніпропетровськ, 2007. – Т. 2. – С. 22–39.

23. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник [Електронний ресурс] / Р. П. Зорівчак. – Режим доступу: <http://odes-transl.com/index.php?page=zorivchak-r-nation/>

24. Иванов А. О. Безэквивалентная лексика: учебное пособие / А. О. Иванов. – СПб.: Союз, 2006. – 192 с.

25. Истрин В. А. 1100 лет славянской азбуки / В. А. Истрин. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 180 с.

26. Казакова Т. А. Практические основы перевода / Т. А. Казакова. – СПб.: Союз, 2001. – 211 с.

27. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. М.: Прогресс, 1974. – 278 с.

28. Комиссаров В. Н. Слово о переводе / В. Н. Комиссаров. М.: Прогресс, 1973. – 256 с.

29. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М.: Прогресс, 2004. – 250 с.

30. Компаниченко В. В. Некоторые семантические проблемы перевода / В. В. Компаниченко. – Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11>

31. Корунець І. В. Біля витоків українського перекладознавства / І. В. Корунець // Всесвіт. – 2008. – № 1/2. – С. 188–194.

32. Крупнов В. Н. В творческой лаборатории переводчика / В. Н. Крупнов. – М.: ВШ., 1976. – 157 с.

33. Кундзіч О. Л. Стан художнього перекладу на Україні / О. Л. Кундзіч // Слово і образ. – К. : Рад. письменник, 1966. – С. 95–141.

34. Кундзіч О. Л. Творчі проблеми перекладу / О. Л. Кундзіч. – К. : Дніпро, 1973. – 264 с.

35. Лазарева О. П. Обучение переводу для делового и профессионального общения / О. П. Лазарева. – Режим доступа: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11>

36. Латышев Л. К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы её достижения / Л. К. Латышев. – М.: Прогресс, 1991. – 248 с.

37. Латышев Л. К. Практический курс перевода / Л. К. Латышев. – М.: Просвещение, 2000. – 232 с.

38. Латышев Л. К. Технология перевода / Л. К. Латышев. М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 452 с.

39. Левицкая Т. Р. Теория и практика перевода с английского языка на русский / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман. – Режим доступа: <http://www.classes.ru/grammar/132.Levitskaya-Fiterman/html/topic.html>

40. Левый И. В. Искусство перевода / И. В. Левый. – М. : Сов. писатель, 1974. – 394 с.

41. Ломакина Е. Н. Редактирование. Основные «хитрости» профессии переводчика / Е. Н. Ломакина. – М.: Просвещение, 1994. – 280 с.

42. Любченко Т. Н. Практичні підходи до перекладу / Т. Н. Любченко // Теорія і практика перекладу. – К., 1991. – Вип. 17. – С. 89–97.

43. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу : навч. посіб. / А. В. Мамрак. – К. : Центр навч. л-ри, 2009. – 304 с.

44. Мигولاتьева И. В. Теория перевода (курс лекций) / И. В. Мигولاتьева. – Режим доступа: <http://web-local.rudn.ru/web-local/prep/rj/index.php>

- 45. Микитась В. Л.** Давньоукраїнські студенти і професори / В. Л. Микитась. – К. : Абрис, 1994. – 288 с.
- 46. Мирам Г.** Профессиональный перевод : учеб. пособие / Г. Мирам, А. Гон. – К. : Эльга, Ника–Центр, 2003. – 136 с.
- 47. Морачевський П. С.** Твори / П. С. Морачевський ; упоряд. текстів, авт. передм. та прим.: П. П. Хропко, Ф. Ф. Кейда. – К. : Логос, 2001. – 339 с.
- 48. Москаленко М. Н.** Тисячоліття: переклад у Державі слова / М. Н. Москаленко // Тисячоліття: Поетичний переклад України-Руси : антологія. – К. : Дніпро, 1995. – С. 5–38.
- 49. Москаленко М. Н.** Нариси з історії українського перекладу / М. Н. Москаленко // Всесвіт. – 2006. – № 3. – С. 174–194.
- 50. Мунен Ж.** Переводчик, слово и понятие / Ж. Мунен. // Перевод – средство сближения народов. Художественная публицистика. – М. : Прогресс, 1987. – С. 136–141.
- 51. Наконечна Г.** «Перекладати сильно, стильно і непомильно» / Г. Наконечна // Записки Перекладацької Майстерні. – Львів, 2002. – Т. 3. – С. 346–353.
- 52. Нелюбин Л. Л.** Переводческая лингводидактика: учебно-методическое пособие / Л. Л. Нелюбин, Е. Г. Князева. – Режим доступа: http://fictionbook.ru/author/kollektiv_avtorov/perevodovedcheskaya_lingvodidaktika_uche/read_online.html?page=1
- 53. Нікольчено Т. М.** Українські переклади з давніх літератур / Т. М. Нікольченко // Актуальні проблеми науки та освіти : матеріали XI підсумкової наук.-практ. конф. викладачів, м. Маріуполь, 30 січ. 2009 р. : зб. наук. пр. / за заг. ред. К. В. Балабанова. – Маріуполь, 2009. – С. 206–207.
- 54. Попович А. В.** Проблемы художественного перевода / А. В. Попович. – М. : Высш. шк., 1980. – 199 с.
- 55. Пропп В. Я.** Морфология сказки / В. Я. Пропп. – 2-е изд. – М. : Наука, 1969. – 629 с.
- 56. Радчук В. Д.** Забобон неперекладності, або Чи під силу мові Тараса переклад цитат / В. Д. Радчук // Віче. – 2008. – № 18. – С. 64–68.
- 57. Реформатский А. А.** Лингвистические вопросы перевода / А. А. Реформатский // Иностранные языки в школе. – 1952. – № 6. – С. 14–19.
- 58. Рецкер Я. И.** Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М.: ВШ., 1974. – 157 с.
- 59. Рецкер Я. И.** Учебное пособие по переводу с английского языка на русский / Я. И. Рецкер. – Режим доступа: <http://www.classes.ru/grammar/137.Retsker/>

- 60. Рильський М. Т.** Мистецтво перекладу: статті, виступи, нотатки / М. Т. Рильський; упоряд. та комент. Г. Колесник. – К.: Рад. письменник, 1975. – 343 с.
- 61. Робинсон Д.** Как стать переводчиком: введение в теорию и практику перевода / Д. Робинсон. – М.: Просвещение, 2005. – 304с.
- 62. Розенталь Д. Э.** Современный русский язык / Д. Э. Розенталь, И. Б. Голуб, М. А. Теленкова. – Режим доступа: <http://www.tepka.ru/rozental/index.html>
- 63. Романова С. П.** Пособие по переводу с английского на русский / С. П. Романова. – М.: Просвещение, 2006. – 172с.
- 64. Сдобников В. В.** Теория перевода / В. В. Сдобников. – М.: Наука, 2007. – 448с.
- 65. Сковорода Г. С.** Твори: у 2 т. / Г. С. Сковорода. – К.: Обереги, 1994. – (Гарвардська б-ка українського письменства). – Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – 527 с.; Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. – 479 с.
- 66. Соколов Л. Н.** О мере точности в переводе / Н. В. Соколов. // Теория и методика учебного перевода. – М., 1950. – С. 78-89.
- 67. Содомора А. О.** Студії одного вірша / А. О. Содомора. – Львів: Літопис, 2006. – 364 с.
- 68. Солодуб Ю. П.** Теория и практика художественного перевода / Ю. П. Солодуб. – М.: Высшая школа, 2005. – 304с.
- 69. Стріха М. В.** Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. В. Стріха. – К.: Факт: Наш час, 2006. – 344 с.
- 70. Сыроваткин С. Н.** Теория перевода в аспекте функциональной лингвистики / С. Н. Сыроваткин. – Калинин: Изд-во Калининского ун-та, 1987. – 90 с.
- 71. Уваров В. Д.** О трех направлениях в переводческих исследованиях / В. Д. Уваров // Тетради переводчика: науч.-теорет. сб. / под ред. Л. С. Бархударова. – М.: Междунар. отношения, 1978. – Вып. 15. – С. 9–18.
- 72. Уваров В. Д.** Парадоксы ролевого поведения участников ситуации перевода / В. Д. Уваров // Тетради переводчика: науч.-теорет. сб. / под ред. Л. С. Бархударова. – М.: Междунар. отношения, 1981. – Вып. 18. – С. 13–16.
- 73. Утробина А. А.** Основы теории перевода: конспект лекций / А. А. Утробина. – М.: Наука, 2006. – 144с.
- 74. Федоров А. В.** Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / А. В. Федоров. М.: Высшая школа, 1983. – 197 с.
- 75. Франко І. Я.** Зібрання творів: у 50 т. / І. Я. Франко. – К.: Наук. думка, 1976–1986.

76. Чужакин А. П. Мир перевода / А. П. Чужакин, П. Н. Палажченко. – М.: Прогресс, 2000. – 138 с.

77. Чуковский К. И. Высокое искусство. О принципах художественного перевода / К. И. Чуковский. – М. : Искусство, 1964. – 356 с.

78. Чурсин Н. Н. Понятие тезауруса в информационной картине мира: монография / Н. Н. Чурсин; Восточноукр. нац. ун-т им. В. Даля. – Луганск : Ноулидж, 2010. – 305 с.

79. Швейцер А. Д. Социолингвистические основы теории перевода / А. Д. Швейцер // Вопросы языкознания. – 1985. – № 5. – С.15–24.

80. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. М.: ВШ., 1988. – 194 с.

81. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. М.: ВШ., 1973. – 227 с.

82. Ширяев А. Ф. Синхронный перевод: Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода / А. Ф. Ширяев. – М. : Воениздат, 1979. – 183 с.

83. Шмігер Т. В. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т. М. Шмігер ; передм. Р. Зорівчак ; ЛНУ ім. Івана Франка. – К. : Смолоскип, 2009. – 342 с. – (Пролегомени).

84. Шмігер Т. В. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя: ключові проблеми та періодизація : дис. ... канд. філологічних наук: спец. 10.02.16 Перекладознавство / Т. М. Шмігер ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2007. – 580 арк.

85. Юркевич О. М. Переклад філософських текстів в Україні: історія і сучасність / О. М. Юркевич, Н. В. Бевз // Філософські обрії. – 2009. – № 22. – С. 236–253.

ДЛЯ ПОДАТОК

